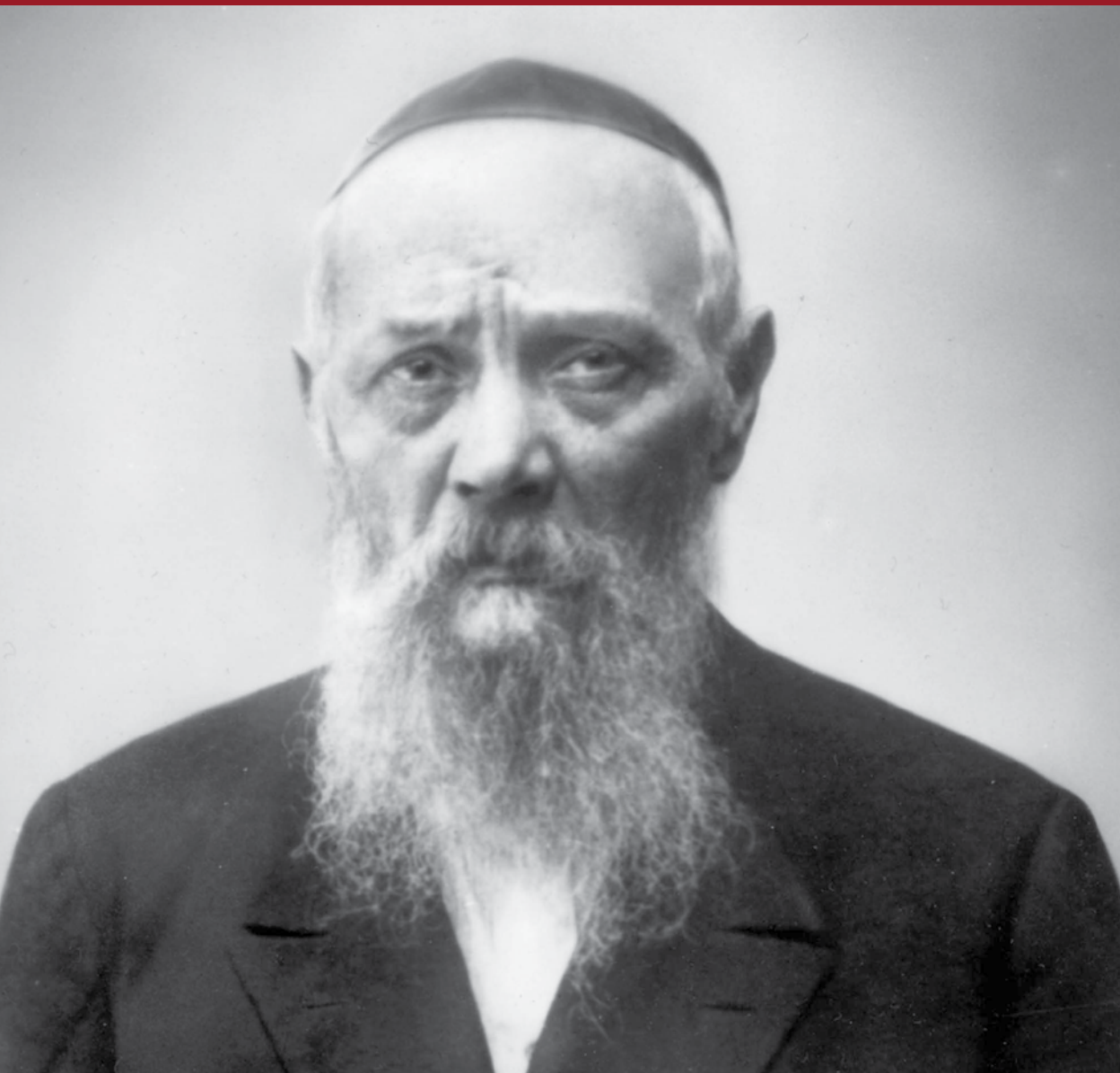

מעיינות

רבעון למחשבת חב"ד

**הגאון החסיד המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון זצוק"ל
גליון מיוחד לרגל יום הסתלקותו - כ' מנחם אב**

פתח לעולם עמוק ומקורי של אישיות ייחודית • מסירות נפש לצד גאונות נדירה
• אלומת אור לבית מולדתו של בנו הגדול - כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוק"ל

תוכן העניינים

דרך לימוד

הרב יואל כהן

3

שימת הלב לפרטי הפרטים של הסוגיא וחדירה לעומקה של נקודת הסבר הכללית העומדת בליבה • הארת סוגיות ועניינים ב'נגלה' על פי 'קבלה' וחסידות • בדרכי הייחודית של רבי לוי יצחק יש איחוד בין 'גוף' ו'נשמה', הן מצד שילוב פרטי הפרטים עם הארת עומק הסברא והן מצד שילוב 'גוף' התורה עם 'נשמת' התורה

"להמתיק את הגבורות"

9

רשימתו של רבי לוי יצחק אותה כתב על עצמו ובה מבאר את מאורעות מאסרו על פי הקבלה ושני ביאורים של בנו הגדול, הרבי מליובאוויטש, על נקודות מן הרשימה

סקירה מקיפה על כתביו ומאפייניהם

12

הרב יהושע מונדשיין

כתביו של רבי לוי יצחק המצויים בידינו נכתבו בעודו בגלות, בתמצות עצום, כשאין לפניו כמעט ספרים. מרבית הציטוטים המדויקים מהש"ס, זוהר, ספרי קבלה וספרי חסידות נכתבו מתוך הזיכרון • כתבים אלו אוצרים עושר נפלא וגילוי אור חדש בקבלה • למאפייניהם של כתבי רבי לוי יצחק

עיון וגאון

הרב מנחם מענדל ברונפמן

20

רבי לוי יצחק היה עילוי ומתמיד ששלט בתורת הנגלה ובקבלה עוד משחר נעוריו, רבה של אחת הקהילות היהודיות הגדולות באוקראינה ומנהיג רב פעלים שנקט בעוז להפצת היהדות ברוסיה הסובייטית תוך הסתכנות ממשית • רשימה ביוגרפית

ספרי הזוהר עם הערותיו

24

רבי לוי יצחק הוגלה לעיירה פרימיטיבית מרוחקת מאוד בקצה רוסיה, לא היו בה יהודים, ספרים, דיו ונייר. רעייתו, הרבנית חנה, הצליחה להפיק דיו בצורות שונות ובצבעים שונים וכך העלה הגאון על הכתב, בתמציתיות גדולה, את רעיונותיו וחידושיו על מעט הספרים שהיו ברשותו - תצלום של דפים מן הערותיו על ספר הזוהר

"ראה פניו מאירים" - אישיותו ותורתו

26

הרב יצחק גינזבורג

מסירות הנפש של רבי לוי יצחק, גישתו לעניין לימוד חכמת חיצונית ועניין כללי ויסודי בעבודת ה' לפי החסידות הנלמד מהערה מעניינת של הגאון על התניא • עיון בתורתו של רבי לוי יצחק כהדגמה לאישיותו המאירה והמיוחדת

32

"סירב בתכלית לשים לב לקשיים..."

קטעים מרשימה אותנטית של הרבנית חנה, אשת חבר של רבי לוי יצחק, מזיכרונותיה המתמקדים ברובם בתקופת מאסרו וגלותו של בעלה הגדול. מרשימות אלו בוקעת דמותו (ודמותה) המופלאה, שחרף הקשיים העצומים - עבד את ה' בהשתפכות הנפש

הרבי ואביו

41

הרב אליהו וולף

הרבי היה לא רק בנו האוהב אלא גם תלמידו המובהק של אביו. ממנו למד תורה ובידיו סייע במלאכת הרבנות, וגם ממרחק גיאוגרפי עצום המשיכו להתכתב בסתרי תורה • טעימה ממסכת הקשרים שבין רבי לוי יצחק ובנו - הרבי זי"ע

לדרך לימודו של רבי לוי יצחק שניאורסון

שימת הלב לפרטי הפרטים של הסוגיא יחד עם חדירה לעומקה של נקודת הסבר הכללית העומדת בליבה • הארת סוגיות בנגלה על פי קבלה, וגם העמקת העיון בתורת הקבלה בדקדוק, במבנה ובהגיון • איחוד בין "גוף" ו"נשמה" - לדרכו הייחודית של הגאון רבי לוי יצחק בלימוד התורה

הרב יואל כהן

ועל אחת כמה וכמה שאין תופס מקום לעמוד ולהתעכב על הדיוק בלשון. המכוון והמבוקש בשיטת הלימוד הזו - הוא בעיקרו דבר אחד: החדירה לעומקה של הסברא עצמה.

ויתירה מזו: ידועי בענין "מבין דבר מתוך דבר", ששני "דברים" אלו (גם ה"דבר" הראשוני, וגם ה"מתוך דבר" שנלמד ממנו), עם היותם שתי סברות שונות זו מזו - בכל זאת יש בשתייהן אותה נקודה שכלית. אלא שהסברא הזו המונחת ב"תוך דבר" היא עמוקה ומופשטת מאוד, עד שקשה לתפסה בכלי השכל המוחשי הרגיל, ורק מי שחונן בשכל בעל יכולת הפשטה והעמקה טובה ("נבון", שאפילו בימי משה "לא אשכח"), בכוחו לראות את הנקודה המופשטת הזו, ה"תוך דבר" - התוך והפנימיות שבסברא, ולכן ביכולתו להבין ממנה עוד "דבר".

כאשר מתעמקים אפוא בכללות הענין, בנקודת הסברא, לא זו בלבד שאין המחשבה מתעכבת ומצטמצמת בפרטים שבאותה הסוגיא גופא, אלא להפך: בכל סוגיא שהאדם לומד הוא מוצא מיד את הנקודה המשותפת, המופשטת מה"ציר" של סוגיא זו, ומגלה השוואות והבנת דבר מתוך דבר גם בסוגיות אחרות.

ויש להמתיק ולהטעים את החילוק שבין שתי דרכים אלו על פי המבואר בכמה מקומות בתורת

"גוף" ו"נשמה" בלימוד התורה

כשלומדים סוגיא עיונית ישנן שתי דרכים מרכזיות לאופן לימוד הסוגיא. אמנם, פעמים רבות לימוד סוגיה מסוימת כלול בצורה כזו או אחרת משתי הדרכים גם יחד, אולם יחד עם זאת, כאשר מנתחים לעומק את צורת העיון והלימוד בסוגיא, נמצאים למדים שביסודו של דבר ישנם שני אופנים כיצד לגשת אל הסוגיא:

(א) הדרך הראשונה היא שימת הדגש המירבי והעיקרי בעיון ודיוק בפרטי הענין הנלמד, בכל פרט ופרט בפני עצמו, גם בפרטים כאלו הנראים לכאורה כדברים צדדיים שאינם נוגעים באופן ישיר לענין הנדון. בדרך הלימוד הזאת, ישנה חשיבות מיוחדת לכל פרט ופרט מצד עצמו. כמובן, על ידי הבנת הפרטים לאשורם מתווספת הבנה גם בכללות הענין, אך אף על פי כן, התרכזות המחשבה של הלומד היא בעיקר בפרטים. ועד כדי כך, שההתעכבות העיונית היא לא רק בפרטים ענייניים, אלא גם בדיוק הלשוני: לדקדק, למשל, בתיבה זו או אחרת הכתובה לכאורה שלא על פי דקדוק (לשון זכר ולשון נקבה, וכיו"ב), אף שבפשטות אין לזה שום קשר עם תוכן הענין הנלמד.

(ב) הדרך השנייה היא שימת הדגש המירבי והעיקרי בעיון והעמקה בכללות הענין, בנקודת הסברא המרכזית של הסוגיא. בדרך הזו, אינה נוגעת ה"צורה" של הענין על כל ביטוייה ופרטיה,

1 ראה ספר המאמרים קונטרסים ח"א קעא, ב. ספר המאמרים תש"ט ע' 70. ובכ"מ.

2 עירובין ק, ב. פירש"י עה"ת דברים א, טו.

החסידות: שבכל שכל וסברא יש "גוף" ו"נשמה": בדרך הראשונה – ההדגשה היא על ה"גוף" של השכל, ובדרך השנייה – על ה"נשמה" שבו. מובן מאליו, שעם כל העילוי הבולט שבדרך השנייה על הדרך הראשונה – כדוגמת מעלת הנשמה על הגוף – הרי הלימוד בא לידי שלימות דווקא כשמתעכבים גם על הפרטים ועל דיוק הלשון. שהרי גם הנשמה בפני עצמה, בלי גוף, אינה תכלית השלימות. וכמו שהגוף בפני עצמו אינו נקרא אדם, כן גם הנשמה בפני עצמה אינה נקראת אדם. התואר "אדם" מתייחס דוקא למציאות אחת הכוללת ומאחדת גוף ונשמה. וכן הדבר גם בתורה שנמשלה לאדם ("זאת התורה אדם"), שהשלימות שבלימוד התורה היא דוקא בלימוד כזה המאחד את ה"גוף" וה"נשמה".

החדירה ל"עצם העניין" – מיזוג הנקודה הכללית עם הפרטים השונים

שלימות זו היא אחד מהקווים האופייניים והבולטים בספרי הגאון רלו"צ זצ"ל: המעיין, אפילו בעיון קל, בהערותיו הארוכות המשתרעות על עשירות דפים, מלאים וגדושים (ובכל זאת נקראות בשם "הערות"), הרי הוא משתומם ממש מגודל ההיקף הענקי והעשירות הבלתי מוגבלת שבהן, איך שעל יסוד רעיון ונושא אחד הוא מבאר בהגיון רב ובעקביות שיטתית פרטים רבים ושונים באותו מאמר רז"ל שהוא עומד עליו, וגם – כ"בדרך

אגב – עוד מאמרי רז"ל רבים.

מצד אחד מתגלה לפנינו עשירות של עומק הגיוני ומרחב שכלי שאין לו כל תחומין, כי רעיון זה שרלו"צ מחדש וממציאו לפנינו, הוא בבחינת נקודה מופשטת כל כך עד שאינה יודעת גבולות ומעצורים. מבחינה זו חידושו של רלו"צ הם כולם בחינת "נשמה" – זאת בנוסף על העובדה שחידושו הם בחלק הנסתר שבתורה שהוא "נשמתא דאורייתא";

ומאידך – רלו"צ "מצמצם" עיונו בדיוקים רבים של צמצום וכיוון, שקשה למצוא דוגמתם, הן בכמות והן באיכות, אצל מחברים אחרים. הוא מייחס חשיבות רבה לכל פרט ולכל "דבר קטן"

ומתעכב לדייק לא רק בכל תיבה ותיבה של המאמר הנדון – באיזו לשון נאמר (זכר ונקבה, יחיד ורבים), אם היא חסרה או מלאה (ביו"ד או בלי יו"ד), וכיו"ב – אלא גם בשמותיהם של בעלי המאמר, ואפילו במקום והזמן שבו נאמר המאמר וכיוצא באלו. ואין מדובר כאן שחידושו של הגאון כוללים את שני אופני הלימוד האלה (הן הדיוק בכל פרט ופרט וההצטמצמות לפרטי פרטים והן חדירה לעומק המופשט של כל סברא וסברא ומציאת אותה נקודה כפי שהיא משתקפת במקומות אחרים), שגם זה הוא דבר חידוש. אלא ששיטתו היא באופן אחר לגמרי: שתי צורות הלימוד בתורת רלו"צ נובעות מאותו היסוד והיו לאחדים ממש: על ידי ה"צמצום" בפרטים ובדיוק הלשוני וכיו"ב – בזה גופא הוא "רואה", וגם מראה ומסביר לאחרים (המעיינים בספריו), את המרחב של הנקודה השכלית המופשטת.

מצד אחד מתגלה לפנינו עשירות של עומק הגיוני ומרחב שכלי שאין לו כל תחומין; ומאידך – רלו"צ "מצמצם" עיונו בדיוקים רבים של צמצום וכיוון, שקשה למצוא דוגמתם, הן בכמות והן באיכות

ולכשתמצי לומר, המיזוג והאיחוד של הנקודה המופשטת עם ההתחלקות לפרטים המוגבלים, מבטא את הנקודה העצמית של העניין, שהיא נעלית יותר גם מה"נקודה הכללית המופשטת": ההבדל שבין "כלל" ל"פרט", בין "הפשטה" ל"הלכשה" ובין "נשמה" ל"גוף", הוא רק בצורת הדבר. אבל כשמגיעים לעצם העניין, אין שום מחיצה ופירוד בין ה"פרטים" של ה"גוף" ל"כלל" של ה"נשמה", אלא זוהי מציאות אחת.

כעין יסוד לרעיון זה, אפשר למצוא בדברי רלו"צ גופא באחת מאגרותיו. רלו"צ מדבר שם על מעלת תורת החסידות, שבה מתמזגים ומתחברים שתי הבחינות שבתורה: הנסתר (קבלה) והנגלה. "קבלה", כותב רלו"צ, "אינה מושגת לשכל אנושי, כי היא רק בדרך קבלה ואמונה בלבד", ו"ענין גילוי אור החסידות" הוא "שהנסתר

6 לקוטי לוי יצחק אגרות ע' רכג.

שהגילוי דעת הוא כן בבחינת "מילתא היא", ולכן הגט בטל⁹.

ומבאר הגאון¹⁰, שאביי ורבא אזלי לשיטתייהו. כלומר, שסברותיהם של אביי ורבא בשתי פלוגתות אלו נובעות משיטתם הכללית, או נכון יותר, שסברותיהם נובעות מעניינם ומהותם הרוחני בבחינות ה"מקף". באופן כללי, "אור מקיף", הוא אור שלמעלה מהשגה ותפיסה (תפיסה תיתכן באור פנימי דוקא). אכן, גם ב"מקף" יש שתי בחינות: "מקף הקרוב", שיש לו שייכות כלשהי ל"פנימי"; ו"מקף הרחוק" שאינו שייך כלל לפנימי, כי "אין בו שום אחיזה".

וזהו גם ההבדל שבין אות מ' סתומה (מ' סופית: ס) לאות ס': הסתימות של האות המ' מורה על בחינת העלם (צורת האות היא כזו שמקיפה את כל החלל שבפנים, ואין כל פתח של גילוי), היינו בחינת מקף שלמעלה מגילוי (השגה ותפיסה). אבל יחד עם זאת, מכיון שמ' סתומה היא מרובעת, הרי זה מורה, שבחינת המקף שמרומזת באות זו "יש לו התיישבות ויש בו אחיזה קצת" (כי לריבוע יש ארבע צלעות, וניתן להגדיר נקודת התחלה וסוף). מה שאין כן האות ס', שהיא לא רק סתומה מכל צדדיה, בחינת העלם ומקיף, אלא גם עגולה (ובעגול אין נקודת התחלה וסוף) – ועובדה זו רומזת לבחינת "מקף הרחוק", ש"אין בו שום אחיזה".

ושתי בחינות אלו הן בחינותיהם ועניניהם של אביי ורבא: אביי שייך לבחינת מקף הרחוק, אות ס' שהיא עגולה; ורבא שייך לבחינת מקף הקרוב, אות מ' שהיא מרובעת.

וזהו עומק דברי הגמרא במסכת ברכות: "אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה [למדו אצל רבה בעודם ילדים], אמר להו רבה למי מברכין, אמרי ליה לרחמנא [שאל אותם: למי מברכים? וענו: לקב"ה]. ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא" [ושוב שאל אותם: והקב"ה היכן יושב? רבא הצביע לעבר התקרה, ואילו אביי יצא החוצה והראה על השמים]¹¹.

באופן ההצבעה השונה של רבא ואביי (בעודם ילדים) במענה על שאלת רבה, ניתן לראות את השוני בשורשם ומהותם:

תקרת הבית היא בחינת מקף הקרוב (מקיף את האדם אך גם קרוב לאדם), מה שאין כן שמים, הם מקף הרחוק (שהרי "שמים לרום"). וגם: בית,

דתורה, הסודות היותר עמוקים, יושגו בהפשטתן לשכל על דרך כמו ההשגה דנגלה דתורה". ואומר רלו"צ, שהטעם לזה הוא, כי "גילוי אור החסידות הוא בחינה יותר גבוהה ונגלה", ולכן "בכחה לחבר ב' הבחינות גם יחד, שהנסתר והרז גופא יהי' מושג בנגלה".

ודבריו אלו של רלו"צ בנוגע לחיבור נסתר ונגלה על ידי תורת החסידות, שהכוח שבתורת החסידות לחברם הוא מפני ש"אור החסידות הוא בחינה יותר גבוהה" משניהם – יש לומר גם בנוגע לדרכו המיוחדת, לחבר ולאחד את הנקודה הכללית שבכל ענין עם הפרטים ודיוקי הלשונות שבו. להלן נציע שתי דוגמאות המבליטות את דרכו המיוחדת בלימוד התורה. דוגמה אחת היא מדברי הגאון עצמו, והדוגמה השנייה מאופן לימודו של הרבי בדברי אביו.

חשוב לציין, שלגודל הכאב, מרבית כתבי הגאון שכללו אלפי גליונות בתורת הנגלה, החסידות והקבלה, אבדו ולא הגיעו לידינו. רק מקצת מן המקצת, חלק ממה שכתב בגלותו על גבי גליונות ספריו בקיצור נמרץ, מפני מחסור חמור בדיו ונייר, הגיע לידינו בדרך נס. רובם ככולם של הערותיו וחידושו שהגיעו לידינו, כולל חידושו על הש"ס, הם על פי דרך הנסתר (קבלה). אך למרות זאת, עינינו רואות שהרבה מביאוריו אלו מכניסים ומוסיפים עומק הגיוני באותו הענין גם כמו שהוא על פי הנגלה.

יסוד ושורש הפלוגתות בין אביי לרבא

במסכת קידושין נפלגו אביי ורבא לגבי "קידושין שאין מסורין לכיאה" – אם "קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזוהי מהם, [הרי] אין יכול לישא אחת מהן, [מהחשש] שמא זו היא אחות אשתו". לפי דעת אביי הוו קידושין, ואילו רבא אמר לא הוו קידושין⁷.

וכדי לבאר פלוגתא זו מביא הגאון מחלוקת נוספת בין אביי לרבא במסכת גיטין, בנוגע ל"גילוי דעתא בגיטא", במקרה בו שלח אדם גט לאשתו ואחר כך גילה דעתו שאינו רוצה בגט, אבל לא ביטל את הגט. לפי דעת אביי, גילוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא (והגט אינו בטל), ואילו רבא סבר

7 וראה קונטרס ענינה של תורת החסידות הערה 40: "מצד עצם מהות התורה, בחי' יחידה, אין חילוק בין הסוד שבה לשאר החלקים, וגם הסוד יכול להיות בגילוי".

8 קידושין נא, א וברש"י שם.

9 גיטין לד, א.

10 תולדות צ"ס ע קלו ואילך.

11 מח, א.

3 ראה ספר המאמרים תרפ"ז ע' מב. ספר המאמרים תש"א ע' 99. לקוטי דיבורים שכתב, ב ואילך. ועוד.

4 חקת יט, ד. וראה זהר ח"ב קיז, ריש ע"ב. ח"ג כט, ב. ובכ"מ. וראה ספר המאמרים תש"א שם.

5 זהר ח"ג קנב, א.

בכלל, הוא מרובע (ובמשנה נקבע לענין נגעי בתים שהבית צריך להיות מרובע¹²) – בדוגמת מ' שתומה שהיא מרובעת. לעומת זאת שמים הם עגולים, דוגמת אות ס'. ולכן רבא "אחוי לשמי טללא", ואביי "אחוי כלפי שמיא" – כי רבא שייך למקיף הקרוב, ואביי למקיף הרחוק.

ועוד: בגמרא במסכת ראש השנה כתוב: "אביי ורבא תרוייהו מדבית עלי קאתו, רבא חי מ' שנין ואביי חי ס' שנין"¹³ – כי חיותו של רבא נמשכה מבחינת מקיף הקרוב, אות מ' (סתומה), וחיותו של אביי נמשכה מבחינת מקיף הרחוק, אות ס'.

חילוק זה שבין אביי לרבא בשורש בחינתם הוא הסיבה והטעם לפלוגתתם בכמה מקומות, כאשר הדבר הנדון הוא בבחינת מקיף הרחוק: מצד בחינתו של רבא (מקיף הקרוב) – דבר שהוא בבחינת "מקיף הרחוק" אינו מציאות שאפשר להתחשב בה; מה שאין כן מצד בחינתו של אביי – גם דבר כזה הוא מציאות המכרעת בהלכה¹⁴.

וזהו ההסברה בפלוגתת אביי ורבא ב"קידושין שאין מסורין לביאה" וב"גילוי דעתא בגיטא":

על ידי קידושין נמשך בחינת אור מקיף מהבעל לאשה (שהרי קדושה הוא מלשון הברלה, היינו "אור מקיף שהוא קדוש ומובדל מהדבר ששורה ומקיף עליו"), ועל ידי ביאה נמשך אור פנימי מהבעל לאשה (שהרי ביאה היא, כמובן, "המשכה בפנימיות"). אמנם, גם במקיף שבקידושין ישנן שתי בחינות: קידושין המסורין לביאה – מקיף הקרוב, וקידושין שאין מסורין לביאה – מקיף הרחוק. ולכן, לפי שיטת רבא ובחינתו (מקיף הקרוב) – קידושין שאין מסורין לביאה אינם קידושין, כי דבר כזה אינו נחשב למציאות; לעומת זאת מצד בחינתו של אביי (מקיף הרחוק) – גם קידושין שאין מסורין לביאה הם קידושין.

וסברא זו עצמה היא גם טעם פלוגתתם ב"גילוי דעתא בגיטא". שהרי ענינו של גט – שהוא "הנגד ולקבל דקידושין" – הוא שעל ידו מסתלק המקיף שנמשך על ידי הקידושין; ו"גילוי דעתא בגיטא" משמעותו שהבעל גילה דעתו שאינו רוצה בגט אבל לא ביטל את הגט, כלומר שמציאותו של הגט

היא בבחינה שלמעלה מידיעה (מפני שהגט עודנו במציאות שכן לא ביטלו, אבל כבר נתגלתה דעתו שאינו רוצה בגט), בבחינת "מקיף הרחוק". ולכן, לפי שיטת אביי ומצד שורש בחינתו – "גילוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא", ו"לא בטיל גיטא"; לעומת זאת לפי שיטת רבא ומצד בחינתו – "גילוי דעתא בגיטא מילתא היא", ו"בטיל גיטא".

והגאון מסביר זאת בעומק יותר:

**הגאון רלוי"צ לא חיפש
ה"מצאות" של חידוד.
אלא הדבר נובע מהכרה
עמוקה ביותר, שמכיוון
שכל דבר ודבר יש בו
חיות אלוקית – וכל
מאורע ומאורע הוא הלוא
בהשגחה פרטית – על
כן חיפש ומצא בכל
המאורעות את החיות
האלוקית שבהם.**

בקידושין שאין מסורין לביאה, הרי העובדה שאינם מסורין לביאה הוא מצד אי ידיעתו של המקדש (שאינו יודע איזו מהן קידש). ונמצא שהנקודה המשותפת בפלוגתתם של אביי ורבא בשני הענינים היא, האם עלינו להתחשב עם ענין ה"דעת":

לפי שיטת רבא, יש להתחשב בדעתו של האדם המתגלה לפנינו. ולכן, מצד אחד, כאשר יש אי ידיעה בקידושין באופן כזה שמצד אי ידיעה הקידושין הם "רחוקים" מהמציאות הממשית, "אין מסורין לביאה" – אזי הקידושין אינם קידושין; ולאידך, כאשר יש גילוי דעתא בגיטא שאינו רוצה בגט – צריך להתחשב בדעתו, והגט בטל.

לעומת זאת, שיטת אביי היא, שהדעת אינה דבר המכריע בזה, אלא דוקא המציאות שלמעלה מהדעת, שהיא היא עיקר המציאות. ולכן, אי ידיעתו של המקדש שהקידושין "אין מסורין לביאה" אינה מבטלת את הקידושין, כי המציאות שלמעלה מהידיעה היא שהוא עשה מעשה קידושין. וכמו כן הוא בנוגע לגילוי דעת בגט, שהגילוי דעת של המגרש שאינו רוצה בגט אינו מבטל את הגט – כי עלינו להתחשב עם מציאות הקידושין והגט כמו שהם למעלה מהדעת, בבחינת "לא אתידע", מקיף הרחוק.

בהשקפה ראשונה, הערה זו של הגאון היא רק "רמז יפה". אבל ביאורו של הרבי מגלה, כיצד הערה קצרה זו שופכת אור רב על הטעם הפנימי של שתי הדיעות שמביא בתניא ושל ה"הכרעה המקובלת".

וזהו תוכן הסברתו של הרבי:

ברומה לדיוק זה (למה "תפס הדוגמא עשר או עשרים"), יש כאן דיוק כללי יותר – לאיזה צורך מוסיף אדמו"ר הזקן "כגון המוציא זרע לבטלה כו'": איזו אי-הבנה יש בענין זה "שצריך להתענות מספר הצומות כו' כפי המספר אשר חטא" כשהוא אמור באופן כללי, המתיישבת בזה שמביא דוגמא מחטא מסויים ("כגון המוציא זרע לבטלה כו").

פרט נוסף אינו מובן בדברי אדמו"ר הזקן: לאחר שאומר "ואם חטא בזה עשר או עשרים פעמים עד"מ צריך להתענות עשר או עשרים פעמים"פ"ד", הוא מוסיף "וכן לעולם", כלומר, שגם אם חטא בזה יותר מעשרים פעמים צריך להתענות פ"ד צומות עבור כל פעם. ולכאורה: מאי קמשמע לן? וכי יבוא מישור לחלק בין עשרים פעמים ליותר מעשרים, שבכדי לשלול סברה זו צריך להוסיף "וכן לעולם"? וההסברה בזה: מכיון שכל האברים כלולים זה מזה – נמצא, שבכל אבר יש שלושה ענינים: א) עצם מהותו. ב) שכל האברים כלולים בו, באבר זה. ג) המשכתו והתפשטותו בכל שאר האברים, במקומם הם.

ומזה מובן, שהפגם באבר פרטי – שבא על ידי עבירה השייכת לאותו האבר – הוא בכל שלושת הענינים שבו: במהותו העצמי; באברים כמו שהם כלולים בו; הפגם שאבר זה מביא בהתפשטותו והמשכתו בכל האברים.

מאליו מובן, שהתעצמות הפגם על ידי זה שהחטא נכפל כמה פעמים, היא רק בענין השני והשלישי (האברים כמו שהם כלולים באבר זה, ואבר זה כפי שהוא משפיע על כלל האברים האחרים). לעומת זאת, העניין הראשון, שהוא הפגם שנעשה בעצם מהותו של האבר, הרי הוא כבר נעשה כל כולו בפעם הראשונה – וזאת מכיון שה"עצם" אין בו פרטים, ולא יתכן שיתוסף בזה – בוודאי לא תוספת של עניין עיקרי – על ידי שהאדם חוזר על החטא פעם נוספת.

אמנם, גם הענין השני והשלישי חלוקים זה מזה: הענין השני, שהוא הפגם באברים הכלולים באותו האבר (השייך לחטא זה) – נשלם בפעם השלישית. וכמו שמביא אדמו"ר הזקן (בתניא שם) את דברי הזוהר "זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא", שבפעם השלישית חודר הפגם,

ביאור זה, עם היותו כולו על פי דרך הנסתר (קבלה), נותן גם הסבר הגיוני נפלא בגדרם של שני ענינים אלו (קידושין שלא נמסרו לביאה, וגילוי דעתא בגיטא) על פי נגלה. הנושא בשני ענינים אלו (גם על פי נגלה) הוא נושא אחד: האם ענין מופשט, שרחוק ממציאות ממשית ולמעלה מהדעת, נחשב כמציאות או לא¹⁵.

"עשר או עשרים" – ביאור מפליא באגרת התשובה

הדוגמא דלעיל היא מדברי הגאון עצמו. הדוגמא הבאה היא דוגמא מעניינת מהאופן בו למד כ"ק אדמו"ר ז"ע את דברי אביו הגאון (מאז שהגיעו לידי כתבי אביו שנותרו לפליטה, נוהג היה הרבי ללמד ולבאר בהתוודויות קטעים מביאורי אביו, והדברים נדפסו בכרכים מיוחדים בפני עצמם בשם "תורת מנחם – תפארת לוי יצחק").

הדוגמא דלהלן היא מתוך ביאורו של הרבי על ההערה הראשונה של אביו הגאון ז"ל לאגרת התשובה שבספר התניא¹⁶:

באגרת התשובה פ"ג מביא כ"ק אדמו"ר הזקן את פלוגתת "חכמי המוסר האחרונים" בענין מספר התעניות "במי שחטא חטא אחד פעמים רבות": "יש אומרים שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא פעמים רבות כפי המספר אשר חטא, כגון המוציא זרע לבטלה שמספר הצומות המפורש בתיקוני תשובה מהאריז"ל הן פ"ד תעניות, ואם חטא בזה עשר או עשרים פעמים על דרך משל צריך להתענות עשר או עשרים פעמים פ"ד וכן לעולם", ויש אומרים שמספיק שיתענה מספר הצומות פעם אחת. "והכרעה המקובלת בזה להתענות ג' פעמים כפי מספר הצומות דחטא זה. דהיינו רנ"ב צומות על הוצאת שז"ל, וכן בשאר חטאים ועונות".

הגאון מתעכב על כך שאדמו"ר הזקן "תפס הדוגמא עשר או עשרים", מדוע דווקא מספרים אלו? ומבאר, כי הפגם שבהוצאת ז"ל (שהוא טיפה) הוא בחכמה, וחכמה היא אות י' (כדמות טיפה). ולכן נקט "עשר או עשרים" – כי י' הוא "עשר", ויו"ד במילואה (י' ו' ד') הוא "עשרים"¹⁷.

15 מדברי הגאון מוכח, שעל פי הסברה זו, יובהרו כמה פרטים בשתי סוגיות אלו, וגם ביתר הסוגיות שבשאר ד' הסימנים של יע"ל קג"ם (יאוש שלא מדעת וכו') – שבכולם (אף שמפרש רק שנים מהם) הוא אותו הנושא.

16 נדפס בלקוטי שיחות חל"ט, עמ' 121. 17 לקוטי לוי יצחק לתניא ע' כט.

12 נגעים רפי"ב.

13 ר"ה יח, א. ובפרש"י שם (בפירוש הראשון): אביי ורבא. וכ"ה גירסת הע"י שם.

14 וזהו הטעם מה שבכל מקום הלכה כרבא, לבד מדיני יע"ל קג"ם" שבהם הלכה כאביי, כי בחינת ה"מקיף הרחוק" נתגלה בעיקר לעתיד לבוא, ואילו עכשיו היא למעלה מיכולת הכרעה בעולמנו זה. והתייחדו דיני יע"ל קג"ם, כי שש הלכות אלו יש להן שייכות מיוחדת לבחינה זו. ואכ"מ.

"להחתיק כל הגבורות והדינים"

רשימת רבי לוי יצחק אודות מאסרו

בס"ד

וזהו שישבתי בבית האסורים משך שב"א ימים, נקודת שב"א הוא בגבורה כידוע. והגלתי על משך ה' שנים, לנגד הה' גבורות (ומשך זמן הלימוד דעבודת הלויים הוא ה' שנים, כמ"ש בפרש"י בחומש ב' בהעלותך בפסוק זאת אשר ללויים כו' ע"ש. כי לויים (מספר אלקים) הם בחי' גבורות, וה' שנים הוא לנגד ה' גבורות. ודע שה"פ שנה הוא מספר כל הכ"ב אותיות עם אותיות מנצפ"ך הכפולים. כי האותיות שרשן ה' מוצאות הפה שהם בחי' ה' גבורות כידוע, ולכן מן ה' שנים למקרא, כדי שידע מלכתחילה כל הכ"ב אותיות...).

וישבתי בה' בתי אסורים (דניפראפטרפטרפטרפטר, קיוב, דניפראפטרפטרפטרפטר, חארקאוו, אלמא-אטא), לנגד הה' גבורות. (ואם כי עיירות הם ד', אך בדניפראפטרפטרפטרפטר ישבתי בב' בתי אסורים שונים, שבתוך העיר ומחוץ לעיר. גם ע"ד ד' ה' דיהודה, שם ב"ן אותיות הפשוטים ד' ואותיות המלוי ה'. וכמ"ש במ"א).

והודיעו לי שמשפטי נמסר כו' בליל הושענא רבה שאז הוא גמר הדין, סיומא דדינא. וישב יצחק ויחפור כו'. ואז חובטין הה' ערבות מיתוק הה' גבורות. ובליל הו"ר אז הוא הצל, הבכואה דבכואה, שהוא משם אהי' דההי"ן. ועיין בפע"ח בכוונות דהו"ר. - זהו ששפטו אותי לגלות למתא ציאיילי שהוא מלשון צל, ומספרו צ"ל אל, מספר אהי' דההי"ן.

ובאתי לציאיילי ביום ב' י"ט שבט. יום ב' הוא לנגד מדת הגבורה, ועם י"ט הוא כ"א מספר אהיה (ע"ד כמו הו"ר שהוא כ"א בתשרי). גם הכתב בציאיילי מנ'ק'ו'ד' נתנו לי בכ"א שבט ביום ד' (כמו הו"ר שהוא בכ"א בתשרי. והיה ביום ד'). וסימנך ב"ד הרומז על גבורות שלכן אין מתחילין בב"ד כידוע (ב' הוא בינה ד' הוא גבורה כמו פ' שניה ופרשה רביעית דתפילין שהם המוחין השמאלים בינה גבורה. וכתוב אני בינה לי גבורה).

ויהי רצון שבמהרה בימינו יומתקו כל הגבורות והדינים ויהפך הצל לאורה וטובה נגלית ואשוב לביתי שלום בב"א.

אני לוי יצחק בן זעלדא רחל. הגלתי על משך ה' שנים למתא ציאיילי במדינת קאזאחסטאן. ומהם, היינו מהמשך הזה בתחלתו, ישבתי בבית האסורים. מן ט' ניסן ה'תרצ"ט עד ט"ו שבט שנת ש"ה (בס"ה בחמשה בית האסורים, בתחלה בדניפראפטרפטרפטר ואח"כ בקיוב ואח"כ עוד הפעם בדניפראפטרפטרפטר ואח"כ בחארקאוו ואח"כ באלמא-אטא), היינו משך ש"ג ימים כמספר שב"א. ואימתי הודיעו לי שמשפטי נמסר להאסאבא-סאָוועשצאָניע דנ' ק' ו' ד' סס"ר - בליל הושענא רבה קרוב לאשמורת הבוקר בבית האסורים בדניפראפטרפטרפטר, והם שפטו אותי על גלות ה' שנים הנ"ל.

ומובן שכל זה הוא בהשגחה פרטית מלמעלה על כל חטאתי ועונותי ופשעי המרובים. ויהיה זה לי כפרת עוון. וה' הטוב אשר לא כלו רחמי ירחם עלי ועל ב"ב שיחיו בתוך כלל ישראל בזכות אבותי הקדושים נ"ע וצוקללה"ה זיע"א. ובמהרה יוציאני מן המצר למרחב. וישיבני לביתי היינו לאשתי ולזרעי יחיו ואהי' עמהם יחד במנוחה שלווה השקט על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים לאורך ימים ושנים טובים ונעימים בתכ"א אכ"ר.

והנה, שמי רומז על גבורות. הן לוי והן יצחק (ועיין ברשימה על מארז"ל ע"פ לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני. בעניין לוי ויצחק) כידוע. וכן מספר שניהם יחד שהוא מספר נד"ר, הנה נד"ר הוא בבינה מקור הגבורות, וכן בהצטרף לזה מה שאני **בן זעלדא רחל** - הנה יעלה ביחד מספר תרנ"ו, שהמספר הזה רומז על שמות אלקים במילוי יודי"ן ש'. וברבוע ר', פשוט פ"ו, והנקודות דשם אלקים הם ע' ביחד - הוא תרנ"ו, מספר שוש"ן. (ש"ו - מספר: לוי יצחק ב"ן, ש"ן - מספר זעלדא רחל). (שושן הוא אדום כמו שושנה אדומה, והיינו בינה מקור הגבורות. ולכן ביום הכיפורים בחי' בינה מתחיל הפייט דתפלת מוסף בתיבת שושן - שושן עמק איומה. והמחתה דקטרת של יוה"כ הייתה של זהב אדום. ויום הכפורים הוא כמו פורים כידוע. הנה בפורים היה כל המעשה בשושן הכירה. וי"ל שושן הכירה שהיתה עיר גדולה עיר המלוכה רומז על בינה, וד"ל).

(ברוגמת הו' והד' שבמילוי היו"ד, שעם היותן אותיות אחרות, בכל זאת הן כלולות ביו"ד); • ו"לעולם", הפעמים שלאחרי הפעם העשרים - לתיקון הפגם באברי הגוף כמו שהם נמצאים במקומם הם.

והרי זו דוגמא מהערה קצרה של רלוי"צ, שבהשקפה ראשונה היא רק "רמז יפה"; אמנם על ידי התבוננות והתעמקות ראויה מתגלה, כיצד בהערה זו צפון הטעם של כל שלוש הדיעות בענין "מספר הצומות". ויתירה מזו: בשיחה זו הרבי אף מראה איך שהערה קצרה זו מבחירה גם את התוכן הכללי של כל הפרק בתנאי (אגרת התשובה פ"ג)!

לחפש בכל דבר את החיות האלוניות שבו

לעיל הזכרנו שבתורת הגאון ר' לוי יצחק בא לידי ביטוי איחוד ומיזוג בין "גוף" ו"נשמה" בתורה. ולכשתמצי לומר, איחוד הנשמה והגוף, שהוא הברית התיכון שבספרי הגאון הדנים בעמקי רזי תורה, "מברית" וחודר הלאה-הלאה, מן הקצה אל הקצה - שגם במאורעות שבעולם הוא רואה את ה"חיות" וה"נשמה" שבהם.

ולדוגמא: כשהוא כותב "תשואות חן בעד המנעלים שנתקבלו במועד חג הפסח", הוא מביא מיד מקור בתורה, הן בנגלה שבתורה והן בנסתר שבתורה, לשייכותם של מנעלים לחג הפסח²¹; וכשהוא כותב על דבר המאסר שלו, הוא מבאר כל הפרטים שבזה על פי דרך הקבלה²²: הוא ישב, למשל, בחמשה בתי אסורים, אבל רק בארבע עיירות, כי שני בתי אסורים היו באותה העיר - ואת זה הוא מבאר שחמשת בתי האסורים הם כנגד חמש הגבורות וכך הלאה וכך הלאה.

הגאון רלוי"צ לא חיפש "המצאות" של חידוד. אלא הדבר נובע מהכרה עמוקה ביותר, שמכיון שכל דבר ודבר יש בו חיות אלוניות - וכל מאורע ומאורע הוא הלוא בהשגחה פרטית - על כן חיפש ומצא בכל המאורעות את החיות האלוניות שבהם, ומכאן גם ההתאמה המפליאה בין המאורעות שאירעו לו עם ענינים נעלים שבחסידות ובקבלה. ה"נקודה" הזאת של ההתאמה בין ה"גוף" ל"נשמה" אותה פיתח הגאון, התבטאה לא רק בדרך לימודו אלא גם באישיותו - גדלות עצומה מחד, ופשטות נדירה מאידך - אך קצר המצע מהשתרע.

הכתם, בכל פרטי האבר (האברים הכלולים בו); מה שאין כן הענין השלישי - הפגם שנעשה בשאר אברי הגוף (מצד התפשטותו של אבר זה בהם) - מסתבר לומר, שבכל פעם שחוטא מתוסף בפגם זה. וזהו טעם ההפרש שבין שלוש הדיעות בנוגע לכמות התעניות שצריכים להתענות על חטאים חוזרים ונשנים, שהן "מקבילות" לשלושת הענינים שבפעולת החטא על האדם:

- בכדי לתקן את הפגם שנעשה בעצם מהותו של האבר (שנשלם כולו בפעם הראשונה) - מספיק מספר הצומות פעם אחת, כריעה השנייה;
- בכדי לתקן את הפגם שנעשה באברים הכלולים באותו האבר - צריך להתענות את מספר הצומות שלוש פעמים, כפי ההכרעה המקובלת;
- ובכדי לתקן גם את הפגם שנעשה בשאר האברים עצמם - צריך להתענות על כל פעם ופעם, כפי הריעה הראשונה.

וענין זה מרמז אדמו"ר הזקן במה שמוסיף "כגון המוציא זרע לבטלה כו'" - כי בחטא זה מודגשים באורח בולט שלושה ענינים אלו:

- טיפת הזרע היא נקודה (טיפה) שלמעלה מציוור, ונקודה זו היא קשורה עם נקודת הנפש;
- טיפת הזרע כוללת את הכח של כל הגוף¹⁸, ו"הזרע... יש לו חלק מכל אבר ואבר"¹⁹;
- הוצאת הזרע פועלת גם בכל אברי הגוף (כמו שהם נמצאים במקומם הם), וכמ"ש הרמב"ם²⁰ "כל שתצא ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים".

בכך שמביא הדוגמא "כגון המוציא זרע לבטלה כו'" לגבי חטא זה, כביטוי לשלושת הענינים הללו שבפעולת חטא האדם ובתיקון פעולה זו, מתברר שזהו גם הטעם של שלוש הדיעות בשאר החטאים. ובכדי לרמז יותר על כוונתו בהבאת דוגמא זו, אין אדמו"ר הזקן מסתפק באמרו "צריך להתענות פ"ד על כל פעם" (או לשון דומה לזו) אלא הוא מפרט "עשר או עשרים כו' וכן לעולם" - כי פירוטיו אלו ("עשר", "עשרים", "לעולם") מבטאים את אותן שלוש נקודות:

- "עשר", המספר של אות י' עצמה (שהיא "כדמות טיפה") - שייך לתיקון הפגם שבעצם המהות;
- "עשרים", המספר של אות י' במילואה (י' ו' ד') - לתיקון הפגם באברים הכלולים בטיפה

18 ראה רמב"ם הל' דיעות פ"ד הי"ט: שכבת זרע היא כח הגוף וחייו כו'.

19 ראשית חכמה שער הקדושה פט"ז (ד, ר).
20 הל' דיעות שם.

21 לקוטי לוי יצחק אגרות ע' שפז.

22 ראה רשימתו על המאסר שלו - המובאת בגליון זה. המערכת.

מדברי כ"ק אדמו"ר חליו באוויטש זי"ע:

הלימוד מהסתלקות אבי מורי בכ' אב

בתורה, היינו, שדוד ויואב מסמלים ב' הענינים הכלליים שבעבודת ה' - עבודה בעניני קדושה (תורה), ועבודה בבירור העולם (מלחמה). ויש לומר דוגמתם בעבודת התשובה - שענינו של יואב, מלחמה, קאי על תיקון העבר שבתשובה, חרטה על העבר, שענין זה נעשה באופן של מלחמה; וענינו של דוד, תורה, קאי על שלימות התשובה, ש"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", ומובן, שבהיותו במעמד ומצב כזה אינו זקוק למלחמה עם הרע, אלא עבודתו היא באופן של הליכה מחיל אל חיל בקדושה גופא.

...

ויש לבאר ענין נוסף בנוגע לכללות עבודתו של אדמו"ר על פי האמור בנוגע לקרבן העצים בעשרים באב: יש עילוי מיוחד בנדבת העצים לאחר חמשה עשר באב - "בעשרים בו" - כיון ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינו יבשין", ואף על פי כן, עמדו משפחות אלה והתנדבו עצים למזבח, למרות שלא יוכלו להשלים זה על ידי כריתת עצים (טובים) חדשים. כלומר, בנדבת העצים

בנדבת העצים "בעשרים בו" מודגשת מעלתם של המשפחות שהתנדבו - שויתרו על טובתם הפרטית לטובת כלל ישראל, לצורך קרבנותיהם של כל ישראל, ולא רק קרבנות ציבור, אלא גם קרבנות יחיד.

"בעשרים בו" מודגשת מעלתם של המשפחות שהתנדבו - שויתרו על טובתם הפרטית לטובת כלל ישראל, לצורך קרבנותיהם של כל ישראל, ולא רק קרבנות ציבור, אלא גם קרבנות יחיד (וגם זה שנמצא במעמד ומצב ירוד שצריך להביא קרבן חטאת וכיו"ב).

ויש לומר שהסתלקות אדמו"ר בעשרים באב (שמסמל היותו על הטובה הפרטית בשביל כלל ישראל) מדגישה עניין עיקרי בעבודתו כל ימי חייו - מסירת נפש לטובת כלל ישראל, שויתור על טובתו הפרטית בשביל העבודה דהרצת וחיוזוק התורה והיהדות, מבלי להתחשב בגודל הסכנה שבדבר, ועד שבגלל זה נאסר והגלה ונפטר בגלות. (משיחות כ' מנחם אב תשכ"ח)

בהמשך לתוכן הרשימה על דבר השייכות לענין הגבורות, שתכליתן ומטרתן שיומתקו לטוב (כמ"ש בסיום הרשימה) - יש להוסיף ולבאר גם רמז בנוגע ליום הסתלקותו (גמר ושלמות והסך הכל ד"כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו") בעשרים באב:

עשרים באב שייך לראש השנה - כידוע שיש נוהגים לעשות התרת נדרים בכ"ף אב שהוא ארבעים יום לפני ראש השנה, ויש לומר שענינו ע"ד ובדוגמת ארבעים יום קודם יצירת הולד, ודוגמתו בנוגע ללידת אדם הראשון בראש השנה, שהתחלה בזה היא ארבעים יום לפני זה, בעשרים באב, שאז מתחילה כבר העבודה בראש השנה.

ועשרים באב שייך גם ליום הכפורים - כמרומו בקביעותו כימי השבוע שהוא לעולם באותו יום שבו חל יוהכ"פ. והרי ר"ה ויוהכ"פ קשורים עם עבודת התשובה (התחלת וסיום עשרת ימי תשובה), שהיא ע"ד ובדוגמת מיתוק הגבורות בעבודת האדם. ויש להוסיף בזה בפרטיות יותר:

עשרים באב הובא במשנה בנוגע לקרבן העצים - "זמן עצי כהנים והעם... בעשרים

בו (באב) בני פחת מואב בן יהודה". ובגמרא: "תנא בני פחת מואב בן יהודה, הן הן בני דוד בן יהודה, דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרוי".

והתיווך בזה (שהרי לא תיתכן פלוגתא במציאות) - שמשפחה זו היתה מזרע דוד ויואב (שהתחננו זה בזה), והפלוגתא היא אם הבאת קרבן העצים היתה בזכות היותם מזרע דוד או בזכות היותם מזרע יואב.

ויש לבאר תוכן ענינם של דוד ויואב בקשר לעבודת התשובה:

החילוק שבין דוד ליואב, הוא שדוד עסק בתורה ויואב יצא למלחמה, כדאיתא בגמרא "אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד

אבי מורי - תכלית הביטול, ומציאות אמיתית

הביטול, שאינו מציאות לעצמו, וכל מציאותו היא המציאות דלמעלה - הרי הוא מציאות אמיתית. ועל פי זה יש לבאר פתיחת הרשימה בתיבת "אני" - שלא זו בלבד שאינה בסתירה לענין הענוה והביטול, אלא אדרבה, מצד תכלית הביטול שאינו מציאות לעצמו הרי הוא מציאות אמיתית, המציאות דלמעלה, וכיון שכן, הרי כל פרטי המאורעות בדברי ימי חייו הם מתאימים ומכוונים ע"פ תורת הקבלה.

ויש להוסיף בזה בפרטיות יותר - ע"פ הביאור במאמרו של הלל "אם אני כאן הכל כאן":

רש"י מפרש שהיה הלל אומר "בשמו של הקב"ה". אבל בתוס' איתא "בירושלמי משמע שהיה אומר על עצמו, דפריך ולקילוסיו הוא צריך, כלומר וכי היה צריך לשבחו? והכתיב 'אלף אלפים ישמשוני!' ומשני דכנגד ישראל היה אומר, וחביב עליו קילוסן של ישראל מן הכל, שנאמר ונעים זמירות ישראל, וכתיב ואתה קדוש יושב תהלות ישראל". ויש לומר התיווך בזה ("בשמו של הקב"ה", "כנגד ישראל", ו"על עצמו") - שלאמיתותו של דבר מציאותם של כל בני ישראל היא המציאות דלמעלה. אלא,

שאצל הלל היה זה באופן גלוי, מצד גודל ביטולו שהיה ענוותן עד כדי כך שאינו מציאות לעצמו וכל מציאותו אינה אלא המציאות דלמעלה, על דרך מאמרו של רשב"י "אנא סימנא בעלמא", שכל מציאותו היא סימן על המציאות דלמעלה.

ועל דרך זה יש לומר בנידון דידן - שלאמיתותו של דבר הרי כל פרטי העניינים של כל בני ישראל הם מתאימים ומכוונים על פי קבלה, אלא, שאצל אדמו"ר היה זה באופן גלוי, כיון שנוגש אצלו הביטול בתכלית, עד שכל מציאותו אינה אלא המציאות דלמעלה.

(משיחות כ' מנחם אב תשכ"ה, תשל"ה)

ברשימה זו רואים שתי קצוות:

מחד גיסא - נכתבה רשימה זו (אודות ריבוי התלאות וכו') בלב נשבר ורוח נמוכה, ומתוך ענוה גדולה, בכתבו שהמאסר והגלות הוא עניין של כפרת עוון כו'.

ולאידך גיסא - בתוכנה של הרשימה מודגש עילוי גדול ביותר השייך ליחיד סגולה בלבד - שמאורעות בדברי ימי חייו מתאימים ומכוונים על פי קבלה.

ותמיהה זו מתחזקת עוד יותר - שהתחלת הרשימה (לאחרי ההקדמה "בס"ד") היא בתיבת "אני", תואר המדגיש ענין של מציאות, בה בשעה שנכתבה בלב נשבר ומתוך ענוה, כנ"ל.

ויש לומר הביאור בזה:

"אני" - קאי על ספירת המלכות, דאף ש"לית לה מגרמה כלום" (שמקבלת מהספירות שלמעלה ממנה), תכלית הביטול, נקראת "אני", המורה על המציאות - כי להיותה בתכלית הביטול, עד כדי כך שכל מציאותה היא המציאות דלמעלה, הרי היא מציאות אמיתית. וזהו גם מה שכתוב "ואני תפלה" (שספירת המלכות - "אני" - היא בחי' תפלה) - שמחד גיסא מודגש תכלית

הביטול, שבנוגע לכל דבר צריך להתפלל להקב"ה שיתן לו, ולאידך גיסא, מודגשת גם מציאותו, "אני תפלה", שהוא המתפלל, ובטוח שתפלתו תתקבל כו', שכן להיותו בתכלית הביטול נעשית מציאותו המציאות דלמעלה, ועד שתפלתו היא באופן ד"אדני" שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך".

וכפי שמצינו אצל הלל הזקן - שהיה ענוותן, "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל". וביחד עם זה, "אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר אם אני כאן הכל כאן", תוקף המציאות. וההסברה בזה היא, כאמור, שמצד גודל

מרוחקים המה מפאת מקומם או תוכנם, אך אם רק נקודה מסוימת המפורשת ב"מסורה" מגשרת ביניהם ברור כי הלא דבר הוא, ויש לגלות את הקשר הפנימי שבין כל אותם פסוקים (שממנו נובע אף הדמיון החיצוני), ומדוע דוקא תיבה זו

מצוקתו בספרים עולה מהערותיו על ספרים שאינם תחת ידו באותה שעה. כל זאת אינו מעכב בעדו מלצטט מזכרונות שאינו יודע גבול את כל הנחוץ לו, ובציון מדויק לשער, פרק, דרוש. ואם לעתים יוסיף "כמדומה" כשמציין מזכרונות לדרך בש"ס או לפרק ב'פרי עץ חיים', מובטח שאף באלו לא יטעהו זכרונות.

או נקודה פלונית נועדה לבטא את היחס והקשר ביניהם. רבי לוי יצחק זצ"ל מטפל רבות בצד זה של המקראות,¹⁸ ויותר ממה שהגיע לירינו רשם ברשימותיו על המסורה, שאלהן מציין הוא פעמים רבות אך אנו לא זכינו לאורם. בספרים רבים ביארו את המסורה בדרך הפרד"ס,¹⁹ ומהם יש לציין את הס' "היכל הברכה" עה"ת²⁰ העוסק – בדרכו שלו – בביאור רמזי המסורה בשיטת הקבלה.

העדר שום מקורות ח"ו בתורה מחייב שגם חלוקת הפרקים (בספר תהלים שחלוקתו יסודתה בהררי קדש²¹) מדויקת היא, ובכמה מקומות

18 נסמנו ב'ספר המפתחות – לתורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק' בערך מסורה.

19 כביאורי בעל-הטורים על התורה (כמודגש בהקדמתו); ר"מ אלשיך עה"פ "מאשר שמנה לחמו"; 'מנות הלוי' (על מגילת אסתר) בכ"מ (וכמודגש בהקדמתו); 'אור ישראל' (פפד"א תס"ב) קסו, ג (מירושלם); 'מעשה רוקח' עב, א. במבוא ל'פירוש בעל הטורים על התורה' (ב"ב תשל"א) נמנים שלושה ספרים הדורשים את המסורה: 'טעמי המסורה' (לובלין ש"ע), 'תורת יוסף' (וילהרמסדורף תפ"ה) ו'מסורת הברית' (אמסטרדם תפ"ח). וכן מצינו בדרשות תחת"ס ובית מדרשו, בסידור 'תפלה למשה' (לר"מ געלבשטיין) בכ"מ, ובדורנו בדברי תורתו של הרה"ק מקלויזנבורג זצ"ל.

20 מובא בכתבי רבי לוי יצחק זצ"ל (נסמן במפתח הספרים). עי' ברכות ט, ב.

אין אות מיותרת, והכל ניתן להידרש בדרך הרמז והקבלה, בגימטריאות בראשי-תיבות וכד'.

(דרך זו של רמזי המספר בולטת מיד לעין המעיין, ודומה שמכל תשעת סוגי הגימטריאות המנויים בס' הפרד"ס¹³ אחת מהנה לא נעדרה. גם דרך זו אינה יכולה להיחשב רק כפרי כשרון וכד', שהרי "אין אדם רשאי לדון בחשבון גימטריא ולהוציא מהן ענין עלה בדעתו",¹⁴ ופרטי החשבונות מסורים ומכוונים אף הם בכללים מקובלים ומדויקים שאין יד הכל רשאית למשמש בהן כרצונה¹⁵).

להבהרת גישתו של רבי לוי יצחק מן הראוי להשוות את רשימותיו אל מול הספרים הידועים לנו מדור דור, ניווכח כי מצאנו חבר אף לדרכים ולשיטות ה"מזרחות" ביותר לביאור דברי הקדמונים, ומאידך גיסא יובלט כיצד קדמו אותם דברים רק בכללותם, אך בהרחבת הביאור לפרטי פרטים ניצבים אנו לפני תופעה חדשה וראשונית שלא זכינו לה עד כה.

תורה שבכתב

דרשת התורה שבכתב בדרך הדיוק ורמזי הקבלה אינה צריכה לפנים; "כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה¹⁶ וכל אות ותג, צירופיהן וחשבונן הכל מדויק בתכלית הדיוק. בתלמוד מתגלה גישה זו בכל הנוגע להלכה והררים נתלים בשערה, ובספר הזוהר חזינן כן לגבי סודות התורה ודברים שכבשם עתיק יומין. דמיון רב לדרכו של רבי לוי יצחק בביאור המקראות ודרשתם נמצא ב"לקוטי תורה" להאריז"ל (השגור על לשון רבי לוי יצחק ומובא ברשימותיו פעמים אין מספר), וכן ב"מגלה עמוקות" על התורה. אך כדרכו פורש רבי לוי יצחק את מצודתו על מאות פסוקים¹⁷ שלא בא ביאורם בספרי הקבלה, אבל גם באותם פסוקים שקדמוהו המפרשים אינו מסתפק בקיים, ולעולם מוצא הוא מקום להרחבת הביאור ועיניו גלויות "להביט נפלאות מתורתך".

מלבד הדיוק בכל תיבה ואות, בטעמיהם ובנקודותיהם, מחייבת ההשגחה הפרטית הגלויה ביתר שאת בתורה הקדושה, מציאת קשור עניינים גם בין פסוקים ופרשיות אשר למראית עין

13 שער ל' פ"ח. הרמב"ן בתחילת ס' הגאולה.

14 'שומר אמונים' ויכוח א' כ-כג, וראה 'גנת אגוז' (זאלקווא תקל"ג) פד, ב; לקוטי-שיחות (ג, עמ' 874).

15 הרמב"ן בהקדמתו לפירוש התורה. 'יגנת אלם' (פ' כ"ט) ועד"ז בוח"ב פו, א; זח"ג עג, א ובכ"מ.

16 נסמנו ב'ספר המפתחות – לתורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק' במפתח הפסוקים.

סקירה מקיפה על כתבי רבי לוי יצחק ומאפייניהם

עיון בכתבי רבי לוי יצחק מגלה עושר נפלא וגילוי אור חדש בקבלה ובחסידות וגם בנגלה • את הדברים כתב בגלות, בתמצות עצום, כשאין לפניו ספרים ומרבית הציטוטים המדויקים מהש"ס, זוהר, ספרי קבלה וספרי חסידות נכתבים מתוך הזיכרון • שיטתו העיקרית – לדייק בלשון ובכל פרט ופרט, ומתוך כך להגיע לעומק הסוגיא ולהסברה שמבהירה את הדברים • אפילו ציונים אגביים לספרים שונים טומנים בחובם, פעמים רבות, הארה של אותו מראה מקום בביאור חדש ומקורי • למאפייניהם של כתבי הגאון רבי לוי יצחק

הרב יהושע מונדשין

מכללים אלו את הפרט המחודש באותו ענין. והן הן הדברים גם לגבי חכמת הקבלה, כי לא נאסרו ח"ו חידושי תורה בפנימיותה, ואדרבה, אותו החיוב "לאפשא לה" שקיים בנגלה שבה חל גם על הנסתר, "וכל אחד ואחד מחוייב לחדש בפרד"ס כפי כחו",¹ אלא שחידושים אלו מוכרחים להיות קשורים ומוגדרים בכללים המסורים והנתונים איש מפי איש, ורק במסגרת זו זכאי האדם, וחובתו היא, לחדש בתורה, לגדלה ולהאדירה.

שיטת רבי לוי יצחק לקשר ולאחד לחלוטין את הנגלה והנסתר, מסורה היתה לו מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע,² ובררך קודש זו הסלולה מרבוה"ק עד הבעש"ט נ"ע ולמעלה בקדש' צעד לבטח דרכו, והתהלך ברחבה באיחוד כל חלקי התורה בהיקף עצום שלא נגלה עד כה (כדלקמן) "כבן דחפיש בגניזו בכל רזין דביתיה".¹⁰

שיטת רבי לוי יצחק מיוסדת על דרך הדיוק¹¹ (שהיא "כבוד של תורה"¹²), שעל פיה כל פרט ופרט בדברי תורה – אף בתורה שבעל פה ובדברי המחברים – מדויק הוא בתכלית עד לאחת,

6 זח"א יב, א. תורה אור לט, ד.
7 תניא אגה"ק ס' כ"ו.
8 ראה 'לשמע און' עמ' 217.
9 ראה במכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע (אגרות-קודש, יא, עמ' קסז).
10 זח"ג קיא, ב ונתבאר בהמשך תרס"ו עמ' קנז, עיי"ש.
11 ראה שיח כ' מנ"א תשי"י.
12 פ' הרע"ב למשנה כל המכבד את התורה (אבות פ"ד מ"ו. ויסודם בפירוש"י סוטה מט, א ד"ה בטל כבוד תורה). וראה בפירוש הרמ"ז לזח"ג (פ, א) שזה בפרט בסודות התורה.

"זכות רבה ונפלאה" – כך הגדיר כ"ק אדמו"ר זי"ע את קבלת ספרי אביו – רבי לוי יצחק זצ"ל – ורשימותיו. עבור עולם התורה שלא נתוודע עד כה לאותה שיטה נעלה המופיעה לעינינו ב"לקוטי לוי יצחק" נוסף בהדפסת כתבים אלו אף "גילוי אור חדש".

המושג "חידוש" בקבלה (שהרי, עם היות הכתבים בלולים מכל חלקי הפרד"ס, אך יסוד ופינה הוא חלק הסוד) מעורר תמיהה מה; אם קבלה – לאו חידושא, ואם חידוש הוא – קבלה מניין? לאותה הסברה זקוקים גם החידושים בפשטי התורה, שהרי "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש [אם חידוש אמת הוא?] ניתן למשה מסיני",³ וכיצד יחול שם "חידוש" על הנגלה מאז ומקדם וכבר קדמו משה רבינו ע"ה? על החידושים שבחלק הנסתר ניתוספו גם אזהרות שלא לחדש, ואף מן הנמנעות הוא לסבור סברות בשכל האנושי ולכוון אל האמת הנתונה מסתר עליון,⁴ וכיצד תובן האפשרות של "חידוש בקבלה"?

וכבר נתבאר⁵ שמשה קבל את כללי התורה מסיני, ואין בכל פרטי החידושים שבכל הדורות אלא מה שבכלל המקובל, וה"חידוש" הוא להוציא

1 ב'פתח דבר' ל'לקוטי לוי' צ"י.
2 'קונטרס עץ החיים' עמ' 58.
3 ראה מגילה יט, ב; ירושלמי פאה פ"ב ה"ו ובמקומות שנסמנו בלקוטי-שיחות (ד, 1088 הע' 11).
4 ראה הקדמת הרמב"ן לפירוש התורה ובמקומות שנסמנו בהקדמת המו"ל לטעמי המצות מהריקאנטי (לונדון תשכ"ג) עמ' כד.
5 לקוטי-שיחות (יש, עמ' 252 ואילך, ושם בהע' 26).

מבאר רבי לוי יצחק מדוע ענין פלוני נכתב דוקא במזמור שמספרו כך וכך²². ואף זאת מצינו ראינו בספרי הקבלה הדורשים את רמזי סימן המזמור בס' תהלים²³.

על ספר הזוהר

כמחצית מרשימות רבי לוי יצחק הנדפסות, הן הערותיו בגליונות ספרי הזוהר. שיטת הדיוק העצום מתפשטת גם לכאן, באותם קטעי הזוהר שבהם תקע יתדותיו לכאדם, ואינו מניח דבר גדול או קטן שלא יהא מוסבר לתכליתו בדיוקי הקבלה וכל פרט ופרט מתמצה עד תומו. אם מוזכרים באותה מימרא שמות חכמי זוהר או המקום והמצב בו שהו באותו זמן מובטחים אנו שרבי לוי יצחק יטעים לאזנינו מדוע דבר-תורה זה נאמר דוקא על-ידי אותו חכם ובאותו מקום, ויבאר כיצד פרטים אלו קשורים קשר הדוק לתוכן המימרא שהושמעה והיאך משתלבים הם היטב בסיפור המעשה שאותו מגלה הזה"ק, שהרי: "המעמד, ומצב הסביבה פעלו את גילוי המאמר שנאמר בו במקום"²⁴.

אדמו"ר האמצעי נ"ע מוסר²⁵ את דברי רבינו הזקן: "כאשר שמעתי מפי קדשו ז"ל.. דמ"ש ברע"מ בזהר (פ' נשא)²⁶ דבאי חיבורא דספר הזוהר ביה יפקון מן גלותא כו', היינו בלימוד בעיני גדול דוקא, ואמר על עצמו.. רגילותו ללמוד.. בעיני והעמקה גדולה וביגיעה רבה בדקדוק הלשון בכל מלה שיהי' מכוון על-פי אמיתית חכמת הקבלה, ובזה היה מדריגת האר"י ז"ל שזכה לגילוי אליהו ורוח-הקודש מפני שיגע הרבה בלשון מאמרי הזוה"ק כמבואר בשבחי האר"י"²⁷.

רבי לוי יצחק מתמיד בכך ברוב תוקף ועוז; דיוקיו המופלאים מתבססים אף על שימת הלב לחסירות ויתירות²⁸ (וידועה היא סגולת קדושת הזוה"ק גם באותיותיו)²⁹ בדוגמת רבוה"ק, וכדרך האריז"ל שגילה סודות בגימטריות תיבות הזוהר³⁰ ושאר גדולי המקובלים "ובפרט הקדוש

- 22 ראה במפתח הענינים בע' תורה (ספרי התנ"ך).
- 23 'מגלה עמוקות' על התורה (לעמבער תרמ"ב) פ' חיי כא, ד (והשוה ל'לקוטי לוי'צ' הע' לזח"ב עמ' שב) ופ' אחרי לח, ב ועוד.
- 24 ס' השיחות תש"ד עמ' 33.
- 25 בהקדמתו ל'ביאורי הזוהר'.
- 26 זח"ג קכד, ב וראה בהקדמת ה'מקדש מלך' וה'כסא מלך'.
- 27 וראה ב'לקוטים שבסוף ס' הגלגולים וב'פרי עץ חיים' (דפוס דובראוונא) שער הנהגת הלימוד.
- 28 ראה במקומות שנשמנו במפתח הביטויים בע' אם הגירסא.
- 29 'כסא מלך' סוף תיקון ו; 'מורה באצבע' ס' ב ועוד.
- 30 '... והאר"י ז"ל פירש לו [לרח"ו] אותו המאמר [בזה"ק] בטוב טעם ודעת ורוין המחודשין במלה עצמה מה שאינו צורך כ"כ אל הענין עצמו של הפשט והסוד ההוא רק למה

הרמ"ק³¹ אשר יגע בעצמו בספר הזוהר לפרשו ממש בכל רמיותיו ודקדק בו ממש כמו בספר תורה (ויש מקום לדרשו בפנימיות לפנימיות ברמיות בראשי-תיבות וסופי-תיבות ממש כמו בספר-תורה. וכבר ראינו בדברי קדושי עליונים פליאות נשגבות בזה כגון דברי מהר"ש מאוסטרפליא)³².

אף כי מיוחדות הן הערותיו לזוה"ק - רובן ככולן - לביאורים בדרך הקבלה, אך פוגשים אנו בהן גם פירושים רבים בהברקת הפשט³³ וכן יישוב דברי הזוהר והשוואתם למפורש בש"ס³⁴.

תורה שבע"פ

דמותו של רבי לוי יצחק זצ"ל עולה לעינינו יותר מכל בביאוריו לסוגיות התלמוד בדרך הקבלה, כשגלגביו אין כל מחיצה וגבול בין הנגלה והנסתר ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה³⁵ "ולא שתי תורות הן אלא תורה אחת ממש ואין הפרש ביניהן כלל וכלל"³⁶.

השתלשלות התורה הנגלית לנו מסתרה בעליונים, ונצחיות התאחדותה עם פנימיותה שהיא שרשה ונשמתה³⁷ מחייבות שאין דבר שבא בקבלה שלא יוסיף וישתלשל בתורה הנגלית, ויחדיו יהיו תואמים כתרי"ג אברי הנפש עם תרי"ג אברי הגוף³⁸ וכהתקשרות הנשמה והגוף כן קשורים ואחוזים יחדיו הנגלה והנסתר. ואשר זכה נפשו רואה את המסתתר בנגלה (שבכלעדי אי-אפשר להבין את אמיתות התורה הנגלית³⁹) והיו לאחדים בידו, עד כי רואה ולומד כללי קבלה מסוגיות הש"ס (כדלקמן).

סתם הסוד הזה במלה ותיבה זאת וגימטריא שלו בשמות נוראים. ועם כל זאת הם סודות אשר לא שמע אותם אוזן אדם מעולם מזמן רשבי" ע"ה ואילך" (הקדמת 'עמק המלך' ה, ג).

- 31 מפתיע הוא הדמיון בין גישת הרמ"ק (בפירושו 'אור יקר' על הזוה"ק) לקטעי הזוה"ק, בהרצאת שורת קושיות על דקדוק לשון הזוהר ויישובן בהמשך, לדרך רבי לוי יצחק זצ"ל בהערותיו על ס' הזוהר.
- 32 'סור מרע ועשה טוב' ו'הוספות מהרצ"א' אות יב. וראה גם בסוף אות יד.
- 33 לדוגמא: הערות לזח"א נז, ב (בעמ' כ); לזח"ג ר, רע"ב (בעמ' תו).
- 34 ראה הע' לזח"א רנט, א (עמ' רסז).
- 35 עי' סנהדרין כד, א (במחשכים הושיבני כו' זה תלמודה של בבל) ובלקוטי-תורה שה"ש מב, ד. ('שערי אורה' כב, ב ואילך). הקדמת הר"ח"ו לשער ההקדמות (בהוספות ל'קונטרס עץ החיים' עמ' 63) שסודות התורה שהם 'תורה אור' מאירים את התלמוד בבלי. הרמ"ז זח"ג פ, א.
- 36 הקדמת אדמו"ר האמצעי ל'ביאורי הזוהר'.
- 37 זח"ג קנב, א.
- 38 שו"ת 'אבני נזר' או"ח סי' לא אות יב; יו"ד סי' תסט אות ז (וראה ב'אביר הרועים' עמ' לו).
- 39 לקוטי-שיחות (ה, עמ' 325). וראה פירוש הגר"א למשלי (ב, ט) ובכ"מ.

מיד ה' השכיל"⁵¹. ומבארים המקובלים⁵² את הדיוק העצום שבמספר סדרי המשנה, בסדר המסכתות, מספר הפרקים והמשניות⁵³, דיוק מנין אותיות

לתשומת לב מיוחדת
ראויה היא הסתכלותו
העמוקה בדברי המחברים,
ראשונים גם אחרונים.
הוא מגדיר זאת כך:
"כל מה שנאמר.. בכל
הספרים שחיבורם חכמים
צדיקים שלמדו תורה
לשמה.. כולם ממש אמר
ה' ובאותו הלשון ממש
שנאמרו כמו שהוא ממש"

פתיחת הפרקים והמסכתות וסיומם⁵⁴ ואף שייכות הענין דוקא לאותו פרק ואותה משנה⁵⁵. גם הסימן "זמ"ן נק"ט" שניתן לסדר המשנה⁵⁶ מתבאר בספרי הסוד⁵⁷ ובכתבי רבי לוי יצחק⁵⁸.

אך לא המשנה לבדה רבים ועצומים הם דקדוקיה וסודותיה, אלא "כמו שהתורה כולה שמותיו - כן דברי רז"ל"⁵⁹, ואף אות אחת אינה מיותרת⁶⁰ וחייבת להירש לא בדרך הפשט בלבד, היות "ואפילו דברים שנאמרו בגמ' שנראין דברי מותר כו' יש בהם פנימיות ורמז עצום כו' וכל דברי חז"ל כו' לא יבין אותם בעצם אלא מי שמלא כרסו מהקדמות חכמי האמת"⁶¹. לפיכך ניתנים דברי הגמרא להיות נדרשים בגימטריאות ובראשי-תיבות כדחזינו

כמובן שביאורי רבי לוי יצחק עוסקים רבות בחלק האגדה שבש"ס ובמדרשים (ובדרושי נהג לפתוח תמיד במארו"ל מהמדרש), שהרי זהו החלק בתורה שמושלל לחלוטין מההבנה הפשוטה⁴⁰ וכל כולו אומר דרשני, כי בו גנוזים רוב סודות התורה⁴¹. וכבר קם חד מן קמאי וחיבר את "אוצר הכבוד" לפירוש אגדות הש"ס בדרך הקבלה. וכן מיוחדים רוב ליקוטי הש"ס ושער מאמרי רז"ל (שבכתבי האריז"ל) לאגדות התלמוד. אך "רבנן דמתניתין ואמוראין כל תלמודא דלהון על רזין דאורייתא סדרו ליה"⁴², ולא חלק האגדה בלבד, וכאשר סובב הולך ספר "הקנה" לקבוע "שכל התלמוד סודות עמוקים"⁴³.

ואם גם כבר נתפרשו הלכות מהש"ס באור הקבלה ובטעמים פנימיים לפרטי פרטים מדיני ישראל ומנהגיהם (כאשר נהג האריז"ל⁴⁴ וגדולי הפוסקים)⁴⁵ ללמוד כל הלכה גם בדרך הסוד, ומפליא לעשות בס' "מקור חיים" (טור ברקת וכו') לפרש חלקים גדולים מהשו"ע⁴⁶ בביאורי הסוד, אך כמדומה שעד הנה לא נתגלו ספרים שיאירו במאור שבתורה (סודותיה)⁴⁷ סוגיות בתלמוד לכל פרטיהן ודקדוקיהן, ואת כל מהלך השקלא-וטריא וכיוצא בהם שאר דיוקי רבי לוי יצחק הקבועים ומיוחדים לו. עתים מיישב בשיטת הנגלה, אך גם אז אינו מסתפק בכך ואם "עפ"י פשוט הוא וכו' אך בשרשן של דברים י"ל..."⁴⁸.

דיוק לשון המשנה מן המפורסמות הוא⁴⁹ "רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו"⁵⁰ בחיבור המשניות כו' ואם יש חסר או יתיר או חילוף בדבריו הכל

- 40 פירוש המשניות להרמב"ם פ' חלק. וראה לקוטי-תורה ויקרא ה, ג. 'דרך אמונה ומעשה רב' מע' זוה"ק.
- 41 הל' ת"ת לרבינו הזקן פ"ב ה"ב. באגה"ק סי' כג מכתבי האריז"ל.
- 42 רע"מ בוז"ג רמד, ב. וראה לקוטי-תורה ויקרא ד, א 'כל התורה נאמרה ע"פ הקבלה'. וראה בהקדמת הר"ח"ו לשער ההקדמות (וב'תורת העולה' ח"ג פנ"ה).
- 43 דף יז, א (דפוס קארעץ).
- 44 שער המצוות פ' ואתחנן; לקוטי-תורה להאריז"ל (טעמי המצוות פ' ואתחנן).
- 45 בפרט בשו"ע אדה"ז שבו מתאימות ההלכות לדעת המקובלים אף במקום שלא פורש שזו דעת "חכמי האמת" (שיחת כ' מנ"א תשכ"ה).
- 46 לחלק אר"ח בלבד באו (במרוכז) בס' 'אור ישראל' (פפד"א תס"ב) ביאורים בעומק הקבלה (מדרש עו, ג ואילך).
- 47 קרבן העדה בירושלמי חגיגה פ"א ה"ז.
- 48 הע' לזח"ב עמ' רסד.
- 49 אגרת רב שירא גאון. הרמב"ם בהקדמת פירוש המשניות.
- 50 בהקדמת פירוש 'הון עשיר' למשניות: מי לא ידע כל אלה כי יד ה' עשתה זאת המשנה.

- 51 של"ה חלק תושבע"פ כלל רבנו הקדוש.
- 52 פי' 'הון עשיר' ר'מעשה רוקח' למשניות, 'אור ישראל' (מו, ג לדיוק פרקי מסכת, ובכ"מ).
- 53 ראה ב'הון עשיר' כללים פ"ז משנה ד-ה ובלקוטי-שיחות (ד, עמ' 1175 הע' 1).
- 54 ראה בספרים שנשמנו לעיל הע' 52 ובר"ה ביום השני הקריב - בס' מאמרי תרכ"ט, וד"ה מאימתי - תרמ"ב (ברוקלין תשכ"ה).
- 55 ראה 'מעשה רוקח' עט, ב.
- 56 מובא בס' 'הלכות גדולות' (מהדורת הילדסהיימר עמ' 633) ובהקדמת תקוני הזוהר (ה, א).
- 57 ראה בס' הקנה יז, ג (נתפרש גם בהקדמת הצ"ח לפסחים).
- 58 חלק האגרות עמ' רכג.
- 59 של"ה חלק תושבע"פ כלל כבוד אלקים (על סגולת אותיות הגמ' ראה ב'דרך צדיקים' עמ' 49 אות כ).
- 60 'דרכי הגמרא' לר"י קאנפאטנון.
- 61 'שומר אמונים' הצעה ראשונה.

בכתבי האריז"ל,⁶² ואפילו הדברים הבאים כסימן בעלמא מיוסדים על סודות התורה⁶³ וכמבואר ברשימות רבי לוי יצחק זצ"ל.⁶⁴ גישתו זו מיוסדת על הכלל ש"כל התנאים ואמוראים היה פסק דין שלהם רק על-פי הבטם בשורש החכמה שבתורה כמו שהוא למעלה",⁶⁵ וכפי שמבאר זאת רבי לוי יצחק בעצמו⁶⁶ שבהכרח לא היה שכלם שכל אנושי טבעי אלא השגה בעליונים כל אחד ואחד לפי שורש נשמתו "ואין ספק כלל וכלל שכל מה שנאמר בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ, הן בהלכה והן באגדה, ובכלל הספרים שחברום חכמים צדיקים שלמדו תורה לשמה וכדלקמן, וכן ההלכה שעליה אמרו אחר-כך שבדורות היא",⁶⁷ כולם ממש אמר ה' ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהוא ממש, וה' עצמו אומר ההלכה והוא עצמו אומר שבדורות היא".

מכך מתחייב הדיוק העצום בכל אות בסגנון הגמ', ואף בפרטי סיפור המעשה הכתובים באותו ענין, ואם מצאו לנכון לספר לדורות ענין פלוני "למה בירדו... סיפורים אלו דייקא לכתבם... על-כרחך לומר מפני שרמזו בהם רזין וסודות עליונים".⁶⁸

כאמור, השגת חכמי הש"ס בתורה שלמעלה היא בהתאם לשורש נשמתם, לפיכך דרך רבי לוי יצחק לקשר מיד את שם החכם (המורה על שרשו ובחינתו)⁶⁹ למימרא או לפסק ההלכה שאותם אמר,⁷⁰ או כל מעשה שעשה⁷¹ (שהרי כל מעשיהם ועבודתם הוא בהתאם לבחינת נשמתם). בספרי הקבלה והחסידות⁷² באו דוגמאות מספר לגילוי מדרגת נשמת חכם פלוני ובחינתו, ושייכותם של דיבורים ומעשים מסוימים אליו דוקא, אך (מלבד

62 'דברי תורה' מהדור"ק אות עג.

63 של"ה חלק תושבע"פ כללי לשונות הסוגיות אות ס'.

64 ובלקוטי-תורה דברים צא, ב נתבאר הסימן פז"ר קש"ב.

65 ראה במפתח הענינים בע' אביי (יע"ל קג"ס).

66 'ביאורי הוזהר' וישל"ח, ב ועיי"ש בארוכה. בס' הקנה

(עד, ב) שהתנאים למדו במתיבא דרקינא.

67 חלק האגרות עמ' רסג-רסז.

68 שבת כז, א; פסחים יא, א וש"נ. וראה בלקוטי-תורה במדבר נד.

69 פלח הרמון' בראשית (נח, א) לענין סיפורי הנביאים.

70 שער היחוד והאמונה פ"א. לקוטי-תורה ויקרא מא, ג.

71 לשייכות שם החכם לדבריו ראה גם ב'כתר שם טוב'

בביאור המשנה שנו חכמים בלשון המשנה (אות שכ); וכן בלקוטי-תורה, ש"ש, דף מח, ג (שמאי והלל).

72 לשייכות השם למאורעות האדם ראה גם בתורות הרב המגיד - לקוטי-אמרים ואורי-תורה להרב המגיד עה"פ

"וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה".

73 ספר ושער הגלגולים (מכהאריז"ל); 'גלגולי נשמות'

מהרמ"ע; 'קול ברמה' בריש האדר; נצוצי-אור לוח"ג

קכו, ב; לקוטי-תורה דברים כז, ד; ש"ש מח, ג. המשך

"וככה" תרל"ז סוף פרק פ.

שבדרך-כלל מבארים המקובלים לפי סוד הגלגול ולא מדיוק השם) מכתבי רבי לוי יצחק זכינו למספר רב של עשרות תנאים ואמוראים (וחכמי כל הדורות) שלא נתבארו ענייניהם ובחינותיהם בספרי הקדמונים,⁷³ ונתגלה קו חדש של "לשיטתו" שעל-פיו נהג אותו חכם במימרות שונות ומשונות בכל רחבי הש"ס, הוזהר והמדרשים.

בגישה מאירת עינים זו מפרש רבי לוי יצחק סוגיות שלישיות, מתבארת ההלכה בדקדוק לשונה ויובן מדוע נמסרה מפי חכם פלוני דוקא. ואם נתפרש באותה שמעתתא היכן ובאיזה אופן היו חילופי הדברים, מובטח לנו שיתבארו גם פרטים אלו, ויוסבר מדוע הכרחית היא ידיעה זו לצורך הבנת הסוגיא לעומקה (ואגב כך נמצאנו למדים מהי בחינתם הרוחנית של מקומות וישובים רבים שעד כה לא נתפרשו ענייניהם בספרי הקבלה⁷⁴).

ולא זו בלבד, אלא מאחר ו"חז"ל זה דרכם לכלול בדברים - עיקרים גדולים ונכוחים למבין",⁷⁵ אין כל מניעה לרבי לוי יצחק זצ"ל מלהעלות חידושי קבלה מתוך השקלא-וטריו של הגמרא, ולעיניו הדבר צף ומתגלה מאליו: "אצבע מורה על בחי' חסדים, כדאיתא בזבחים...".⁷⁶

על הראשונים ועל האחרונים

לתשומת לב מיוחדת ראוייה היא הסתכלותו העמוקה של רבי לוי יצחק בדברי המחברים, ראשונים גם אחרונים, ודיוקו העצום בלשונם להעמידה ולבארה בדרך הקבלה. ומסורה היא בידנו מרבינו הזקן "שכל המחברים עד הט"ז והש"ך, והם בכלל, עשו החיבורים שלהם ברוח הקודש".⁷⁷ ובשם הבעש"ט נ"ע מובא כדברים הללו על כל חיבור שנתפשט ונתקבל בתפוצות ישראל.⁷⁸ רבי לוי יצחק עצמו מגדיר זאת בבחינת: "כל מה שנאמר... בכלל הספרים שחיבורם חכמים צדיקים

73 שמויתיהם ורכוז ב'ספר המפתחות - לתורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק' מפתח הענינים בע' חכמי הוזהר וכו'.

74 רוכוז שם בע' מקומות וכו'.

75 הקדמת ס' 'טור ברקת'.

76 חלק האגרות עמ' רעג.

77 לוח 'היום יום' עמ' יז (והוא מ'המשך תער"ב' [עמ' א'שפה]

- הע' כ"ק אדמו"ר זי"ע ב'שדי חמד' עמ' ב' צה [ב]). וראה

במקומות המצויינים ב'בטאון חב"ד" גל' 33 עמ' 15 (כל

החיבורים שעד המהרש"א נתחברו ברוח"ק, או עד ה'מגן

אברהם' ויש אומרים עד בעל ה'טורים'), ובשו"ת 'דברי

חיים' ח"ב יו"ד ס' קה. עוד על הט"ז ב'שיח שרפי קודש'

(ברסלב), עמ' רמ.

78 'שארית ישראל', דרושים לסכות מאמר א [עמ' קיז

במהדורת תשנ"ח]; בטאון חב"ד שם.

שלמדו תורה לשמה... כולם ממש אמר ה' ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהוא ממש".⁷⁹ אשר על כן אין נוגעת למעשה כוונתו של הכותב עצמו, ואף על גדולי האחרונים המליצו "כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם... רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכון להלכה בלי כוונת הכותב וחפץ ה' בידם הצליח".⁸⁰ "והנשמות אשר זכו ללמד תורה בישראל, הגם שפסקו איזו הלכה על-פי דרכי הפשט, הנה נפשם יודעת מאד ודבריהם דברי אלקים חיים בפרדס התורה ובודאי יש מבוא גם בדרך רמז ודרוש וסוד לסברת כל אחד מהנהו רבוותא".⁸¹ אולם בכל זאת יומתקו הדברים

**בגישה מאירת עינים
זו מפרש רבי לוי יצחק
סוגיות שלישיות, ההלכה
מתבארת בדקדוק לשונה
וכן מדוע נמסרה מפי חכם
פלוני דוקא. אם נתפרש
באותה שמעתתא היכן
ובאיזה אופן היו חילופי
הדברים, מובטח לנו
שיתבארו גם פרטים אלו,
ויוסבר מדוע הכרחית היא
ידיעה זו לצורך הבנת
הסוגיא לעומקה.**

יותר כשמתוודעים ישירות אל גדולות בסודות התורה.

ראש וראשון למחברים שדבריהם מתבארים על-ידי רבי לוי יצחק בדרך הקבלה הוא רש"י, "שהיה אבי המקובלים"⁸² וטובא גניז בגווייה בעומק דבריו בפנימיות, כאשר פירשו בדבריו ולשונו הקדוש הרבה מבעלי הרמז והסוד וחכמי האמת".⁸³ דרך דיוקי רבי לוי יצחק זצ"ל בפירש"י מוכרת עתה

79 חלק האגרות עמ' רסו.

80 'אורים ותומים' לקיצור 'תקפו כהן' סוף ס"ק קכג-קכד.

81 וראה בסידור יעב"ץ דיני תקיעת שופר פ"ו ס"ז. 'לקוטי

מהר"ן' (קמא) אות רפא.

82 'בני יששכר', ניסן, מאמר ו דרוש י.

83 ראה גם בשו"ת 'דברי חיים' ח"ב אר"ח ס' ה; ס' השיחות

הש"ת עמ' 41; בסוף פירוש העיב"ץ לקדוש (בפרס

הראשון הוא אחר ק"ו).

84 'דברי תורה' מהדור"ק אות נ ועיי"ש אות פו ובמהדורא ד

אות קיג. בשם ס' 'לבוש האורה' פ' בראשית מביאים: "כל

הדברים שבפרש"י יש בהם נגלה ונסתר", ועוד.

היטב מדרכו של כ"ק אדמו"ר זי"ע בשיחותיו בביאור פירש"י,⁸⁴ שבהן מראה בעליל כיצד "בכל דיבור ודיבור של רש"י יש בו נסתרים עניינים מופלאים, כי חיבר החיבור שלו ברוח-הקודש וכו' ורש"י על הגמרא גם כן הוא".⁸⁵ ובעיקר מחלק הסוד שבו מצטיין פירש"י אשר כולו - כדברי רבנו הזקן⁸⁶ - "יינה של תורה".⁸⁷

וכל כך גדלה ועצמה מדת דיוקו בפרש"י, עד כי אינו מניח מלבאר ברמזי ציורפי הקבלה אף את תיבות הלע"ז שמביא רש"י.⁸⁸ וגם זאת ידוע מקדושים שלשונות העמים אחיזתן בקדושה, וניתנים להידרש בגימטריאות ובראשי-תיבות כלשון הקודש עצמה.⁸⁹ ובפרט לשונות הלע"ז שהעלה רש"י לחלקו בפירושו, שכבר נהגו בהם קדושה כבכלל דבריו.⁹⁰

רבי לוי יצחק זצ"ל מדויק גם "במתק לשונו הזהב"⁹¹ של הרמב"ם, אשר מלבד שכתב חיבוריו ברוח-הקודש (כנ"ל), הרי נתפרשה קבלת רבוה"ק עד מורנו הבעש"ט נ"ע, שהרמב"ם עצמו היה מקובל גדול⁹² והשגתו התפשטה אף בעולמות הרוחניים,⁹³ ואין זה איפוא מן התימה לגלות בספריו כוונות מסודות התורה ולרמז נפלאות בלשונו הזהב.⁹⁴ אף לשון ערב המובאת מפירושו

84 ראה בהע' לוח"א עמ' קג שמבאר מדוע מביא רש"י ראייה מג' פסוקים, ומדוע נוקטם שלא בסדר התנ"ך.

85 של"ה מס' שבועות (קפא, א) וראה בחלק תושבע"פ כללי רש"י כיו"ב על רש"י שבגמ'.

86 לוח 'היום יום' עמ' כד.

87 הוא רזין דאורייתא ('אמרי בינה' שער הק"ש סוף אות נ"ג ואילך) וראה לקוטי-שיחות (ה, עמ' 1 הע' 3-5).

88 בתורת לוי"צ עמ' קלא (מפירש"י לש"ס בל' צרפת) ובעמ' רמג (מפירש"י עה"ת בל' ערבי).

89 לאחיזת הלע"ז בקדושה ראה בפירוש החסיד יעב"ץ לאבות (במשנה אם אין קמח), ובשל"ה בסוף בית אחרון, וב'טור ברקת' ס' תר"צ אות ח'.

90 ב'פאר יצחק' עמ' 79 על הרה"ק מדיטשוב "שהיה נוהג קדושה יתרה בפרש"י ז"ל, וכשהיה מזכיר ממנו איזה מאמר היה נוהר לאמרו בלשונו מבלי לדלג אפילו על מלת 'וגומר' או לשון לע"ז שבו". ובס' 'שיח שרפי קודש'

(ה, עמ' 47), שסיפר בעל 'חידושי הרי"מ' זצ"ל על צדיק נסתר אחד שחזר "על כל הש"ס בעליפה עם פירוש רש"י ז"ל, אפילו תיבות הלע"ז (כי ידוע שהגה"ק בעל חידושי הרי"מ זי"ע היה מדקדק מאוד בתיבות הכתוב בלשון לע"ז)".

91 לשונו על הרמב"ם בחלק האגרות עמ' תה.

92 ס' השיחות הש"ת עמ' 41 וראה בהע' שם.

93 ס' השיחות תש"ה עמ' 17. עוד מדברי רבוה"ק במעלת

השגותיו של הרמב"ם ורום נשמתו, ראה במאמר 'ההאיש משה גדול מאד', 'כסם חב"ד', 2, עמ' 93 ואילך.

94 ראה לקוטי-שיחות (ב, עמ' 326; ג, עמ' 761; 768 ובהע' שם).

מצורפת בדיוק הקבלה⁹⁵ עד כי מדויקים המה גם סימני הפרקים בחיבוריו למספרם.⁹⁶ מקום בולט תופסים גם דיוקיו בפירוש הרע"ב למשנה לאור הקבלה⁹⁷ ואף במלות הלע"ז שמביא⁹⁸ וכן מוכח כיצד פירוש המהרש"א⁹⁹ (גם בחידושי הלכות) תואמים עם שרשם של דברים בעליונים.

תורת חב"ד

כמובן שרבי לוי יצחק משתמש רבות בספרי חסידות חב"ד, וצינוניו מתבססים כמעט על כל ספרי הרא"ח שנדפסו עד לימנו ממש¹⁰⁰ וכן על מאמרי אדמו"ר ה'צמח צדק' ואדמו"ר הרשב"ה שהמה בכתובים.¹⁰¹ שיטתו מתבטאת בקביעה "שבכתבי החסידות רובם ככולם מיוסדים העניינים על-פי קבלה, שעל זה מורה אותם המאמרים שיש ביאור עליהם, וכמורכב גם אותם שלא נדפסו ביאורים עליהם, האמת הוא שהם מיוסדים כולם על-פי הקבלה".¹⁰²

ראש וראשון לספרי החסידות שבו קובע רבי לוי יצחק את יתדותיו, הוא כמובן ספר התניא – "ספר התושב"כ בתורת חסידות חב"ד... כל מלה ומלה היא מדויקת בחסר ויתיר",¹⁰³ וכמקובל אודות יגיעת אדמו"ר הזקן בכתובת כל אות ואות שבו.¹⁰⁴ וכן "ידוע ומפורסם הוא שאין לך תיבה ואות בתניא שאין בהם תילי תילים של כוונות בעמקי סתרי התורה... ואם גדולי החסידים נ"ע למדו תניא באופן

95 שהרי המובא ב'תורת לוי' צ"ע עמ' רצה מקורו מפירוש המשניות להרמב"ם.

96 בכתבים הנדפסים אין נמצאים דיוקי רבי לוי יצחק זצ"ל כגון דא, אבל בעל-פה נשמע מפיו רבות ונפלאות בדיוק מספרי הפרקים ב'מורה נבוכים' וכיו"ב. בס' 'זכרון יחיאל' (לר' מטעריא) בדרוש ז' ובדרוש י"ד מדייק בסימני מנין המצוות להרמב"ם "כי בתורתנו הקדושה אין שום דבר במקרה ח"ו... רק הכל ככוונה מיוחדת במספר ובמשקל... ואפילו במנין ומספר של הסימנים הכל הוא נתיב לא ידעו עיט". סימני מנין המצוות מתבארים לרוב בס' 'משכנות לאביר יעקב', גם בסידור יעב"ץ (הנמשך לעיל בהע' 81) מדייק במנין סימן [תקפ"ו] בשו"ע (וכן היה רבי לוי יצחק זצ"ל מדייק בסימני השו"ע בדרושו שבע"פ).

97 ראה במפתח הספרים, ולדוגמא עי' בתורת לוי"צ עמ' רפא.

98 שם עמ' רצה.

99 ראה "בטאון חב"ד" גל' 33 עמ' 15 הע' 8, וראה במפתח הספרים. במאמרי תרכ"ו (עמ' פג), שדבריו לקוחים מהוזהר.

100 ראה במפתח הספרים.

101 במפתח הנ"ל בערכם.

102 חלק האגרות עמ' שח.

103 מכתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ ב'קצורים והערות לס' לקו"א' עמ' קיח, ושם עמ' קכד על סגולת אותיות התניא.

104 ראה לקוטי שיחות (ד, עמ' 1212 הע' 3).

כוזה, ודאי ה' להם בזה דברי קבלה".¹⁰⁵ וכך הגדיל והפליא רבי לוי יצחק בהערותיו על גליון ספר התניא, ונראה לעין כל גודל ועוצם דיוקו בהערות אלו לכל אות ואות.

כמקובל, גם חלוקת פרקי התניא מכוונת היא,¹⁰⁶ ורבי לוי יצחק מוסיף ומדייק לקשר ולשייך את תוכן הענין לסימן מניינו של אות פרק.¹⁰⁷

מלבד הגהותיו אלו המבארות במישורין את דברי התניא, מצויים ברשימותיו עוד מאות פעמים שמציין לס' התניא,¹⁰⁸ ובכל אלו, אף כי לכאורה הרי זה ציון בעלמא לאיזכור דבר מה או הוכחתו, אך בא ללמוד ונמצאנו למדים אגב כך הבנה מעמיקה בתניא שאינה מתגלה בלימוד הפשוט. וכך הוא גם במאות הצינונים ל'לקוטי תורה', 'תורה אור' ושאר ספרי הרא"ח, שכל ציון מחדיר את הלימוד לעומק הדברים ותמציתם.

פלאי ההשגחה

"קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא",¹⁰⁹ ואף אחר שנברא העולם נעוץ שרשם של כל ענייני העוה"ז בתורה, ועל ידה היא הנהגתם בהשגחה פרטית בהשתלשלות מהעולמות הרוחניים לעוה"ז הגשמי,¹¹⁰ וכל הנהגות העולמות הוא על-פי פנימיות התורה.¹¹¹ לפיכך מחוייבים כל המעשים הנעשים תחת השמש להיות נרמזים בתורה, וזכי הראות מבחינים בסוד האלקי המנהיג כל מאורע באופן הפרטי: "דהנה רשב"י היה דורש טעמי דקרא, ואפשר אם היה רשב"י היום היה אומר טעם על כל דבר, מפני מה זה פרנסתו כך וזה כך, שזה גם-כן תורה שהכל בידי שמים".¹¹²

כך נהג רבי לוי יצחק לפרש בכל עת בדרך הקבלה את כל המאורעות שהתרחשו, וזו היתה הסתכלותו הרגילה על כל ענין פרטי או כללי. בכתבים הנדפסים מצויים רמזים מספר לתכונותיו, אך העולה על כולנה היא הרשימה קטנת הכמות "על-דבר שמו, המאסר והגלות"¹¹⁴ שבה

105 מכתב כ"ק אדמו"ר הרשב"ה הנדפס בהוספות ל'קונטרס עין החיים' עמ' 87.

106 המכתב שבהע' 113 עמ' קכג.

107 הע' לזח"א עמ' רמח; בחלק האגרות עמ' רגג. דיוק מכ"ק אדמו"ר זי"ע בשיטה זו ראה ב'לקוטי ביאורים בס' התניא' עמ' שז.

108 במפתח הספרים רוכזו לפי הסדר.

109 זח"ב קס"א, א-ב; בראשית רבה פ"א א.

110 ראה לקוטי שיחות (ב, עמ' 466, ז, עמ' 89 והע' 46, י, עמ' 8 והע' 14).

111 לקוטי תורה ויקרא ד, א.

112 מאמר אדמו"ר הזקן ב'כוונה ירושלים' אות עד.

113 חלק האגרות עמ' שסז; תכ ועוד.

114 בהע' לתניא ולזח"א עמ' III.

ספרים ('עץ חיים', מדרש רבה) שאינם תחת ידו באותה שעה¹²⁰ ועוד הערות אגביות המוכיחות על העדרם של ספרים נוספים,¹²¹ אך כל זאת אינו מעכב בעדו מלצטט מזכרונו שאינו יודע גבול את כל הנחוץ לו, ובציון מדוייק (כגון בס' 'עץ חיים') לשער לדרוש ולפרק, ואף למפרשי העץ חיים.¹²² ואם לעתים יוסיף "כמדומה" כשמציין מזכרונו לדרך בש"ס או לפרק ב'פרי עץ חיים', מובטח שאף באלו לא יטעהו זכרונו.

על שאר עשרות הספרים שמביא ברשימותיו לא נתפרש אם היו תחת ידו באותה שעה, אך מסתבר שאם לא היו בהישג ידו כל הספרים הנ"ל, ודאי שגם ה"ברית כהונת עולם" ו"שערי גן עדן" או "משנת חסידים" (ומפרשו "טעם עצו" ו"מגיד משנה") ו"ערגות הבשם" לא היו בין ספריו, וצינוני אליהם מתבססים על כך זכרונו.

גם בביתו נהג רבי לוי יצחק לציין על גליונות ספריו,¹²³ אך בעיקר הירבה ברשימות ארוכות שהיו חשובות בעיניו והקדיש לכתיבתן חלק ניכר מימיו (כנראה מכמה מקומות בחלק האגרות), והחלק שזכינו שידפס – שהוא מימי גלותו ומהתקופה שקדמה לכך – הוא אך מעט מזעיר מכללות כתביו. רמזים לעשרות רשימות נוספות מופיעים רבות בצינוני רבי לוי יצחק, ומספר הגליונות (בויגענס) שנלקחו מאתו קודם מאסרו נימנו באלפיהם (כרשום בזכרונותיה של הרבנית חנה ע"ה).

יצוין כי רבי לוי יצחק עיין בספרי קבלה רבים ושונים, גם מהמקובלים האחרונים ועד בני דורו,¹²⁴ וברשימותיו מרבה לציין אליהם ואף לשאת ולתת בדבריהם בבנין ובסתירה. בגלותו הביאו לו את חלק "שבעת המאורות" (המצורף לזהר הוצאת ווילנא), והנאהו הנאה גדולה כשכוון לדעת הרד"ל ב"נפש דוד" או למ"ש בס' "קרני אור".¹²⁵

הנה כי כן מתגלה לפנינו עולם מופלא, שרק מקצתו הגיע לידינו ואותו סקרנו רק בראשי פרקים.

מבאר לאור הקבלה כיצד מתקשר שמו ושם אמו לענין הגבורות (=המאסר), מדוע ישב ש"ג יום בחמישה בתי אסורים (בארבע עיירות), וכן מבוארים התאריכים שבהם נמסר משפטו לרשות ועד הגיעו לעיר גלותו, גזר דינו להישלח למקום וזמן מסויימים דוקא "וגם הכתב בציאלי מנ'ק'ו'ד' נתנו לי בכ"א שבט ביום ד'" בהשגחה פרטית הטעונה הבהרה לשורש הדברים בפנימיותם.

בשורות אופייניות אלו יש בכדי ללמד על רבי לוי יצחק זצ"ל יותר מכל, והוא עצמו "נפשו כתב ויהיב" ונתגלה לעינינו בתכונתו הנעלית לראות בעינא פקיאח ולהבין את גילוי האלקות וההשגחה הפרטית על כל צעד ושעל, ובטחונו תלוי בה' הטוב ש"בזכות אבותי הקדושים נ"ע" ישיבו לביתו מגלותו לישוב במנוחה "על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

מן המצר

הכתבים הנדפסים (מלבד חלק האגרות) נכתבו בעת גלותו הקשה, במצור ובמצוק שאף דברים פעוטים כנייר ודיו לכתיבה לא היו בהישג ידו. רוחו לא נפלה, אדרבה – התבטא כ"ק אדמו"ר זי"ע – "הזית כשכותשין אותו מוציא שמנו"¹¹⁵ ו"מן המצר" הגשמי הגיע ל"מרחב" הרוחני.¹¹⁶ רבי לוי יצחק לא היה יכול לתת מעצור לנפשו השוקקה הפורצת כמעין המתגבר, ובהעדר נפש יהודי שיוכל להשפיע לו ממעיינותיו העולים על גדותיהם נאלץ להצטמצם בגליונות¹¹⁷ מעט הספרים שאותם הביאה אתה עבורו וזגתו הרבנית חנה ע"ה (ובדיו שהצליחה להכין במו ידה מחמרים שונים). לפיכך באו דבריו בקוצר לשון שאינו בדומה כלל להסברתו הנרחבת שבה רגיל היה להשמיע את דרושו באזני השומעים, וזכינו שכ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר בהזדמנויות רבות את עומק הכוונה שברשימות אלו.

פעם אחת מזכיר רבי לוי יצחק בדרך-אגב את השנה שבה נכתבו דבריו "השתא שנת ת"ש",¹¹⁸ וגם דברים ברורים על מצבו כותב הוא פעמיים, בהתנצלו שאין אצלו משניות עם פירוש התוספות יו"ט ולא ה'לקוטי תורה', "כי הנני בגולה ה' ירחם".¹¹⁹ מצוקתו בספרים עולה מהערותיו על

115 ראה שמות רבה פ' ל"ו, א. כעין זה הגדיר כ"ק אדמו"ר הרשב"ה ('תורת שלום' עמ' 26) את מאסרו של רבינו הזקן (ונתבאר ב'לקוטי שיחות', ה, עמ' 399).

116 ראה ר"ה מן המצר תרצ"ה, שיחת כ' מנ"א תשכ"ח.

117 ראה צילומים מגליונות אלו בגליון זה.

118 הע' לזח"א עמ' צח.

119 תורת לוי"צ עמ' רפ; שזי.

120 הע' לזח"א עמ' קצג; תורת לוי"צ עמ' רפג.

121 בהע' לזח"א עמ' נא; קלה; רב; רה; רטא (על ס' הפרדס); פירוש הרמ"ז; ירושלמי; פרי ע"ח).

122 במפתח הספרים ע' יפה שעה.

123 במפתח הספרים ע' גליון.

124 ראה במפתח הספרים, ויותר מזה נשמע בשיחותיו שבעל-פה.

125 ראה הע' לזח"ב עמ' רפא; רצג; שכ.

עוז וגאון

עילוי ומתמיד ששלט בתורת הנגלה והקבלה • מנהיג רב פעלים שנקט בעוז בפעילות מסוכנת ביותר להפצת היהדות ברוסיה הסובייטית, ושילם על כך בחירותו ובחיי • רשימה ביוגרפית לדמותו הייחודית של רבי לוי יצחק זצוק"ל

הרב מנחם מענדל ברונפמן

כישרונות גאוניים

הרב הגאון החסיד המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצוק"ל היה נינו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצוק"ל - בנו של הרה"ג רבי ברוך שניאור שניאורסאהן, בנו של הרה"ג רבי לוי יצחק, בנו של הרה"ג רבי ברוך שלום - בנו בכורו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.¹

משחר נעוריו הראה רבי לוי יצחק זצ"ל כישרונות עילויים ויכולות גאוניות יוצאים מן הכלל. הוא למד אצל דודו זקנו, רבה של העיר החסידית פדבריןקה - הגאון החסיד רבי יואל חייקין זצ"ל, תלמידו המובהק של אחד מגדולי תלמידי אדמו"ר הזקן, האמצעי והצמח צדק - החסיד רבי פסח מלסטובקער זצ"ל.

רבי לוי יצחק, מלבד גאונותו העצומה בתורת הנגלה, היה בקיא נפלא בספרי הקבלה, מעמיק בחסידות חב"ד, ירא שמים נדיר ובעל מידות טובות. היה מן החסידים המפורסמים של האדמו"ר הרשב"א אשר קרבו וחיבבו מאוד.

הגאון נסמך להוראה על ידי גאוני דורו - הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, הגאון רבי אליהו חיים מייזליש מלודז' זצ"ל ועוד. בהקשר זה סיפר פעם בנו הגדול, כ"ק אדמו"ר זי"ע (לקוטי שיחות, ח"ט, עמ' 91, ועיי' שם בהסברו של הרבי בסוגיה): בעת שר' לוי יצחק ביקר אצל ר' חיים מבריסק לקבל ממנו "סמיכה" לרבנות, בחנו ר' חיים היטב. בנוסף לשאלות ששאלו בעצמו, הציע לו ר' חיים לענות על מספר שאלות שהובאו בפניו באותה הזדמנות. בין השאר נשאלה השאלה הבאה: יהודי אחד היתה לו סוכה בחצר, יחד עם שאר שכניו היהודים. קרה ושכחו לעשות עירוב חצרות. ובא היהודי לפני ר'

1 כבוד קדושת אדמו"ר רבי יוסף יצחק - הרי"ף, חותנו של הרבי זי"ע ומחותנו של הרב לוי יצחק, היה בן אחר בן לבנו הקטן (השביעי) של ה"צמח צדק" הוא כ"ק אדמו"ר רבי שמואל, המהר"ש, שמילא את מקום אביו ה"צמח צדק".

ואכן, "מסירה" זו היה לה יסוד... ומעשה שהיה כך היה:

אותו "סנדלר" - לא היה סנדלר סתם, כי אם חסיד שהיה גדול בידיעת והבנת חסידות, ועל אחת כמה וכמה בענייני "עבודה", אלא שלצורך פרנסתו הוכרח להיות סנדלר.

ובכן, כשהגיע י"ט כסלו או פורים, והתקיימה התוועדות חסידית - בוודאי שהיה נוכח בה אותו סנדלר. בהתוועדות זו לקחו, כמובן, קצת משקה, כידוע פתגם החסידים: "ניע פאמאזשיש ניע פאיעדיש"... שתוכנו - שיש "לשמן" את ה"גלגלים" בכוסית של "חסידישע משקה". ובהמשך ההתוועדות - יצאו הנוכחים בריקוד חסידי, כך שבפועל רקד אדמו"ר עם הסנדלר, וזה היה היסוד למסירה הנ"ל ששותה משקה עד ש"כטוב לב המלך ביין" - רוקד עם סנדלר...

"לב האיש ההוא בתלמוד"

וכך כותב עליו הגאון החסיד ר' שמריהו נחום ששונקין ז"ל:

"שמו היה הולך לפניו. הכל ידעו כי 'לוי'ק" - כך קראו לו בליובאוויטש בלי תארים ו'טייטלים' [= 'כתורות'] - הוא עמקן נפלא וחכם גדול הן בתלמוד והן בחסידות. והוא על דרך מאמר רז"ל: גדול מרב רבי, גדול מרבי רבן, וגדול מרבן שמו (בתוספתא עדויות ה"ד, ובערוך ערך אביי). ומבאר שם בערוך ערך אביי, כי רב מחכמי בבל הסמוכין בישיבות שלהן וקורין לו רב, ורבי מחכמי ארץ ישראל הסמוכין שם בסנהדרין שלהם דאמרינן לעניין סמיכת זקנים דסמכין לו

חוזר על סיפור שכזה - כמו הסיפור על אלכסיי משרתו של הבעש"ט, שראה פעם שוחט מעמיד סכין על-ידי יריקה על אבן ההשחזה והשחזת הסכין על-ידי רטיבות זו, ואמר לו אותו גוי: "ישראל'יק (כלומר, הבעש"ט) לא היה עושה כך; הוא היה בוכה ומשחזו את הסכין בדמעותיו" - כשבעלי היה מספר זאת, היו פניו מאדימות מאוד, ומעיניו היו ניגרות דמעות שליש. לא כל מספרי הסיפורים מרגישים כליכך את פנימיות הסיפור, ונכנסים אל תוך עולמו של האדם שעליו הם מספרים."

וסיפר הרבי זי"ע (התוועדויות תשמ"ה, ח"ג, עמ' 1482):

כאשר אדמו"ר ז"ל עלה על כס הרבנות בעיר יקטרינוסלב, במקומו של הגאון החסיד רבי דב זאב - היו כאלו שלא הייתה דעתם נוחה מזה שבחרו שוב ברב חסידי, וחיפשו דרכים כיצד "להתפטר" ממנו...

ואכן, ביום בהיר הגיע לביתנו מפקד המשטרה בכבודו ובעצמו, באמרו שצריך לשוחח עם הרב חדר לפנים מחדר!...

לאחר שהלך לו, שאלו אצל אדמו"ר לפשר הדברים, ונתברר שהייתה זו "מסירה" - שאדמו"ר אינו מתאים להיות רב בעיר חשובה זו, מכיוון שראו אותו שותה יי"ש, אוהז בזרועו של "סנדלר" ורוקד עמו!...

לעיר חשובה כזו - הסבירו ה"מוסרים" למפקד המשטרה - העיר החשובה והגדולה ביותר בכל המחוז לא נאה ולא יאה שיכהן בהן "רב שיכור" שרוקד עם סנדלר - מלאכה הכי בזויה בימים ההם. ובוודאי יידע מפקד המשטרה כיצד לטפל ברב כזה, ותחילה - להורידו מכהונתו.

טב למיתב טן דו

פעם ישבו החסידים יחד בהתוועדות, וניגנו את הניגון המפורסם של רבי לוי יצחק מברדיטשוב (על שמו נקרא גם ר' לוי"ק), הדודל'ה. דו באידיש פירושו "אתה", ורבי לוי יצחק מברדיטשוב נהג לשיר שבכל דבר ובכל מקום נמצא "דו" - אתה השי"ת, שמלא כל הארץ כבודו. וכאשר חיים את המציאות הזו, שהכל דו - מעלה ומטה, פנים ואחור - הכל אתה, אז הכל טוב. בשעה שהחסידים שרו את הניגון, פנה ר' לוי"ק אליהם ואמר להם (על דרך ה"תרתי משמע"): דעו לכם, שכאשר אנו אומרים את המלה "דו", אתה, אנו מדברים על "עצמות" השי"ת, ולא על כל התלבשות או התגלות שלו באיזה עולם שיהיה. אבל המילה "דו" משמעותה גם זוג, שניים (כלשון חז"ל) "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלור". והשנים הם השכינה וכנסת ישראל כשהם ביחד. וכשאנו פונים לכל רוח, ומעלה ומטה, ותמיד זה "דו" - אנו מתכוונים לשכינה ולכנסת ישראל. כמו שאנחנו חפצים לראות את השי"ת בכל מקום ומקום, ככה ממש צריך בכל מקום לראות את הזיווג של השכינה וכנסת ישראל.

שלשה מהם עבדו כל העת, בלי להפסיק רגע. בשעה שש בבוקר, לאחר שסיימו לעבור ולחפש בכל החדרים, אמר המבוגר שבהם: רבי, התלבש ובוא!".

פעילות הנועזת להפצת היהדות ברוסיה הסובייטית

רבי לוי יצחק נטל גם חלק גדול ביותר בקליטת הגולים מפולין ומליטא אשר סודרו באופן ארעי ביקטרינוסלב וסביבותיה. לאחר מכן נטל חלק חשוב במפעלי תורה וסיוע של הרבי הריי"צ נ"ע שנעשו מתוך מסירות נפש הכי גדולה, ופעל גדולות ונצורות לטובת החזקת היהדות, הרבצת התורה וענייני הכלל בעירו וסביבותיה.

אחר יציאת אדמו"ר הריי"צ מרוסיה (בשנת תרפ"ז) נשאר הוא נכרם היחידי של אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי והצמח צדק המנהיג במדינה ההיא, ולכן פנו אליו גם בעניני הדרכה וכו', ובגלל פעולותיו בהפצת התורה והמעיינות נאסר והוגלה ונסתלק במקום גלותו (מדברי הרבי, התועודיות תשמ"ח, ח"ד, עמ' 158).

והעיר פעם הרבי: "עבודתו של אאמו"ר בעלמא דין התבטאה בעניין של "הפצת היהדות", ומצד זה השתלשל העניין של המאסר והגלות שלאחרי זה. שכן [לשלושנות] לא היו טענות אליו בנוגע לאופן הנהגתו בחייו הפרטיים. הטענות שהיו כנגדו - היו על כך שהוא מתעסק בהפצת היהדות, שענייני יהדות יגיעו לעוד ועוד יהודי, ובכל מקום שידו מגעת, ועד שיגיעו לכל קצווי המדינה ההיא" (שיחות קודש תשל"ז, ח"ב, עמ' 381).

מסירות נפשו למען קיום התורה והמצוות, שלו ושל אחרים, חרוטים בדם על לוח לבה של יהדות רוסיה. מקצת מן המקצת, אפס קצהו ושמן מינהו, ניתן לקרוא בקטעים מרשימות רעייתו הרבנית הצדקנית מרת חנה נ"ע, המובאים בגיליון זה.

הגאון זצ"ל נפטר בעיר אלמא אטא, בירת קזחסטן, מדינה אליה נשלח לגלות בתום מאסרו - אחר ייסורי גוף וייסורי נפש לא פשוטים ביום כ' מנחם אב תש"ד, ושם מנוחתו כבוד. זכותו יגן עלינו.

אלו שמצאו את דרכם לידי בנו כ"ק אדמו"ר זי"ע וראו את אור הדפוס.

ברשימותיה, מתארת הרבנית בין היתר את רגעי מעצרו בידי מלאכי החבלה. בתיאור זה מאוזכרים חידושי תורתו הרבים, וכה כותבת:

"ביום ט' ניסן תרצ"ט, בשעה שלוש לפנות בוקר, הגיעו לביתנו, שברחוב באריקאדנע 13, ארבעה אנשי נ.ק.וו.ד., ושאלו היכן הוא הרב שניאורסאהן.

מיד כשהתחלתי ללכת אל החדר שבו שהה בעלי, כדי להודיע לו על ה"אורחים" - צעדו הללו אחרי, ואז הבחנתי שהם נעמדו כשומרים בכל דלתות הכניסה והיציאה של הבית. מיד, ללא גינונים, הם קראו את בעלי אל חדר עבודתו, והמבוגר שבהם הציג בפניו צו המורה על חיפוש ומעצר.

מבלי לאבד רגע, הם ניגשו מיד לעבודה, כלומר - לחיפוש. הם חיפשו ופששו בכל הספרים, שעמדו בחמישה ארונות גדולים, מבלי לדלג ולו על ספר אחד. אחד מהם היה יודע-ספר, וכל אימת שהתעורר בהם חשד על אחד הספרים - קראו לו כמומחה.

ספרי קבלה, כתבי שאלות-תשובות רבניים, התכתבויות רבות עם חו"ל באמצעות מכתבים ומברקים - את כל אלו הם סרקו; מכתבים מהרבי נ"ע, תעודות סמיכה מאת ר' אליהו-חיים מלודז' ומאת ר' חיים מבריסק, כתבי רבנות מיפו למשרת רב ראשי עם אשרות כניסה לכל המשפחה, מכתבים מהג'וינט בעניין סיוע עבור מחוז יקטרינוסלב, ועוד מסמכים כגון אלו - הם לקחו עמם.

בארון נפרד, בין ספרים יקרי-ערך, היה מונח ספר שבו שורה בכתב-ידו של אדמו"ר הזקן, וכן "ביכל" [תכריך] חסידות שלם בכתב-ידו של הצמח-צדק. הם החתימו ספרים אלו במספר חותמות, והשארתי אותם כך עד שנסעתי משם. אשר לכתבי החסידות שלו עצמו - שמנו אלפי דפים - הם התלבטו ביניהם, ולבסוף ארזו אותם בחבילה והשאירו אותה במקום.

אזלינן והא נייח, או דילמא בתר כלי אזלינן והא לא נייח דנייד, תיקו". הוא הסביר את הסוגיא לפני השומעים בעמקות נפלאה, והאיר את עיני כולם. הכל השתוממו על הסברתו הנפלאה, העמקות שלו היה מגלה בפשטות נפלאה. ואני אומר עליו כפי מה שאמר הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים על רבנו יוסף הלוי: "כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שמסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון".

כן הייתי פעם נוכח בשעה שאמר פרק תניא. הוא הפליא את כל השומעים לדבריו, כי היה משכיל נפלא בחכמת חב"ד...".

כיוצא בזה סיפר החסיד ר' יוסף שו"ב מקרמנצ'וג, שהיה אחד מה"חוזרים" אצל כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע: פעם נסע לחרסון, ובאותו קרון נסע גם רבי לוי יצחק. בתחילת הלילה התחיל ר' לוי יצחק באמירת חסידות, וסיים רק כאשר הרכבת נעצרה בתחנה, כשהאיר כבר השחר. כל הלילה קלחו מפיו דברי חסידות וקבלה ללא מעצור.

כתביו וחידושי תורתו

הגאון זצ"ל השאיר אחריו אלפי גליונות כתבי יד מחידושי תורתו, כנגלה ובחסידות, ולמרבה הכאב כולם אבדו. דווקא הכתבים שכתב בגלות בקושי רב ובמאמץ אדיר, באין דפים ובמקצת הדיו שהכינה לו רעייתו הרבנית נ"ע (וראה בקטעים מרשימת זיכרונותיה המופיעים בגיליון זה), הם

וקרי לו רבי, ויהבין לו רשותא למידן דיני קנסות. אבל הדורות הראשונים שהיו גדולים מאד, לא היו צריכים לתארם באיזה תואר, לא ברב ולא ברבי ולא ברבן, לא לחכמי בבל ולא לחכמי ארץ ישראל - שהרי הלל עלה מבבל ולא נאמרה רבנות בשמו, וסדור בפי כל, גדול מרב רבי וגדול מרבי רבן, וגדול מרבן שמו.

וכן היה באישיות שלנו שהיה גדול מאד, ולכן כאשר אמרו לוי"ק - כבר ידעו כי השם הזה נושא בו חכמה עמוקה, חכמה נפלאה בכל, חכמת התלמוד, בחכמת חסידות חב"ד, בחכמת הקבלה...".

ומוסיף הרב ששונקין וכותב:

"הכרתיו אישית כאשר נתמנה לרב בעיר הגדולה יקטרינוסלב. גם אבי דר שמה, וכאשר יצאתי מליובאוויטש, באתי לאבי לדור עמו, ואז הייתי מבקר אצלו לפרקים קרובים.

פעם הייתי נוכח כאשר הזמינו אותו לאמר שיעור בבית כנסת גדול שאמר שם שיעור תלמיד חכם גדול, וכדי לחזק עמדתו הזמינו את הרב להגיד שיעור. וכאשר שמעו שהרב שניאורסאהן יגיד את השיעור - נקהל קהל גדול של חכמים לשמוע את שיעורו.

השיעור היה במסכת שבת דף ה': "בעי רבא, אגוז בכלי וכלי צף על גבי במים, בתר אגוז

מעלת המערה

באגרות קודש של הרבי, כרך ב' (אגרת קעט) כותב הרבי ביאור ששמע מאביו במשנה במקוואות: ...מה ששמעתי מאאמו"ר הכ"מ במשנה (מקוואות ספ"ז) "מחט שהיא נתונה על מעלת המערה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה",

כי הרבה כינוים לנשמה, ועל שם מעשיה נקראת. ומעקרי תכלית ירידתה הוא - לחבר התחתון ביותר בעליון ביותר (שלכן נשתנה יצירת גוף האדם כו'). וזהו פעולת מחט, שהוא התופר ומחבר שיהיה הגילוי למטה כמו למעלה.

ואיך תבוא לידי מדריגה זו, שהיא גבוהה יותר מקודם שירדה לעוה"ז? - הוא על ידי הטבילה במים רבים, שהם בפרט הטרדות דומן הגלות, ואף שירידה גדולה היא - בירא עמיקתא, מערה, בכ"ז הוא צורך עליה, מעלת המערה.

ואופן הטבילה הוא - מוליך ומביא, רצוא ושוב ולא בקיומא דחד סמכא, הן בעבודת התורה והמצוות והן בענייני עולם הזה, שאז הוא הוכחה שאינו משועבד לטבעיות גופו.

וכיון שעבר עליה הגל (מלשון כל משברין וגליך עלי עברו) טהורה.

(והרבי מסיים את הביאור, ביחס לאביו):

ויש לומר שבפרט הוא באלו שהלכו בגולה (גל) אחר גולה - לקתה בכפליים - וע"פ מארז"ל (ב"ר ס"פ מד) שבירר אברהם מלכיות וק"ל, ששכרם נחמה בכפליים.

ספר הזוהר
של רבי לוי יצחק
עם הערותיו
על שולי הגיליון

ספר זה היה בין הספרים הבוחרים שהצליחה זוגתו הרבנית להביא למקום גלותו. על הספר רשם רבי לוי יצחק הערות בצבעים שונים וכפי שמספר בנם הרבי:

”בכפר הנידח, לשם הוגלה אאמור”ר ז”ל, לא ניתן היה להשיג דיו לשם כתיבת חידושי תורה. אך, לאחר שאמי מורתי ז”ל הורשתה להצטרף אליי במקום גלותו, הייתה יוצאת לשרה, אוספת מיני עשבים, שרה אתם במים, וכך יצרה דיו מלאכותי בצבעים שונים (שחור, כחול, ירוק, אדום וכו’), שאיפשר לבעלה לכתוב עלי ספר את חידושי תורתו. היא עסקה בכך – למרות העובדה שהיה חסר להם לחם צר ומים לחץ – אך ורק לעשות רצון בעלה, כדי שיוכל לכתוב את חידושיו...”

(ו’ תשרי, יום פטירתה של הרבנית חנה – תשמ”ב)

[illegible][illegible][illegible]

15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 8

שמות

32 דרך אמת

[illegible]

הנהגות מדרשו
א. תלמיד נכר שהחזיק
על ידיו: ב. כס סגור
שום סניעה:

מחיר: 1.50 ₪

(6) כבוד
עוד וי
שם שחמס
כבוד כי כרח
ומתקנים
וכנראה
(והשם שחמס)
כבוד חן
ורשי יעד
משלוח
ס'
(7)
מתקנים
וכבוד
באין
כבוד
וכסוף
בהרואים
דודוק
חנה
כבוד
כבוד
חנה
לפי

150

200

124.

ich

100

54

11

30

לחם ודבש

16 000

১৩৩

הם חזק (כמו ש' רחוק)

לית בני כרית שדה

החנות עם חור וסומק

החורבן - ויהי (א) יום

200 x 1.5 x 1.5

ה'תש"ח

01-11-73

1712

...

[illegible]

מזל
יין
מ שהצליחה
ג גלותו.
רות בצבעים
הרבי:
ניתן היה להשיג דיו
מורתי ז"ל הורשתה
לשרה, אוספת מיני
נותי בצבעים שונים
לה לכתוב עלי ספר
העובדה שהיה חסר
ן בעלה, כדי שיוכל
בניית חנה - תשמ"ב)

ספר הזוהר
של רבי לוי יצ
עם הערותיו
על שולי הגיל

ספר זה היה בין הספרים הבודדי
 זוגתו הרבנית להביא למקום
 על הספר רשם רבי לוי יצחק הע
 שונים וכפי שמספר בנם
 "בכפר הנידח, לשם הוגלה אאמו"ר ז"ל, לא
 לשם כתיבת חידושי תורה. אך, לאחר שאמי
 להצטרף אליו במקום גלותו, הייתה יוצאת
 עשבים, שרה אתם במים, וכך יצרה דיו מלאם
 (שחור, כחול, ירוק, אדום וכו'), שאיפשר לבע
 את חידושי תורתו. היא עסקה בכך - למרות
 להם לחם צר ומים לחץ - אך ורק לעשות רצו
 לכתוב את חידושי..."
 (ו' תשרי, יום פטירתה של הרב

[illegible]

"ראה פניו מאירים"

אישייתו ותורתו של רבי לוי יצחק

הרב יצחק גינזבורג

כאשר באים להתבונן בדמותו המאירה של הרה"צ החסיד והמקובל רבי לוי יצחק נ"ע, אביו של הרבי, ההתייחסות היא כפולה – לאישיותו ולתורתו. אצל כל צדיק קיימות שתי פנים אלו, שכמעט בלתי אפשרי להפריד ביניהן, אך כאשר מתייחסים לרבי לוי'ק (כפי שהיה מכונה בפי החסידים) הענין מורכב במיוחד: רוב תורתו של רבי לוי'ק אבדה מאתנו. מן המעט שבמעט שהגיע אלינו מתגלה תורה עמוקה המדייקת באופן מופלא בכל ענין בתורה (וגם במציאות) לפרטי פרטיו על פי עומק מושגי הארז"ל והחסידות. המעיין בדברי תורתו של רבי לוי'ק מבין כי לא בכדי מסופר שכ"ק אדמו"ר הריי"צ תאר אותו בכינוי "גדול המקובלים שבדורו".

לכאורה, ניתן היה לחשוב כי מי ש'מרחה' בסודות התורה יהיה מנותק מעט מהמציאות ומתלאותיה. אמנם, כאשר מביטים באישיותו ובפועלו של רבי לוי'ק מרגישים עד כמה הוא היה היה אדם אנושי ומציאותי.

כמובן, למי שהולך בדרך החסידות זהו שילוב מתבקש, אך עדיין מצריך התבוננות ומעורר התפעמות בכל פעם מחדש. אצל רבי לוי'ק בולט כי השילוב בין השנים היה מוחלט, עד כדי כך שגם את תלאות חייו הוא דורש על דרך הקבלה, וגם מכתביו אל בנו, הרבי, מלאים חידושי תורה עמוקים לצד משפטים אישיים נוגעים ללב ששולח אב לבנו.

בשורות הבאות נסקור כמה נקודות המעניקות המחשה נאה לדמותו הייחודית של רבי לוי'ק, ולהתייחסותו המיוחדת לענינים שונים. ונתחיל עם נקודה יסודית העולה מדמותו ומסיפור חייו של ר' לוי'ק – מסירות נפש על התורה ועל המצוה.

בשורות הבאות נסקור כמה נקודות המעניקות המחשה נאה לדמותו הייחודית של רבי לוי'ק, ולהתייחסותו המיוחדת לענינים שונים. ונתחיל עם נקודה יסודית העולה מדמותו ומסיפור חייו של ר' לוי'ק – מסירות נפש על התורה ועל המצוה.

בשורות הבאות נסקור כמה נקודות המעניקות המחשה נאה לדמותו הייחודית של רבי לוי'ק, ולהתייחסותו המיוחדת לענינים שונים. ונתחיל עם נקודה יסודית העולה מדמותו ומסיפור חייו של ר' לוי'ק – מסירות נפש על התורה ועל המצוה.

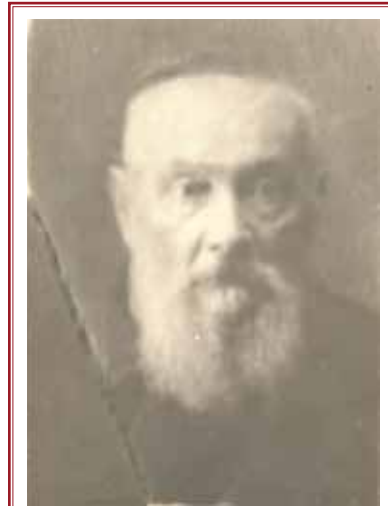
התוקף היהודי הבלתי משתנה

למעשה, עם כל גדולתו בתורה ובקבלה, עיקר הכח שלומדים מדמותו של רבי לוי'ק – הוא מסירות נפש.

בשנת תרס"ט התמנה ר' לוי'ק לכהן כרבה של העיר יקטרינוסלב (העיר השלישית בגודלה באוקראינה, מאז שנת תרפ"ו נקראת בשם

כאשר הגיע לאלמא-אטא, אחרי שעצרו אותו על גילוי דעת-תורה ללא חת, אחרי שישב בחמשה בתי סוהר ואחר כך יצא לחמש שנות גלות – הדבר הראשון שעשה שם היה לחפש קהילה יהודית. באלמא-אטא לא היתה קהילה עתיקה, אבל היו כמה חסידים חב"ד שברחו לשם במלחמת העולם השנייה, ואלהם נתקבצו עוד כמה יהודים. ר' לוי'ק איתר אותם ומצא שם גם כמה ידידים שלו. הוא הופיע בבית הכנסת המקומי ונשא בו דרשה חוצבת להבות על כך שצריך לעמוד בתוקף כנגד כל מונע ומעכב בכל מה שקשור בתורה ומצוות! בתוך הדברים יצאו מפיו של ר' לוי'ק גם דברים מפורשים הנוגדים את רוח השלטונות הבולשביקים. כמובן שבקהל ישבו גם סוכנים של המשטר, ורבים מהיהודים שנכחו בבית הכנסת ניסו מרוב פחד לברוח מהמקום כששמעו את הדברים. בסופו של דבר אכן הופיעו אנשי המשטרה החשאית וערכו חיפושים אצל כולם (כלומר, נחישותו של ר' לוי'ק סכנה גם את כל יהודי העיר, ממש כפי ש'ומדכי לא יכרע ולא ישתחוה" גרם סכנה לכל "עם

מדרכי"). אם כן, מיד לאחר המאסר חזר ר' לוי'ק לפעילותו, ושוב התחילו להציק לו בשל כך, אבל זה לא ענין אותו כלל.

תמונת רבי לוי יצחק
זמן קצר לפני הסתלקותו

מסירות נפש כזו, ששום סבל ויסורים שעושים לאדם לא מזיזים אותו כלל מעמדו ועמידתו, מתאימה לספירת הכתר. כתר הוא דרגה עצמית ובלתי משתנית, בה נאמר "אני הוי' לא שנית", שכן העצם הוא בלתי משתנה. מי שעצם נקודת היהדות שלו גלוי אצלו, איננו מסוגל לשנות את דרכו, וגם במצבים הכי קשים ממשיך הוא לפעול באותו האופן בדיוק, בעקשנות שלמעלה מטעם ודעת, בבחינת "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם".

קרן זוית של ביטול

לר' לוי'ק יש שני לימודים לגבי חכמות חיצוניות. הלימוד הראשון הוא על פי גמרא במנחות (צט, ב):

שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני, שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה, "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה", צא וברוך שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. ופליגא דר' שמואל בר נחמני, דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה –

ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר, שנאמר "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל", אמר לו הקדוש ברוך הוא: יהושע, כל כך חביבין עליך דברי תורה – "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו".

כלומר, בפשט הדברים, רבי ישמעאל סובר שלימוד חכמה יוונית אסור, אך לא מפני שהוא דבר רע בפני עצמו, אלא מפני ביטול תורה – היות ויש מצוה להגות בתורה בכל רגע של היום והלילה, פשוט אין זמן בו ניתן ללמוד משהו אחר (בפירוש "והגית בו יומם ולילה" כמצוה להגות בתורה בכל רגע חולק רבי ישמעאל על שלשה אמוראים, המפרשים פסוק זה כברכה או שמסבירים שיש ללמוד ביום ובלילה אך אין חיוב ללמוד כל היום וכל הלילה).

ובכן, האם ר' ישמעאל אמר לבן-דמה "צא וברוך שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה" בדרך של בדיחותא? האם הייתה זו הערה חריפה שמשמעותה שבאמת אין זמן כזה? – כך מפרש רש"י במקום. אבל משמו של ר' לוי'ק מובא כך:

"ענין זה של לא יום ולא לילה הוא על דרך המבואר בדא"ח בענין קרן זוית אשר אינו מציאות לעצמו אלא הוא מחבר מציאות קיימת, והוא הדין בנידון דידן, מיהו המותר לו ללמוד חכמה יוונית – מי שהוא בדרגה של קרן זוית".

ב'ווארט' מופלא זה מתבאר ייחסו של ר' לוי'ק ל"חכמות חיצוניות" (וסביר להניח שיש לראותו גם כאבן יסוד להתייחסות של בנו, הרבי, ללימוד המדעים ולשילוב בין המדע והתורה). ר' לוי'ק אומר שמהסוגיא הרי משמע שאין בעיה עקרונית בלימוד חכמה יוונית. אם כן, כנראה שיש באמת שעה כזו, שהיא לא מן היום ולא מן הלילה. ר' לוי'ק מסביר שהשעה שלא מן היום ולא מן הלילה היא לא זמן אלא מצב רוחני, על דרך המושג ההלכתי "בין השמשות". איך הופך היום ללילה? ישנה נקודת מעבר, שיש מחלוקת לגביה האם היא לוקחת זמן ממושך או שהיא נקודה אחת בזמן. הדעה העיקרית בחז"ל היא שבין השמשות הוא כהרף עין, ברומה לקרן זוית שהיא חיבור בין שני קירות – מין נקודה כזו שהיא לא פה ולא שם, אלא מהווה חיבור בין שניהם. בחסידות, המושג "קרן זוית" מציין נקודה של "אין", שמחבר בין "יש" אחד ל"יש" שני. אם כן, אמר רבי ישמעאל לאחיינו שיבדוק בנפשו אם הוא בבחינה הזאת של קרן זוית, של אין. אם יתברר שהוא במדרגה בה ניתן לחבר את התורה והחכמה היונית יחד באופן אמתי, אז יש לו ענין ואפילו

מצוה ללמוד חכמה יוונית. במצב זה, החכמה היוונית עבורו אינה חכמה חיצונית גרידא, משום שהיא מחוברת לתפר מיוחד במינו שמסוגל לחבר קדש וחול. כמובן שכדי להיות ככזה תפר צריך בן-דמה להיות בדרגה מאד גבוהה הקשורה בעולם האצילות הנקרא "אין", אבל אם יזכה להגיע לשם יתקיים בו הפסוק "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם", והוא יהיה מסוגל להביא את היופי של יפת לשכון כבוד באהלי שם.

שהשכל יהיה בבחינת 'קדום'

והנה, בעניין זה של חכמות חיצוניות, ישנו 'ווארט' נוסף של ר' לויק, שמשלים את הרעיון של לימוד חכמות חיצוניות צריך להיות בביטול בבחינת "קדן זוית", מעוד היבט:

בתניא פ"ח אדמו"ר הזקן דן בנושא שלילת לימוד חכמת חיצוניות שנוסף על זה שהלומד עובר על עוון ביטול תורה, "יתרה טומאתה של חכמת האומות על טומאת דברים בטלים", משום שכאן "הוא מלביש ומטמא בחי' חב"ד שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה...". אף על פי כן, כיון שמדובר על דברים המותרים, אזי כאשר משתמש בהם לשם שמים – לא רק שאין זה מטמא את נפשו אלא עוד זאת שהוא מעלה אותם לקדושה, ובזה גופא יש שני אופנים: א) "אלא אם כן עושה אותן קדום לחתוך בהן דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה'". ב) "או שיועד להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו".

העובדה שאדמו"ר הזקן משתמש לעניין חכמה במשל של קדום, הוא על משקל דברי חז"ל שאין לעשות התורה קדום לחפור בה. אבל לכאורה צריך עיון: המשל של קדום אכן מתאים לתאר עניין של מלאכת כפיים, שעובדים וחופרים עם קדום וכיוצא בזה, אבל לכאורה לא כל כך מתאים לתאר עניינים של מחשבה ושכל עם משל מ"קדום"?

ומבאר ר' לויק, ש"קדום" עולה בגימטריה שכל. והכוונה היא, שהמטרה של השכל, החכמה, שהאדם רוכש בעת לימודו חכמות חיצוניות היא בשביל "לחתוך", להשתמש בו כמו כלי – כלומר למען צרכי פרנסה ועל אחת כמה וכמה אם יודע להשתמש בהם לעבודת ה' ותורתו – אז הלימוד מותר. הלימוד צריך להיות באופן כזה של ביטול הרגשת עצמו, עד שבשעת עסקו בחכמות לא ירגיש הנאה מהמושכלות מצד עצמן. בדרך כלל, כשאדם לומד באופן שכלי גרידא, מתעוררת בו הנאה מהשכל וגם תחושת גבהות וסיפוק עצמי. אומר,

אפוא, ר' לויק: אם הקדרום הזה, השכל של חכמות חיצוניות הוא רק בבחינת כלי, שאין בזה שום הנאה והתנשאות, וכל רכישת החכמה הזו תכלית אחת ותוצאה אחת יש לה – בשביל להגשים את הצורך בפרנסה וכיו"ב, באופן כזה הלימוד מותר.

הדגש כאן הוא, אם כן, שבחכמה חיצונית לא רק שאסור להתגאות בחכמה הנרכשת, אלא אסור גם ליהנות ממנה; התחושה וההרגשה היחידה שהאדם צריך לחוש היא, שכל העיסוק בחכמה זו נועד לסייע לצורך. אם האדם לומד ומבין ושם שהדבר הזה ישמש תכלית רצויה – זה בסדר, אבל ההנאה מהחכמה עצמה פסולה. ומה שאין כן לגבי לימוד התורה, שלמרות שכמובן גם בלימוד התורה אסור שתנבע הרגשת גבהות והתנשאות מן הלימוד, אבל לימוד התורה איננו רק אמצעי. אין הוא "קדום". אכן בלימוד התורה יש גם היבט של 'אמצעי' – לימוד על מנת לעשות, אבל מעבר לזה ומעל לזה – לימוד התורה היא תכלית בפני עצמה. ולכן מצינו שגדולי ישראל וגדולי החסידות (כמו האבני נזר ועוד) אמרו שחייבים לקבל הנאה מעצם הלימוד, וזה לא נקרא ישות פסולה.]

ושוב, כפי שהערנו בתחלה, מתוך הדברים משתקפת דמותו של בנו – הרבי, שדווקא מתוך ידיעתו את כל התורה כולה ומתוך בטולו לאלקות עסק גם במדעים והראה שאין כל סתירה בינם לבין התורה וכי ניתן אף ללמוד מכל דבר בעולם דרך בעבודת ה' (תוך הדגשה שדרך זו אינה שוה לכל נפש, אלא רק לראויים לכך – ממש כפירושו של אביו לדברי רבי ישמעאל בגמרא).

חופש מר ויד לפושעים

ר' לויק נהג לחפש מקור ורמז בתורה לכל אירוע שחוה, גם בנוגע לעניינים שעברו עליו בחייו באופן פרטי, וגם לגבי אירועים כלליים. בתקופה בה עלו הקומוניסטים לשלטון ברוסיה ודיברו הרבה על חופש מוחלט של כל האנשים, היו לר' לויק כמה פתגמים מעניינים בהקשר זה. אחד מסממני שמן המשחה הוא "מר דרור", ועל כך דרש ר' לויק כי פעמים ישנו דרור-חופש שהוא מר מאד. בדרשתו כוון ר' לויק להמהפכה הקומוניסטית, שמציגה את עצמה כחופש גמור, אך אליבא דאמת היא מרירות איומה. רגילים לחשוב שחופש הוא השמחה הגדולה ביותר, גאולה שלימה, אך מתברר שהחופש הקומוניסטי היה רק כלפי חוץ, ודווקא 'החופש הגדול' הזה שלח את ר' לויק לבית הסוהר ולגלות שממנה לא שב (במושגי הקבלה, ספירת הבינה היא "עלמא דחירו" – עולם החירות – אבל

על חיצוניות הבינה נאמר ש"מינה דינין מתעריין", ממנה מתעוררים דינים).

לאידך, דווקא "מקום הסכנה" של החופש יכול להפוך למקום של התקרבות עצומה להשי"ת, כפי שיעלה מדרוש נוסף של ר' לויק: בתפילת נעילה של יום הכיפורים אנו אומרים "אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים". הפשט הוא שהקב"ה פושט את ידו לקבל את הפושעים שמבקשים לשוב בתשובה ומסייע להם כנגד כל המניעות. אמנם, ר' לויק מציין שהרבה פעמים בתנ"ך המלה "יד" מציינת מקום (כמו בפסוק "יד תהיה לך מחוץ למחנה", או "ויקרא לה יד אבשלום"), ומפרש שהקב"ה "נותן יד לפושעים" – נותן להם מקום לפשוע. כלומר, אנו אומרים להשי"ת כי הוא הנותן לפושע מקום בו יוכל לבצע את זממו, וממילא עליו גם 'לקחת אחריות' על החטא ולסלוח. דרוש זה אופייני לר' לויק, שמרבה לדרוש מושגים ב"תרחי" משמע". גם כאן, פירושו המיוחד אינו סותר את הפשט לפיו כאשר החוטא מתעורר לשוב, ה' "נותן יד לפושעים" ומקבל אותם בתשובה.

כשמעמיקים לחבר את שני הפירושים מצטייר ציור מיוחד: הקב"ה נותן יד-מקום לאדם לבחור באופן חופשי כיצד לפעול, ופעמים רבות המקום הזה הוא "יד לפושעים" – חופש מר המאפשר לאדם ליפול לתהומות החטא. אמנם, התשובה מגלה כי אותו מקום עצמו הוא-הוא ידו הפשוטה של הקב"ה, העוטפת את בעל התשובה ומקבלת אותו בחזרה. כלומר, גם אפשרות החטא היא ידו של הקב"ה ה"נורא עלילה על בני אדם", המעניין לתת לאדם חופש כדי שהוא יבחר מרצונו בה' – בחירה שבאה לידי ביטוי בתשובה. גם החופש המר ביותר עתיד להתגלות, כאשר נחזור אל ה' בבחירתנו החפשית באמת, כ"מר דרור" מבושם בו מושחים את המשכן ואת כלי.

כוונה כללית וכוונה פרטית

נסיים עם נקודה כללית ועיקרית בעבודת ה' העולה מתורתו של ר' לויק על התניא: בתניא (פרק מא) מסביר כ"ק אדמו"ר הזקן זי"ע שבנוסף לכך שיהודי צריך להתבונן בזה שהקב"ה מביט עליו ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי – האדם צריך להתעורר ביראה מצד התורה והמצוה עצמם. זאת על ידי ש:

"יתבונן איך שאור-אין-סוף-ברוך-הוא...

מלובש באותיות וחכמת התורה או בציצית ותפילין אלו, ובקריאתו [בתורה] או בלבישתו

[הציצית והתפילין] הוא ממשיך אורו ית' [שנמצא בתורה או בציצית ותפילין] עליו, דהיינו על חלק אלוה ממעל שבתוך גופו – וועל ידי התבוננות זו יבוא ליכלל וליבטל באורו יתברך".

ומוסיף אדמו"ר הזקן, שבנוסף לכך שבכל מצוה באופן כללי יש את אורו ית' ובעת קיום המצוה או לימוד התורה הוא ממשיך אותו על נשמתו "ליכלל וליבטל באורו ית'" – הרי בכל מצוה באופן פרטי יש אור אלוהי מיוחד, וצריך כוונה והתבוננות לא רק על האור האלוהי הכללי שבתורה ובמצוות, כי אם גם על האור האלוהי המיוחד שבכל מצוה ומצוה.

אדמו"ר הזקן מביא דוגמה לכוונה הפרטית שבמצוות ממצות תפילין, שהכוונה הפרטית היא לקשר ד' המוחין שלו עם ד' המוחין של הקב"ה המלובשים בתפילין:

"דרך פרט בתפילין – ליבטל וליכלל בחינת חכמתו ובינתו שבנפשו האלהית בבחי' חכמתו ובינתו של א"ס ב"ה המלובשות דרך פרט בפרשת "קדש" ו"היה כי יביאך", דהיינו [שיפעל בעצמו] שלא להשתמש בחכמתו ובינתו שבנפשו בלתי לה' לבדו. וכן ליבטל ולכלול בחינת הדעת שבנפשו, הכולל חסד וגבורה שהן יראה ואהבה שבלבו, [שיבטל] בבחינת דעת העליון הכולל חסד וגבורה המלובש בפרשת שמע והיה אם שמוע, והיינו כמ"ש בשולחן ערוך לשעבר הלב והמוח כו'..."

התכללות והתבטלות

והנה, רבי לוי יצחק (בלקוטי לוי יצחק ד"ה ליכלל וליבטל) מתעכב כאן על דיוק בדברי אדמו"ר הזקן: כאשר אדמו"ר הזקן מדבר על ההתבוננות בתוכן הכללי של התורה ומצוות בכללותן, משתמש הוא בלשון: שהתבוננות צריכה להיות במטרה "ליכלל וליבטל באורו יתברך" – להמשיך אורו ית' על עצמו. ואילו כאשר הוא מבאר את ההתבוננות הפרטית בתוכן הפרטי של כל מצוה ומצוה כשלעצמה – כשהדוגמה היא ממצות תפילין – משתמש אדמו"ר הזקן בלשון: "ליבטל וליכלל בחי' חכמתו ובינתו שבנפשו האלהית בבחי' חכמתו ובינתו של א"ס ב"ה". כלומר הסדר של מושא ההתבוננות מתהפך – בכוונה הכללית: "ליכלל וליבטל"; ובכוונה הפרטית: "ליבטל וליכלל".

ומבאר רבי לוי יצחק, שאדמו"ר הזקן למעשה מדבר כאן על שני מושגים: התכללות והתבטלות, ובאמת כאשר מדובר על הכוונה הכללית שבמצוות

– תחילה צריכה להיות ההתכללות ורק אחר כך ההתבטלות, ואילו כאשר מדובר בכוונה הפרטית שבמצוות אז הסדר הוא שקודם כל צריכה להיות ההתבטלות ולאחר מכן באה ההתכללות:

”התכללות” הוא מה שנעשה כמו הדבר שנתכלל בו [כלומר, שהמשמעות של “התכללות” היא, שהמתכלל נהיה בדוגמת מי שהוא מתכלל בו], והוא מצד החסדים, פעולת ועשה טוב.

וביטול הוא מה שנתבטל ואינו עושה מאומה, היינו שאינו עושה שום דבר שלנגד מי שנתבטל לפניו. והוא מצד הגבורות, בחינת סור מרע [“סור מרע” עניינו ההשתדלות וההתרחקות שלא לעשות מה שהקב”ה אינו רוצה שיעשו]. שאין עושה את הרע המנגד לאלקות – מפני שהוא בטל לה’.

והנה [כאשר מדובר] בסדר ההמשכה **מלמעלה למטה** [להמשיך אורו ית’ שבתורה ובמצוות על עצמו] נקט מתחילה “ליכלל” מצד החסדים, ואחר כך “וליבטל” מצד הגבורות. אך [כאשר מדובר] **בהעלאה מלמטה למעלה** [להנהיג את עצמו על פי התוכן הפנימי של המצווה], שהוא מה שהאדם משעבד את עצמו לאלקות, מוכן [והסדר הוא ש]מתחלה הוא גבורות, סור מרע, ואחר כך הוא חסדים, ועשה טוב.

והיינו, שמתחלה הוא בטל לה’, שאינו עושה דבר המנגד לו, ואחר כך הוא נכלל באלקות, שעושה מה שה’ עושה, דהיינו ועשה טוב.

לכן, כשנקט מה שהאדם משעבד הכחות שלו לאלקות [העלאה מלמטה למעלה] – נקט מתחלה “ליבטל” ואח”כ “ליכלל” [כי קודם צריך להיות הביטול, הסור מרע, ורק אחר יבוא העשה טוב, ההתכללות].

(ועיין שם בהמשך הביאור מדוע במקום אחד נתניא שם נוקט אדמו”ר הזקן בלשון “ליבטל ולכלול” בו’ ולא “וליכלל” כפי שכותב בדרך כלל). נמצינו למדים, שבעבורת ה’ ישנם שני עניינים עיקריים. העניין האחד הוא עבודת ההתבוננות להידבק באלקות בדרך כלל, ועבודה זו היא על ידי הכוונה הכללית שצריך להתבונן בה לפני לימוד התורה וקיום כל מצוה מעשית. והעניין השני הוא העבודה בדרך פרט, על ידי התבוננות בכוונה

הפרטית של כל מצוה ובפרטים השונים שבכל מצוה גופא.

ויש הבדל יסודי בין שני ההיבטים הללו של עבודת ה’:

ה”עבודה בדרך כלל”, היא בדרך המשכה מלמעלה למטה (להמשיך אורו ית’ שבתורה ובמצוות על עצמו), וכאן ה”כלל” קודם ל”פרט”. שכאשר מדובר על ההתבוננות הכללית שאדם צריך לכוון בה לפני שהוא לומד תורה ומקיים מצוות, השלב הראשון הוא: “ליכלל”. כלומר, להתכוון ולשאוף להיעשות כמו הדבר בו הוא מתכלל – וזה מתבצע על ידי העבודה של “עשה טוב”, וכמו שדרשו חז”ל בנוגע למצוה להדמות אליו יתברך: “והלכת בדרכיו” – “מה הוא רחום אף אתה רחום וכו’”. ולאחר מכן מגיע השלב השני: “וליבטל”, ביטול מוחלט של כל הרצונות הזרים המנגדים לאלקות – “סור מרע”.

לעומת זאת, כאשר מדובר ב”כוונה הפרטית”, שהיא בדרך העלאה מלמטה למעלה (להנהיג את עצמו על פי התוכן הפנימי של המצווה), או אז הסדר מתהפך, שהפרט קודם לכלל: השלב הראשון הוא: “ליבטל” – עצם השעבוד העצמי לאלקות בפרט זה של מצוה זו, ורק אחר כך בא השלב השני: “וליכלל” – התכללות פרט זה במצוה זו בשרשו ומקורו האלקי, כלומר להתנהג לפי מה שעולה מהתוכן הפנימי שבמצוה, שעבודתו בפרט זה שבמצוה זו תהיה בבחינת “להדמות אליו” באמת.

חידושו של הבעל שם טוב

כאשר מתבוננים בנקודה המבוארת כאן על ידי רבי לוי יצחק במבט רחב יותר, נגלה דבר מעניין מאוד. באופן כללי, חסד הוא עניין של “כלל”, וכמו שמצינו לגבי אברהם אבינו – שמידתו היא מדת החסד, כמו שכתוב “אברהם אהבי” – שהשפיע תורה ואמונה לכל אחד ואחד, בלי להתחשב במעמדו ומצבו הפרטי. (ובזה נכללת אהבת השי”ת, ותשוקה להתקרב אליו ית’ ולהיכלל בו, וכן בנוגע לאהבת התורה ואהבת ישראל).

לעומת זאת “גבורה” הוא עניין של “פרט”, עניין של צמצום. (ובזה נכללת יראת השי”ת, שהיא “ראשית העבודה ועיקרה ושרשה” בעבודת האדם כפרט, בדרך העלאה מלמטה למעלה, תוך כדי הכרה כי “הנה ה’ נצב עליו ומלא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחר כליות ולב אם עובדו כראוי. ועל

כן צריך לעבוד לפניו באימה וביראה כעומד לפני המלך”²).

וכאן נשקפת נקודה כללית חשובה ביותר: עד הבעש”ט זי”ע (ולא עד בכלל) הדרך העיקרית בעבודת השי”ת המודעת לרבים, מתוך פשטי דברי חז”ל וספרי המוסר הבנויים עליהם, היתה כפשט הכתוב: “סור מרע ועשה טוב” – מקודם “סור מרע”, ורק לאחר מכן, כאשר הנפש נקיה ומטוהרת מיניקת החיצונים: “ועשה טוב”. וכמו שמפרשים את המושג “מעשים טובים” – “מעשים מאירים”, והיינו לומר שגילוי אור פני המלך, בבואו לשכון כבוד בדירתו שבתחתונים, יוכל להאיר רק לאחר הניקיון היסודי של ארמון המלך על ידי עבדיו העובדים אותו בביטול עצמי. וזהו דרך העולה בית אל מלמטה למעלה, היא עבודת הפרט הנזכרת לעיל – “ליבטל וליכלל” (ולרוב, כאשר זוהי הדרך היחידה המודעת בעבודת ה’, חסר בה גילוי היעד של “וליכלל” בו יתברך).

יסודה של דרך זו הוא בגבורות קדושות, ההתנגדות להתנגדות – כלומר התנגדות פנימית נפשית לכל דבר המתנגד לאלקות. וממילא, ממנה עלולים להשתלשל, בריבוי הצמצומים של ירידת הדורות וכו’, דינים קשים, כגון בקורת נוקבת נגד הנהגותיהם של פשוטי העם וכיוצא בזה, שסופם פירוד מאלקות ר”ל, שזה ההיפך הגמור ממבוקש העבודה.

ברוך המקום ששמר את הבטחתו לעמו ישראל והאיר את עינינו באור תורתו הזכה של מורנו הבעש”ט זי”ע. מיסודות תורת החסידות שגילה הבעש”ט, שעל ידי ההתחלה ב”ועשה טוב”, ניתן גם להתגבר על הקליפה היותר קשה, ולקיים בנפשו “סור מרע” מה שלא היה מסוגל לקיים במצבו הראשון, בעודו שקוע בחשכת גלותו.

אחד הדברים העיקריים והחשובים שהחסידות מגלה הוא את עצם ענין היהודי, איך שיהודי בכל עת ובכל מקום, בכל מצב רוחני שהוא, תמיד נמצא “באמנה אתו” יתברך. שהרי בכל יהודי מאיר ה”כלל” הגדול, שהרי “חלקו” של כל יהודי הריהו

2 אחד מהחידושים שבפירושו של רבי לוי יצחק המובא לעיל הוא, שאינו מפרש את המושג “ליכלל”, מושג ההתכללות באלקות, כסגנון של “לאשתאבא בגופא דמלכא”, כלומר להישאב בגוף המלך וכיוצא בזה, כפי שרגילים לפרש בספרים הקדושים. אלא הוא מפרש את המושג התכללות שהוא בדוגמת המצוה להדמות אליו יתברך, בקו “עשה טוב” (קו החסדים). כלומר, שאינו מפרש “ליכלל” בדרך של “רצוא” מלמטה למעלה, שהוא נשאב לגמרי אל גוף המלך וממילא לא נשאר ממנו כלום והוא חדל מקיומו שלו לגמרי; אלא דוקא בדרך של “שוב” מלמעלה למטה – שהוא נהיה דומה לו, ועושה את המעשים שהוא עושה ושהוא רוצה שיעשו.

חלק מן העצם (“חלק אלוה ממעל ממש”), וכאשר אתה תופס בחלק מן העצם אתה תופס בכולו, וכן בנוגע למצות התורה – “ואהבת לרעך כמוך”... זה כלל גדול בתורה” (ופירוש “כמוך” היינו כמוך ממש, כידוע מכ”ק אדמו”ר הזקן זי”ע).

וזהו דרך העבודה של ה”כלל” – מתוך ההתקשרות, האהבה עצמית, לכלל ישראל. דרך זו היא כולה המשכת גלוי אלקות מלמעלה למטה – “כימי השמים על הארץ” – ומעט אור אלקי הנמשך בדרך זו דוחה, ממילא ומאליו, הרבה מן החשך, וכל שכן אם מדובר בריבוי אור³.

עניין זה של עבודה של ה”כלל” בעבודת ה’ כפי שמגלה החסידות – שהוא ההתקשרות והאהבה העצמית לכלל ישראל – בא לידי ביטוי באחת האמרות המופלאות של ר’ לוי’ק: “משה רבינו איז ניט העכער פון א אידן, און קל שבקלים איז יתור גבוה מיהודי, וקל שבקלים הוא לא פחות מיהודי”. מי הוא ה”איד” כאן? לא מדובר ב”יהודי פשוט” של הבעל שם טוב, שהרי אפילו בתואר “פשוט” יש איזה תואר וציור, ו”יהודי” סתם הוא עוד יותר פשוט, עצמות היהודי ממש, בלי ציור כלל.

ומעניין: בשונה מארבעת החומשים הראשונים, שנאמרו מפי ה’, ספר דברים הוא תוכחה של משה רבינו לעם ישראל, כאשר “שכינה מדברת מתוך גרונו של משה”. אחד הפירושים לביטוי “שכינה” הוא “כנסת ישראל”, כלומר, בעצם עם ישראל כולו הוא המדבר מתוך גרונו של משה, ובכך תלויה היכולת שלו להוכיח. כדי להיות ראוי להוכיח צריכים ענווה מופלגת, ומשה הוא הרי “עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה”, אך בנוסף לכך כדי להוכיח צריך גם להשתוות לכולם – להמצא נפשית במקום של מכנה משותף, מקום בו כולנו ‘אידן’, יהודים, לא פחות ולא יותר. גם “קל שבקלים” (ראה באריכות בתניא פרקים יח–כה) מוסר את נפשו אם יתבעו ממנו להמיר את דתו, ואז מתגלה שה”קל שבקלים” הזה הוא לא נמוך מיהודי, והיהודי הזה הוא גם משה רבינו.

תורה לרב איתאל גלעדי ולרב דוד גולדשמידט על עזרתם בהכנת המאמר.

3 אכן, לאחר עבודת ה”כלל” יכול להיות, וצריך להיות, גם עבודת ה”פרט” בדרך העלאה מלמטה למעלה, שעל ידה דוקא יבוא ה”ליכלל” באמת לאחר ה”ליבטל”, ואז משלים את עבודתו כפי המדה של “כלל ופרט וכלל”.

"סירוב בתכלית לשיים לב לקשיים..."

קטעים מרשימת זיכרונות מצמורת שכתבה הרבנית הצדקנית מרת חנה, רעייתו של רבי לוי יצחק, העוסקים בעיקרם בתקופת הגלות הקשה שנגזרה על בעלה ועל דמותו המופלאה, שחרף הקשיים העצומים, הפיזיים והמנטליים, שניתן להעלות על הדעת - עבד את ה' בהשתכחות הנפש

הצהרת אמונה במעוז הכפירה

לפני חג הפסח של אותה שנה [תרצ"ט, השנה בה נאסר ר' לוי יצחק] התקיים גם מפקד אוכלוסין של כלל האוכלוסייה, ובין כל השאלות שעליהן נדרשו הנפקדים לענות הייתה השאלה: "האם אתה מאמין?"

היו מאמינים שחששו לכתוב שהם אכן כאלו. בשבת עלה אפוא בעלי על הבימה בבית הכנסת, בשעה שנכח בו קהל גדול, והכריז שתשובה שלילית על שאלה זו היא בגדר כפירה של ממש, ואסור ליהודי לעשות זאת.

לדברים אלו הייתה השפעה כה רבה, עד שיהודי אחד, שעבד במוסד ממשלתי, עבודה שהייתה נחוצה לו לפרנסתו, ואשתו כתבה בשמו שהוא אינו מאמין - פנה אל המשרד שריכוז את הנתונים הסטטיסטיים, והורה לתקן ולכתוב שהתשובה הקודמת לא הייתה נכונה, ושהוא אכן מאמין. האיש היה מלא סיפוק על כך שהיה לו העזו לעשות זאת, ובא להודות לרב על כך שהשפיע עליו בכיוון זה. לימים, במהלך החקירות שלאחר המעצר - חקירות שנערכו על-פי רוב בסביבות השעה שלוש-ארבע לפנות בוקר - נשאל בעלי: כיצד עלה בידו, בשנה של מחסור חמור בקמח ובמוצרי מזון בכלל, להוציא אל הפועל פעילות שכזו בהיקף כה נרחב כפי שעשה בעניין אספקת המצה, ולא עוד אלא לצורך ענייני דת?!

על כך השיב בעלי, שהוא שיחד את קלינין כשביקר אצלו, ותמורת זאת העניק לו קלינין את הרשיון לכך... החוקר, ימח-שמו, השתתק. שאלה נוספת ששאלו אותו במהלך החקירה הייתה בעניין השאלה על האמונה במפקד האוכלוסין. היה ניכר שהדברים שנשא בעלי בבית-

כל אימת שהיתה לבעלי הזדמנות כלשהי לבוא בדברים עם הציבור - הוא תמיד ניצל זאת.

יום אחד החל לבקר בביתנו נער בשם מיטיא גוראריה. אביו היה פקיד אצל קרוביו למשפחת גוראריה בעיר. הנער, שלא היה שומר מצוות, היה אז תלמיד בבית-הספר התיכון, בעל אופי הגון ואצילי מאוד.

הנער התיידד עם ילדינו, החל להגיע לאמירת חסידות, וקשר את עצמו מתוך התמסרות רבה לסגנון חיים זה. הוא החל לשמור שבת, וניתן לומר שהפך לירא-שמים במלוא מובן המילה.

עדיין היה עליו לסיים את לימודיו בבית-הספר, אבל חבריו ומוריו הבחינו כבר בהתקרבותו לחיי תורה ומצוות, והחלו לרודפו. בשל כך הוא התקשה להתקבל לאוניברסיטה, ושוב ושוב דחו את בקשותיו. פעם אמר לו רקטור האוניברסיטה, ששניאורסון יעזור לו, שכן הם אינם יכולים לעזור לו...

לבסוף הגיע שלב שכבר לא יכלו לרחותו, וקיבלוהו לאוניברסיטה, אך בתקופת הפגרה שלחוחו לקולחוז כדי שיעבוד שם. מדי יום היו מגיעים אלינו מכתבים מלאי שאלות - מה מותר לעשות שם ומה אסור.

כששלחו אותו מן הקולחוז אל העיר בנסיעת עסקים, כדי לרכוש את כל הדרוש עבור משרדי הקולחוז - החברים שנסעו יחד אתו הביאו עמם אל העיר חמאה ומוצרים דומים אחרים, כדי להרוויח כסף ממכירתם; ואילו הוא בירר היכן מתגוררים יהודים, ומה בדיוק נחוץ להם מבחינת צרכי דת. תיקו היה מלא במזוזות, ציצייות, סידורים, לוחות אל-ף-בי"ת וכדומה, אותם היה מביא עמו בגנבה ומחלק במקומות שונים, הכל על-פי ציווייו של הרב.

בגלוי הוא היה חבר קומסומול בכל מאת האחוזים, והכל חיבבוהו - אפילו הגויים. מדי יום ביומו היה מתפלל כשהוא עטור בתפילין, אבל אסור היה לאף ילוד אשה להבחין בכך. הוא סידר לעצמו מקום לתפילה בשדה, ולפנות-בוקר - בשעה שהגויים עדיין לא התעוררו כולם - היה יוצא אל השדה, למקום שבו צמחה תבואה לגובה רב, ובהיותו נמוך-קומה היה מתחבא בין השיבולים ומתפלל כשתפיליו מכוסות בכובעו. באותה תקופה חלו ימי החנוכה, והרי צריך להדליק נרות חנוכה ולברך עליהם.

הממונים עליו היו שבעיר-צון מאוד מעבודתו, והורו לו להתגורר ב"פינה האדומה", ומשם היה עליו להפיץ את "אור ההשכלה" בקרב הכפריים.

- אף היא חברת מפלגה - הגיעה לביתנו, יחד עם אחות נוספת שבביתה התגורר הנפטר, ומסרה בשמו של הסופר שאמנם באופן אישי נבצר ממנו להיפגש עם הרב, אבל רצונו שהרב יידע שמבלי הבט על דעותיו ועל מעמדו, מעריך הוא מאוד את שניאורסון כאדם, ומתייחס אליו ביראת-הכבוד הגדולה ביותר. כל זאת מהתרשמות אישית, ובנוסף לכך - המכתבים שאביו היה כותב לו לעתים קרובות עשו עליו רושם רב.

בכל הנוגע לקבורתו של אביו - הוא מסר את כל הדרוש לכך באמצעות המזכירה, אך ביקש שימעטו לדבר על הנושא.

נוסף על כך שהקבורה עצמה, רכישת מקום הקבורה ושאר העניינים הכרוכים בכך התקיימו על כל פרטיהם בצורה הטובה ביותר (ככל שהתאפשר באותם ימים), גבה בעלי מילדיו של המנוח גם סכומים גדולים להחזקת מוסדות התורה - לימוד תורה עם ילדים ופעולות דומות נוספות, שהתנהלו במחתרת מתוך מסירות-נפש.

עוד באותו לילה עזבו הסופר והמזכירה את העיר, ואיש מתושבי העיר לא ידע על ביקורם.

מסירות נפש למען חינוך יהודי לנוער

בדרך נסיעתי לאמריקה, בשנת תש"ו (1946), התעכבתי למשך שבוע בלמברג, כדי לסדר אי-אלו מסמכים.

במשך שהותי שם התגוררתי בבית כלשהו, יחד עם כמה נוסעי-מעבר נוספים. התהליך כולו היה חשאי, ואסור היה שתיוודע זהותי.

כפי שקורה לעתים קרובות בחיים - בעל-הבית של דירה זו היה מיקטרינוסלב. הדבר נודע לי רק לאחר שכבר הייתי שם:

לילה אחד, כשיצאתי מחדרי, החל האיש לנהל אתי שיחה, וסיפר שרבה של עירו יקטרינוסלב הוגלה מהעיר, ולאחר-מכן נפטר. האיש החל לשבח בפני - לפי מדת הבנתו - את הרב, ולספר לי עד כמה כל תושבי העיר העריכוהו, ועד כמה עדיין אין הם יכולים לשכוח אותו. הוא אף הוסיף וסיפר שהוא עצמו הוביל אל בית הרבנית (הוא לא זיהה אותי) קילוגרמים אחדים של סוכר כדי לשלוח אליו בחבילה למקום גלותו.

לאחר-מכן נוכרתי שהסיפור אכן היה אמיתי. באותה תקופה לא ניתן היה להשיג סוכר בעיר, ובנו של איש זה היה מנהל של חנות ממשלתית, והוא שלח אלי את הסוכר באמצעות אביו כדי שאשלח זאת אל הרב.

הוראות כיצד לנהוג בעניין זה - קיבל משניאורסון, והכל עבר בשלום.

אולם, פעם אחת נשלח אל הקולחוז צעיר יהודי מהעיר כדי לעמוד מקרוב על העבודה המתבצעת בקולחוז, ובשעה שתים-עשרה בלילה הגיע אל "הפינה האדומה", וראה שם את נרות החנוכה דולקים... כיהודי הוא הבין היטב במה מדובר, על-אף שה"חנוכייה" שדלקה שם לא היתה אלא שמן בתוך תפוחי-אדמה.

כדרכם בקודש - הדבר דווח מיד לקומסומול, ולא יצאו ימים מועטים עד שהנער פוטר מעבודה זו.

כך המשיך ללמוד תורה מתוך מסירות-נפש, ולהקפיד על כל דקדוק קל של דברי סופרים.

בימים הנוראים נהג להתפלל בביתנו, כדי ששכניו לא יבחינו בכך שהוא מתפלל, ובבוקר היה הולך אל האוניברסיטה רק כדי להירשם.

ביום קיצי אחד, בעיצומו של הקורס השלישי באוניברסיטה, הלך לרחוץ בנהר, ולא שב ר"ל. היה זה שבר גדול. הוא היה בן יחיד להוריו, ונוסף לכך היה מפורסם מאוד בקרב ציבור שומרי-התורה.

פטירתו עשתה רושם חזק גם על האוניברסיטה. האוניברסיטה שלחה משלחת אחרי משלחת כדי להודיע שבכוונתה לערוך את ההלווייה על חשבון הממשלה, בשל הערכתם הרבה לנפטר.

למיטא זה, עליו השלום, היתה אחות, אף היא הגונה ואצילית מאוד, אבל קומוניסטית. היא הגיעה כבר לדרגת מזכירת התא הקומוניסטי מטעם הקומסומול במפעל פטרוסקי - דרגה שלא כל אדם זוכה לה...

גם במשלחות מטעם האוניברסיטה היו קומוניסטים, והם פנו אליה בעניין סדר הלוויית אחיה. היא ענתה להם שהוריה הם שומרי מצוות, והיא כקומוניסטית אינה יכולה להתערב בכך. היא באה אלינו בריצה, בוכייה: "רבי, אני יודעת שרצונו של מיטא הוא רצונם, וככל שתצוו - כך נעשה!" מובן מאליו שההלווייה היתה דתית לחלוטין, כשם שהנפטר היה שומרי-דת. השתתפו בה יהודים מבוגרים וצעירים. הרחוב היה שחור מאנשים. המלווים נשאו את הנפטר אל בית-הכנסת שבו התפללו הוריו, ושם הספידוהו (כך היו מכנים זאת שם).

מהאוניברסיטה הגיעו סטודנטים רבים בלוויית מספר מורים במסגרת משלחת רשמית, אבל הם עמדו מרחוק ולא נטלו חלק בהלווייה עצמה.

גבאי בית-הכנסת הוציאו שולחן אל הרחוב הסמוך לבית-הכנסת, וביקשו מהרב לשאת דברים.

הרב נאם למעלה משעה. הוא סיפר על כל הנהגותיו של הנפטר בחייו, על התנהגותו בזמן הלימודים ועל אורח-חייו בביתו, הכל מתוך תוקף ועוז-רוח. הרב פנה אל הנוער והוכיח להם שיכול אדם להיות חיי תורה ומצוות מבלי שהדבר ימנע אותו מלהיות מעורה גם בענייני העולם.

דבריו נחלו השפעה עצומה על השומעים. רבים סברו שבוודאי הרב ייעצר בתום דבריו. למעשה התרחש מאורע זה, כמדומתני, בשנת תרצ"ה (1935), ואילו בעלי נעצר לראשונה בשנת תרצ"ט (1939).

בשנת תרצ"ו (1936), כשהגיע זמנה של אחות הנפטר להצטרף ל"קודש-הקדשים" של הקומסומול - למפלגה עצמה - נאמר לה: לעת-עתה - לא! פנייתה אל שניאורסון בעת פטירת אחיה כדי להתייעץ עמו כיצד להתנהג בהלווייה מוכיחה כי היא אינה ראויה עדיין ל"גדולה" זו. עם הזמן יבדקו שוב אם היא ראויה לכך...

מניין נודע להם על פנייתה אל הרב - קשה להבין. כנראה מעוף השמים... היא עצמה בוודאי לא סיפרה על כך, וגם מביתנו איש לא גילה עובדה זו. מפליא כיצד הם יודעים שם על הכל.

זמן רב לאחר-מכן היו עדיין הלווייה זו והספרו של הרב שיחת-היום בכל החוגים.

חבילת מזון? לא בשבת!

לאחר חמישה חודשים של חיפושים אחרי בעלי [מאז שנעצר בט' בניסן תרצ"ט], ונסיונות להשיג מידע על מקום הימצאו ולברר אם קיבל את הדברים ששלחתי על שמו לקייב ולדנייפרופטרובסק - בירורים שעליהם תמיד נענית ש"הוא איננו", ובעוד אני מחפשת עצות כיצד לפעול (עם מי להתייעץ לא היה לי, משום שהכל חששו לקחת חלק בעניין) - קיבלתי הודעה מבית-הכלא שביקטרינוסלב, ובה נאמר כי "ל. ז. שניאורסאהן" נמצא שם בתא שמספרו כך וכך, וכי אני יכולה להעביר אליו מצרכי מזון וכסף.

לכל-לראש שימחה אותי הידיעה על כך שהוא עודנו בחיים, ושנית - שיש ביכולתי להעביר אליו מה שניתן להעביר. סוף-כל-סוף - לאחר כל הקשיים והסידורים הרשמיים, אותם הייתי מוכרחה לעבור - העברתי אליו חבילת מזון.

מועד קבלת החבילות נקבע לפי סדר האלף-בית הרוסי, והתפרס על-פני עשרה ימים. בפעם הראשונה בעלי אכן קיבל את החבילה, וקיבלתי על כך קבלה בחתימתו. בפעם השנייה חל תורו של בעלי, על-פי האות הראשונה של שמו, ביום

השבת. הכנתי אפוא את הכל מערב שבת, ובשבת בבוקר לקחתי עמי נערה רוסייה כדי שתטלטל את החבילה.

יותר מארבעה קילוגרמים של מזון לא הותר להעביר לבית-הכלא, ובמשקל זה נכלל גם לחם. לולא הייתי באה באותו יום - היה עלי להמתין עשרה ימים נוספים. מארבעת הקילוגרמים של לחם ששלחתי לו - נטלו פעמיים "מעשר"... ומאחר

לאחר המתנה מייגעת...

נמסר לי פתק... "מכיוון

שהיום שבת, סירבתי

לקבל את החבילה!"...

כל זאת - לאחר שישה

חודשים שבהם חי בעלי

על לחם שחור ומים בלבד

וסבל ייסורים גדולים,

וביודעו שעליו להמתין

זמן ניכר עד שיוכל לקבל

חבילה נוספת!

שהיה ברור שהוא לא אכל דבר ממאכלי בית-הכלא - סברתי שלכל הדעות מותר לי להעביר אליו מזון בשבת.

לאחר המתנה מייגעת מהשעה שבע בבוקר עד השעה שבע בערב, כשכבר החשיך לחלוטין, נמסר לי פתק - שתוכנו אף הוקרא בקול רם על-ידי המפקד, בנוכחותם של אנשים רבים שעמדו אף הם בתור (אם-כי הם לא הבינו את פירושו של הפתק שהוקרא): "מכיוון שהיום שבת, סירבתי לקבל את החבילה!"...

בנסיונות שכאלה ניתן לעמוד רק באמצעות החוסן הרוחני ויראת-השמים של בעלי.

כל זאת - לאחר שישה חודשים שבהם חי בעלי על לחם שחור ומים בלבד וסבל ייסורים גדולים, וביודעו שעליו להמתין זמן ניכר עד שיוכל לקבל חבילה נוספת!

בעמל רב הצלחתי לשכנע את האחראי למסור לו את החבילה כעבור שלשה ימים - אם-כי בעלי נהנה מאי-קבלת חבילת המזון בשבת יותר ממה שנהנה מקבלתה לפני הזמן הקבוע...

לאחר-מכן כונה בעלי על-ידי פקירי הכלא: "האיש שאינו מקבל חבילות בשבת".

ב' ניסן - יש לומר חסידות!

זה זמן רב שלא כתבתי. הכתיבה קשה עלי משום-מה.

יום זה - ב' ניסן - הזכיר לי את הפעם הראשונה שנסעתי אל בעלי למקום גלותו לחג הפסח. היה זה בשנת ת"ש (1940).

פיסית, בעלי חש מאוד שלא בטוב. היה זה חודשיים לאחר מסעו אל הגלות, וגם תנאי החיים שם היו קשים במידה שלא שיערתי קודם לכן. אך ביום זה שכח בעלי את כל זאת.

"היום הרי הוא יום ב' ניסן ויום ההילולא של הרבי הרש"ב. מן הראוי היה לומר חסידות - אבל הרבה שומעים אין. הייתי רוצה לכתוב עניין בחסידות - אבל נייר לכתוב עליו אין. עלי אפוא לצאת ידי חובתי במחשבה. יעזור ה' שיהיה לי כוח לחשוב"...

[שבוע לפני חג הפסח נסעתי לעיר קזיל-ארדא, והבאתי משם שתי מחברות, אבקה להכנת דיו וקסת כדי להביא את הדיו בתוכה. את השמחה שהדבר גרם לבעלי - לא ניתן לתאר. הוא נחלץ מיד למלאכת הכתיבה, ביתר מרץ מאשר לאכילת הלחם שהבאתי לו לאחר רעב כה ארוך וכבד].

זמן-מה ישב בעלי כשהוא שקוע במחשבותיו, ולאחר-מכן החל לדבר על הרבי נ"ע, כשהוא שוכח כליל על מקום הימצאו ועל מצבו.

החום היה אז כה גדול, עד שלא ניתן היה להישאר בלבוש מלא. אני זוכרת שבערב הבאתי לבעלי בגדים נקיים, ובסביבות השעה 10 בבוקר כבר הייתה החולצה מכוסה בנקודות שחורות. הדבר נגרם על-ידי הזבובים שטינפו את החולצה במהלך הלילה. הדבר היה בלתי-נסבל. לאחר זמן-מה עלה בידניו למצוא חדר שבו הייתה כמות הזבובים קטנה במקצת.

בשעה שבעלי דיבר, היה תמיד מעיף מבט על הכתמים שעל החולצה, ומתרום לעולם אחר לחלוטין. הוא סירב בתכלית לשים לב לקשיים מסוג זה.

לבקש חמץ בערב פסח?!

כשהשגתי עבור בעלי את האישור לקבלת הקצבה - היה זה כבר שבוע לאחר חג הפסח. אולם יום אחד לפני פסח, בשעה שהייתי טרודה בהכנות ליום-טוב, נאלץ בעלי ללכת בעצמו למקום מסויים בעניין קצבת הלחם.

מי שלא חווה זאת על בשרו - אינו יכול בשום אופן לתאר לעצמו את הפחד מלהישאר רעב ללחם

ממש. עכשיו שבעה אני ב"ה בכל מאת האחוזים, אך אני זוכרת עדיין היטב את הפחד שאחז אותי אז. וכך, אם כי בתקופה זו בשנה לא היה לבעלי כל חשק ללכת להגיש בקשות בענייני חמץ, הוא נאלץ לעשות זאת; לא ניתן היה לדחות זאת לזמן אחר. בדרכו למקום חלוקת הלחם למטרה זו, הבחין בו מנהל של בית-מסחר ממשלתי גדול, שבו היה ניתן להשיג הכל עבור ה"מיוחסים" הגדולים. האיש ניגש אל בעלי מתוך הדרת-כבוד גדולה, ואמר לו: "מה מעשיכם כאן - מבין אני היטב, שכן דומני שהנכם מן ה'שניאורסונים'... אמרו לי, האין אתם מיקטרינוסלב?"

"גיס" - המשיך האיש - "עמד בפניכם בשנת... לדין-תורה בבוררות, ושני הצדדים נסעו במיוחד לשם כך מהומיל לרציצא. פרטי המאורע אינם נוגעים עכשיו, אבל האם אוכל לסייע לכם עכשיו במשהו? אולי זקוקים אתם לכלים כלשהם לצורך חג הפסח? אספק לכם אותם, אך עליכם להסתיר את הכלים כך שלא יבחינו בהם אצלכם, משום שאסור לי לעשות זאת, ויש בכך משום סכנה עבורי". תוך התחכמות רבה הוציא האיש אל בעלי ארבע כוסות זכוכית חדשות עם תחתיות. אינני יכולה לתאר בכתב עד כמה חגיגיים נראו הכוסות בתנאים שבהם חיינו אז - לא רק כלים כשרים לפסח, אלא כלים חדשים!

בעניין ההשתדלות שלשמה יצא בעלי באותו יום - השיבוהו ריקם; יחד עם זאת, מאחר שכבר יצא מהבית, הלך לטבול את הכלים החדשים, והיה שבע-יצון מכך.

אולם כשנכנס אל החדר, החל לדבר במר-לבו על שפל המצב שאליו נקלע: "במה העסקתי את עצמי יום לפני חג הפסח - בהתרוצצות לבקש חמץ!... כך האריך בעלי בדבריו כשהוא מתאר בפירוט את השפל שבדבר, ולבסוף פרץ בבכי רם, בכיית-מרורים מעומק לבו.

חגי תשרי ברוסיה הקומוניסטית

דומתני שהמאורעות דלהלן התרחשו בשנת תרצ"ה-תרצ"ו [מספר שנים לפני המאסר]. באותה עת נותרו בעירנו שני בתי-מדרשות קטנים בלבד: אחד בקצה העיר, וחברו במרכז העיר. בית-כנסת זה לא הוחרם על-ידי השלטונות, מאחר שמייסדיו ומתפלליו היו פועלים ובעלי-מלאכה. בבית-כנסת זה התפלל הרב. הגבאי היה חייט, הגזבר - סנדלר, ורוב המתפללים היו אף הם בעלי

מקצועות דומים. הם ניהלו שם את ממלכתם הזעירה, והיא נוהלה לפי כוחותיהם. משהחל שניאורסון להתפלל שם - החלו להגיע בעקבותיו מתפללים רבים שהשתייכו למעמדות שונים לחלוטין, והמלאכה נעשתה קשה מדי עבור ההנהלה הקיימת. יחד עם זאת היה מן ההכרח שהם ימשיכו בתפקידיהם, כדי שהנהלת בית-הכנסת תהיה על טהרת הפרולטריון (ישנם קוריוזים שניתן לספר על אופן התנהלותם, אך אין זה חשוב כל-כך).

בכל הנוגע לרב - הם היו נוהגים לומר שהם מתייחסים אליו בכבוד גמור ומתוך תכלית הביטול. הם לא הכירו אותו קודם לכן, ולאחר שהתוודעו אליו אמרו: "ככל הנראה הרב הוא יהודי טוב והגון מאוד - נראה שהוא אינו עושה יד אחת עם ה"בורגנות", וניתן אפוא להאמין לו בכל"...

חזנים מקצועיים - כמעט לא היו אז ברוסיה. אך לקראת חודש תשרי היו אנשים רבים שהיה להם מושג בנגינה יהודית, או ידעו פרק בנוסח התפילה - בדרך-כלל היו אלה פקידים במוסדות ממשלתיים, שהגיעה להם חופשה של חודש, והשתדלו שחודש המנוחה שלהם יהיה בחודש תשרי - נוסעים בדרך-כלל לעיר אחרת, מחוץ לעיר מגוריהם, ושם היו משכירים את עצמם לשמש כשלוחי-ציבור בימים הנוראים.

חזנים אלו הביעו בתפילתם את אשר היה על לבם - כל מה שהצטבר שם במשך שנה תמימה. תמורת שירותם שולם להם סכום-כסף נאה, גם זאת בסתר. בגלוי הוצג כאילו שולם להם שכר מינימלי, כדי שלא יהיה עליהם לשלם על כך מסים, בהתאם לחוקים ששררו שם.

ליקטרינוסלב הגיעו ממוסקבה למטרה זו, למשך הימים הנוראים וחג הסוכות, שני אנשים: אחד מהם שימש כל ימות השנה כזמר בתיאטרון אופרה, ונחשב מהטובים שבשחקנים. לכושו ומראהו הכללי היו דומים למקובל בקרב השחקנים שם. יחד ציבור. במשך כל השנה עבד אדם זה כרואה-חשבון במשרד ממשלתי, והוא ניחן בכשרון לשיר. הוא אף היה יודע-ספר, והיה מצאצאיו של הרב מסלאוויטא. השחקן היה, כמדומתני, מצאצאיו של ר' אברהם המלאך, שמנוחתו כבוד בעיר פסטוב הסמוכה לקייב. שם משפחתו של השחקן היה ליבר, ולדבריו היה זה שם משפחתו של סבו. פניו היו מאופרות, נטולות שפם; אך הוא היה מספר סיפורים ששמע מסבו, וסיפורי חסידים בכלל, מתוך שברון לב, כחסיד אמיתי.

שני החזנים סיפרו ששאיתם הייתה שהתפילות, והחיים באווירת חודש תשרי בכלל, יהיו בסביבה יהודית, וכששמעו במוסקבה על אופן הנהגתו של שניאורסון באותה תקופה - החליטו לנסוע ליקטרינוסלב.

בהגיעם לעיר פנו השניים היישר אל שניאורסון, כדי שיעץ להם כיצד לסדר שיקבלו שכר תמורת עבודתם, אבל גם כדי שייסיע להם לנצל את תפילתם כדי לעורר ולחזק את אותם רגשות יהודיים שהשלטונות חפצים לחסל. "לשם כך באנו אליכם, הרב", אמרו.

הם נשכרו לשמש כחזנים, כמובן, בבית-הכנסת שבו התפלל בעלי בימים הנוראים ובחג הסוכות.

"לו היה פה ולשון לדפים אלו, היה להם הרבה לספר"

רשימת הרבנית חנה על ספר התהילים של בעלה

זה התהילים שייך לבעלי ז"ל, ששלחתי לו על פי בקשתו למקום גלותו אז בכפר "טשילי" במדינת קאזאחסטאן.

לו היה פה ולשון להדפיס האלו, היה להם לספר הרבה. כל דף ודף נטבע תמיד בדמעות והיה לח מהם. מיום שנאסר בתפיסה נשתנו כחותיו הגשמיים לרע מיום ליום, רוחו היה חזק. קשה מאד היה לשמוע הבכיות היוצאים מקרב לב עמוק ושברון לב שסבל יותר על הרוחניים, מהסבלנות [=הסבל] פשוט מרעב ממש בלי לחם ועד תנאי החיים האימים. הספר הזה היה אצלו עד יום מותו בכ' מ' אב תש"ד (1944) באלמא אטא עיר הבירה של המדינה האמורה למעלה.

על פי רב השתדלות של ידידים נאמנים, שעבודתם בעניין זה הייתה במסירת נפש וסכנה נפשית גדולה, עלתה בידם שיתנו רשיון לבעלי לוי יצחק ז"ל, להעתיק מקומו מהכפר לעיר הגדולה, וזה היה יותר טוב בכל הפרטים בגשמיים ורוחניים, והעיקר כי ישוב יהודי היה שם. יזכר ה' להאנשים האלה את מעשיהם הטובים, וישמרם מכל רע, אמן.

יכולות הכתיבה שלי דלות מכדי לתאר את האווירה ואת השתפכות הנפש ששררה בבית-הכנסת באותם ימים, תחת השפעתם של הרב ושלוחי-הציבור.

רבים מוכרחים היו לצאת לעבודה גם בראש-השנה וביום-הכיפורים. משום כך הנהיג עבורם שניאורסון בראש-השנה מניין נפרד, שכונה "מניין ראשון". התפילה במניין זה הסתיימה עד השעה שמונה בבוקר, ומבית-הכנסת יצאו המתפללים לעבודתם.

העדר החיים

מניין זה התקיים גם ביום-הכיפורים, אלא שביום זה לא שבו המתפללים מעבודתם לבתיהם, אלא חזרו לבית-הכנסת. הם היו מגיעים לתפילת נעילה. בשעת תפילת נעילה היה בית-הכנסת מלא מפה לפה, וגם ברחוב התגודדו אנשים רבים.

כולם היו יגיעים, פשוט פיזית, מהצום ומההליכה הרגלית למרחקים גדולים מאוד. נוסף על כך היה מצב-רוחם מר מאוד בשל הידיעה שהם נאלצים לעבוד ביום שכזה. לא ניתן לתאר את שברון-הלב שמשל בכיפה בתפילות אלו.

הכל הודו לבעלי מקרב לב על כך שהגה עבורם את הפתרון שאפשר להם להתפלל בציבור, ולו בשעת בוקר מוקדמת.

כשהיה בעלי משוחח עם המתפללים על נושא זה, היה בוכה כשדמעות שליש ניגרות מעיניו. הוא נהנה מאוד מההתעוררות הרוחנית של אנשים אלה, והיה אומר במין שמחה שכזו: "אח, זוהי מהותם של יהודים!"

הכל חששו להרבות בדברים על מעשים כגון דא; בעלי היה שבע-רצון על כך שעלה בידו להגשים זאת במעשה.

מיד לאחר חצות יום-הכיפורים החל בעלי, בצורה דיפלומטית, לנהל את סדר הזמנים של התפילות כך שהמתפללים לא יצאו מבית-הכנסת מוקדם מדי. הציבור מצדו רצה לסיים את הצום מוקדם ככל האפשר; הרי בין המתפללים היו אנשים מכל החוגים, ובבית-הכנסת האחרים סיימו את התפילה בשעה מוקדמת בהרבה. כדי שהדבר לא יקרה גם כאן, היה בעלי עושה יד אחת עם החזן כדי לנהל את התפילות, כך שבתפילת נעילה כבר לא נותר זמן להאריך בשירה.

אחד מבעלי המלאכה - שהחשיב עצמו, וגם חבריו החשיבוהו, ללמדן ויודע-ספר - התרגו כל-כך על העובדה שבעלי מעכב את הציבור עד שעה כה מאוחרת, עד שהתפרץ בדברים ואמר (אס-כי הוא אמר זאת ליד הדלת, לא בשבתו ב"מזרח"...): שהרב הוא נכדו של "מורד" - עוד אביו זקנו ישב במאסר בגלל מחלוקת, ועכשיו נוהג גם הוא כך!... הדבר עלה לבעלי במאמץ רב. נעימי ההליכות שבין המתפללים הסתירו את אי-שביעות רצונם מכך, ואילו הגסים יותר הביעו זאת בגלוי. עבור בעלי, לעומת זאת, הייתה זו שמחה של ממש - אמנם הוא נאלץ לכפות עליהם זאת בכוח, אבל הוא לא התחשב בכך, ועלה בידו להביא לידי כך שיהודים לא יעשו את האסור עליהם! כך נהג לומר תמיד.

בשוכו הביתה במוצאי יום-הכיפורים, לא היה בעלי יכול להיכנס בבית-אחת לעולם החולין.

והוא נהג כך תמיד - הן בתקופה שהחיים היהודיים עדיין היו ביתר הרחבה, והן לאחר-מכן, בשעה שכמעט ולא ניתן היה לנהל חיים כאלה אלא כל אחד בארבע אמותיו.

כשהיה נכנס הביתה, בשעה מאוחרת למדי, הסתפק בשתיית כוס תה, ומיד היה יושב ומתוועד, כשהוא לבוש ב"קטל" וחגור באבנטו של הצמח-צדק, עד השעה שתיים-שלוש לפנות-בוקר.

היו ממקורבינו שידעו על כך, והיו אוכלים כמובן בבתיהם את ארוחת-הערב עם בני משפחותיהם, ולאחר-מכן מגיעים לביתנו. בעלי היה אומר דברי חסידות, שתמיד עסקו עדיין בענייני תפילות היום. בשנים האחרונות היה בעלי מדבר על גדלותם של בני-ישראל, על מסירות-נפשם למען היהדות, ועל אהבת-ישראל המתגלית בתקופות אלו.

ההתוועדות הייתה נמשכת בריקודים, מעין שמחת-תורה. תמיד היו משתתפים בה כעשרה עד חמישה-עשר אנשים.

לאחר-מכן הגיע יום שמחת-תורה. מכל העיר, בכל מקום שבו היה יהודי שרצה לשמוח בשמחת יום-טוב - הוא הגיע לביתנו.

בלילה, לאחר שהחשיך היום, היו מתגנבים לביתנו גם צעירים. ומאחר שהמקום בביתנו היה צר, ובנוסף לכך, כל אחד מהבאים לא רצה שחברו יראה שהוא הולך אל הרב - היו הבאים מסתתרים זה מזה, והיו באים אלינו בקבוצות נפרדות. עם כל קבוצה בנפרד היה בעלי מתוועד בצורה כה מרשימה, עד שלמשך זמן זה שכחו המתוועדים באיזו ארץ ותחת איזו ממשלה הם חיים.

החזנים - שאותם הזכרתי לעיל - השתתפו אף הם בהתוועדות זו. יחסו של השחקן שביניהם לכל עניין התפילה והשהייה במחיצת בעלי השתנה מ"שלא לשמה" ל"לשמה". הוא החל לעסוק בכך לשם פרנסה, אך עם הזמן החלו התפילות יוצאות מקירות לבו, והדבר השפיע על כל המתפללים ועורר אותם. הוא אמר שעל השינוי לטובה שהתחולל בו עליו להודות אך ורק לרב.

ימים נוראים' בגלות נוראה

ביום-הכיפורים בשנה שעברה - זוכרת אני - ישבנו בחדרנו בשלושה (השלישי היה היהודי הגולה שהתארח אצלנו בכל יום-טוב). מחזור - הבאתי מביתי. את הטעם שהרגשנו אז בשעת התפילה - אין באפשרותי לתאר.

תוך כדי תפילה - זוכרת אני - הבחנו דרך החלון (על-אף שהווילון כיסה את החלון היטב, כדי שלא ניתן יהיה לראות דרכו) באדם צעיר המציץ אל תוך הבית. מובן שנבהלנו מאוד, שמא מדובר במרגל. האורח פחד להכניס את האיש הביתה, אולם בעלי ז"ל פתח את מנעול הדלת והורה לו להיכנס.

היינו אני ובעלי לבדנו בחדר. הגיע זמן ההקפות. קשה לאדם קטן-ערך כמוני לתאר את החוויה הרוחנית שניכרה על פני בעלי, כשהחל להכריז בקול רם: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו!" ... הוא אמר כל פסוק, ולאחר כל הקפה שר ורקד - בינו לבין עצמו, כמובן - כשבפיו הניגון שכוונה בעירנו "ניגונו של הרב". בין השולחן למיטה היה שטח פנוי קטן, ושם הלך בעלי סביב סביב בעריכת ההקפות.

היה זה גולה צעיר מליטא. לאן התגלגלו הוריו - לא ידע; אותו עצמו גייסו ושלחו לשם לעבודת כפייה. פעם, כשנסע בעגלה במסגרת עבודתו, הבחין בבעלי, ומיד החליט שעליו לברר היכן הוא מתגורר. הוא ראה איכשהו בפניו של בעלי - כך סיפר - שבמחיצתו ייקל עליו לשפוך את לבו ביום-הכיפורים. הדבר היה שבוע לפני יום-הכיפורים, ובמהלך שבוע זה עלה בידו למצוא את כתובתנו. הצעיר ידע תפילות רבות בעל-פה. עד השעה אחת-עשרה עבד, נוסע ממקום למקום בעגלתו. הוא פחד לבקש שישחררוהו מעבודתו ליום זה, ולכן עבד כמחצית היום, ובשעה שתיים-עשרה כבר היה בביתנו, כשבגדי החול כבר אינם עליו. כעבור מחצית השעה נכנסה לחדרנו יהודייה, כולה פחד וחרדה. היא הגיעה לכאן מניקולייב

עם בעלה, ושמעה ממישהו שאנו מתגוררים כאן. מקום מגוריה היה במרחק ארבעה קילומטרים מכפרנו. בעלה טען שאם הקב"ה יכול היה לעולל כך לעם ישראל - אין הוא רוצה להתפלל אליו; האשה, לעומת זאת, טענה שדווקא עכשיו רוצה היא להתפלל יותר מכל השנים, ולכן צעדה את המרחק הרב ברגל - כשהיא שרויה, כמובן, בצום, ובנוסף לכך חוששת לשאול לכתובתנו, שכן הליכה אל רב - ולא עוד אלא רב גולה - הייתה מעשה שהצריך זהירות רבה.

בראותי התכנסות זו של מתפללים, איש איש עם תנאי חייו הקשים ולבו השבור - אינני יודעת מה עוד יכול לגרום שברון-לב כה גדול.

"גודלה ועוצמתה של אהבת התורה של אדם זה"

לאחר-מכן הגיע חג הסוכות. סוכה - בנינו על חשבוננו כתוספת לבית, כביכול כחדר-מבוא אל חדרנו, כדי שהקור לא יחדור ישירות אל החדר עם פתיחת הדלת. בעלת-הבית דרשה שנבנה גם גג על-גבי החדר, ואמרנו לה שבינתיים אין לנו כסף לכך, ובחורף - כשיגיעו ימי הכפור - נעשה זאת. לאחר-מכן הגיע יום שמחת-תורה. ספר-תורה עדיין לא היה אז ברשותנו. האורח שהיה אוכל אצלנו בימים באותה תקופה - קיבל עבורה כשומר, ובלייל שמחת-תורה היה עליו לשהות בשדה ולשמור שהתבואה הצומחת שם לא תיגנב. היינו איפוא אני ובעלי לבדנו בחדר.

הגיע זמן ההקפות. קשה לאדם קטן-ערך כמוני לתאר את החוויה הרוחנית שניכרה על פני בעלי, כשהחל להכריז בקול רם: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו!" הוא אמר את מלות הפסוק באותו ניגון שבו נהג לעשות זאת בעירנו - בלילה הראשון בבית-הכנסת, בנוכחות מאות רבות של יהודים, ולמחרת - בלילה השני - בביתנו, בנוכחות המקורבים בלבד, שמנו מניינים אחדים. בבית כמו בבית-הכנסת - לא זו בלבד שהיו ריקודים, אלא שנראה היה שגם האבנים רקדו מגודל השמחה...

בשמחה כזו התאזר בעלי גם כאן. הוא אמר כל פסוק, ולאחר כל הקפה שר ורקד - בינו לבין עצמו, כמובן - כשבפיו הניגון שכוונה בעירנו "ניגונו של הרב". בין השולחן למיטה היה שטח פנוי קטן, ושם הלך בעלי סביב סביב בעריכת ההקפות: "וך וישר הושיעה נא... טוב ומטיב עננו ביום קראנו" - ניתן היה לחוש במלים אלה את רגשי לבבו, את שאיפתו שהשמחה תהיה שמחה זכה וטהורה. "יודע

הרבי ואביו

הרבי היה לא רק בנו האוהב אלא גם תלמידו המובהק, וגם ממרחק גיאוגרפי עצום המשיכו להתכתב בעומקי וסתרי תורה • מדוע בכו הכל בעת ה'בר מצווה' של הרבי? כיצד תיתכן חתונה ללא חתן? ועל איזה מנהג מפציר רבי לוי יצחק מבנו שיחדל מעשותו? • מסכת הקשרים המיוחדת שבין רבי לוי יצחק ובנו - הרבי

הרב אליהו וולף

מאוד... חגיגת הבר מצווה התקיימה בשבת וההתוועדות נמשכה עד אחרי ההבדלה. אני עצמי לא הייתי בחדר שבו נישאו הדרשות, אבל הכל התהלכו בהתפעלות מתוכנן, התפעלות שלא ניתן לתאר. אני זוכרת שהמהנדס פאליי - הוא היה מוכשר מאוד וידע ללמוד היטב ובחריפות - ניגש אלי: "זו לי פעם ראשונה בחיי - אמר - שאני שומע דברים שכאלה מפי נער בגיל זה".

"לאחר מכן אביו של בר המצווה דרש ממנו שיבטיח לו דבר מה - אני עצמי לא נכחתי שם - ולא בקלות רבה הוא הסכים לכך. יצאו מן החדר אנשים מבוגרים וצעירים, שומרי מצוות ושאינם כאלה, בפנים בוכיות. שררה שם מין איריה שאין בפי מילים לתאר. הדבר נמשך שעות רבות, עד שבסופו של דבר נתן בר המצווה את תשובתו החיובית.

"לאחר מכן יצאו הכל יחד בריקודים, בפנים בוכיות אך מלאות שמחה, כביכול עברו כולם לעולם אחר".

אב ומורה

לא פעם, כאשר רבי לוי יצחק התייעץ עם הרבנית בעניין מסויים - היתה מעירה: "יש לשמוע מה דעתו של מענדל, יש לו הגיון בריא". היא אף התבטאה ואמרה פעם "בעלי הרב לא אהב אותו כאהבת אב אל בן גירדא, אלא הוא העריכו והתחשב בדעתו בענינים שונים, עוד מילדותו".

המלמד של הרבי, הרב זלמן וילנקין סיפר, כי באחד מימי השבת קודש, כאשר רבי לוי יצחק דיבר בפני הקהל בתורת הנסתר, העיז אחד הנוכחים לשאול אותו - בפני מי הוא אומר כל זאת, הרי אין כאן איש אשר יבין את דבריו. נענה רבי לוי יצחק ואמר: שם, בפניה, ישנו בחור אחד אשר הוא מבין

נישואיו של רבי לוי יצחק עם הרבנית חנה התקיימו ב"ג בסיון תר"ס בעיר ניקולייב. הצעת השידוך בין רבי לוי יצחק, לבין הרבנית חנה לבית ינובסקי - היתה של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

רבי לוי יצחק התגורר בעיר ניקולייב כשהוא סמוך על שולחן חותנו, קרוב לעשר שנים, עד לשנת תרס"ט, אז נתמנה, בברכתו ובעידודו של הרבי הרש"ב, לכהן כרבה של העיר יקטרינוסלב, לימים דניפרופטרובסק.

כשנתיים לאחר נישואיו, ביום שישי י"א בניסן תרס"ב, נולד בנו בכורו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

לא כאן המקום להרחיב את היריעה על שנות ילדותו של הרבי, הדברים מלוקטים עלי ספר במקומות רבים. במסגרת רשימה זו נתמקד רק בקשר שבין הרבי ואביו הגדול.

בהזדמנות מסויימת סיפרה הרבנית חנה, אמו של הרבי: "בעלי ציווה עלי ליטול את ידיו של התינוק בכל עת שיתעורר משנתו וירצה לאכול - החל מיום לידתו. מה שאין כן אצל שאר הבנים. כנראה - אמרה הרבנית - שהיתה זו הוראה מכבוד קדושת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע".

באותו יום שישי י"א בניסן תרס"ב, שיגר הרבי הרש"ב ששה (!) מברקים מליובאוויטש לניקולייב, ובהם ברכות ואיחולים ללידת התינוק, וכן שאלות והדרכות שונות הקשורות בהולדת הרך וחינוכו.

חגיגת הבר מצווה

ביומן זיכרונותיה של הרבנית חנה, הרואה אור לאחרונה, מספרת היא על חגיגת הבר מצווה של הרבי:

"בחגיגת הבר מצווה שלו... נשא שתי דרשות - בנגלה ובנסתר. בחגיגה השתתף ציבור גדול

הקשים ביותר להשגה שם), ושכל העוסקים בטהרתו ילכו תחילה לטבול.

מקוה - הרי לא היה שם, וכולם - כמה מניינים - הלכו מרחק ניכר כדי לטבול בנחל. יוסף נימיוטין סבל מחום של ארבעים מעלות, ובכלל היה אדם חולני, ולמרות זאת הלך לטבול גם הוא. כל האנשים הללו לא עבדו במשך שלושה ימים רצופים. ברובם היו אלה עובדי סריגה שעבדו עבור מפעלים ממשלתיים, והיו חייבים לספק את המכסה היומית, אך בימים אלה הם לא עשו גם זאת.

בשני ימי חייו האחרונים של בעלי נטשו לחלוטין אנשים זרים אלה - שההיכרות ביניהם ובין בעלי נמשכה חודשים אחדים בלבד - את בתיים ואת עבודתם, ושהו כל העת בביתנו. מפעם לפעם היה אחד מבני כל משפחה הולך הביתה כדי להעניף מבט בנעשה שם.

על האנשים שהגיעו לביתנו נמנו צעירים, מבוגרים, שומרי מצוות ושאינם כאלה. היו ביניהם אנשים שהיו מסוכסכים קשות זה עם זה בענייני עסקים, ואחרים שהיו מסוכסכים בשל המחלוקת בין החסידים לאלו שאינם חסידים, אך כאן התאחדו כולם. תחת השפעתו של בעלי פשטו הכל מעליהם את ענייני החול, ונכנסו אל עולם נעלה יותר.

בעלי נפטר בשעת לילה. בבוקר נסעו מספר אנשים, משני הצדדים בהנהגת הקהילה, אל בית העלמין כדי לבחור מקום לקבורתו. גם מהעיר עצמה הגיעו לשם כמה מגבאי בתי-הכנסת, וכן בנו של מרליה [הרב שמריה יהודה ליב מרליה הי"ד, אב"ד ויטבסק ומוסקבה] שניהן שם כרקטור במכון אקדמי. נרכשו עבור בעלי שישה מקומות, כדי שלא ייקבר לידו אדם שאין זה לפי כבודו להיקבר בשכנות אליו.

כאן, בחדרו, בוצעו כל הפעולות הנדרשות. מספר אנשים לנו בביתנו בלילה. אני עצמי לנתי בחדר שבו היה בעלי מונח על הרצפה.

בבוקר התעוררה בעיה גדולה נוספת - השגת קרשים כדי לבנות את הארון. הייתה זו משימה קשה למדי, אבל תמורת סכום כסף גדול הושגו גם אלו. הארון הורכב במקום שבו היו הקרשים, והובל מרחק גדול למדי לאורך הרחוב, כשכל העוברים ושבים עוצרים להביט בנעשה. כדי שלא יתעוררו שאלות רבות מדי, וכדי שלא תזיק "עין הרע" - לבש הצעיר, שהוביל את הארון בעגלה, מדי צבא...

מחשבות הושיעה נא... לובש צדקות עננו ביום קראנו".

הייתה זו עבודת חוייה קשה ביותר. ישבתי לי בפניה, על שרפרף העץ, והתבוננתי בגודלה ובעוצמתה של אהבת התורה של אדם זה, שרקד כך את כל שבע ההקפות.

למחרת בבוקר אמר בעלי מתוך אותה חיות את הפיוט "שישו ושמחו בשמחת-תורה".

הסתלקותו

בדרך-כלל [בימי מחלתו] התפלל בעלי מדי יום במיטתו. את התפילין הניחו לו אחרים.

מאחר שראשו נעשה צנום יותר, לא נאחזו בו כראוי רצועות התפילין של ראש. הוא הורה לי אפוא לשלוח אחרי יעקב-יוסף [הרה"ח ר' יעקב יוסף רסקין ז"ל] כדי שיבוא לשנות את מידת הקשר. היה זה כבר שלושה ימים לפני ההסתלקות. יעקב-יוסף אכן הגיע ושינה את קשר התפילין, ובעלי הספיק להתפלל בהן בשלושת הימים הבאים.

בבוקר האחרון לחייו לא פסק פיו מלמלל, ושפתותיו נראו מרחשות כל העת. אך את התפילין לא הניחו לו עוד.

באותו יום סבל בעלי נוראות. מספר פעמים במשך היום ביקש ממני שאשנה את תנוחת גופו לשכיבה או לישיבה. עשיתי זאת והדבר לא קשה עלי כלל. בזמן שכזה מתגלים, מסתבר, כוחות נעלמים.

לפנות-ערב חש בעלי ברע מאוד. בביתנו נכח אז קהל ניכר. הרופא הובהל אל בעלי, והוא רשם מספר תרופות שכמובן הובאו מיד.

כשלעצמי הבחנתי כבר בכך שהמצב אינו טוב, אבל סברתי שהוא עלול להימשך כך עוד יום או יותר, ולכן יצקתי לפיו של בעלי כפיות אחדות מן התרופה, והוא שתה אותן עד תום. ככל הנראה הוא הבין היטב את מצבו.

לידו עמדו כמה מידידינו הטובים והקרובים, שיכולתי לסמוך עליהם. פניתי אפוא לשכב מעט, כדי שיהיה לי כוח לעשות עבורו מאוחר יותר את כל הנדרש.

כשהתעוררתי, כעבור כמחצית השעה, החדר כבר היה מלא מפה לפה. אחד הצעירים שהיו שם הציע לי ללכת ללון בביתו של השכן כדי שאוכל להחליף כוח. היה זה כבר "אחרי הכל", והוא ביקש להעלים זאת ממני. מובן שלא נענית לעצתו.

נשאלתי אילו דברים היה בעלי מעוניין שיעשו בעת הקבורה. אמרתי מה שזכרתי - שהתכריכים יהיו עשויים מפשתן נקי (שהיה אחד הדברים

את כל מה שהנני אומר. בהצביעו לעבר בנו בכורו, הרבי.

באותה תקופה היה רבי לוי יצחק מוסר מכתבים שהריצו אליו גדולי ישראל, אל בנו הצעיר על מנת שישב עליהם. בהזדמנות מסוימת גילה האב לאחד המתכתבים עמו, כי את התשובה לשאלתו הסבוכה ששיגר לו לאחרונה, כתב בנו הצעיר.

הרב שמואל גרוסמן סיפר, כי אחד מאנ"ש שבת פעם אצל רבי לוי יצחק ביקטרינוסלב. בסעודות שוחח רבי לוי יצחק בדברי תורה, כשהוא מדלג ממקצוע למקצוע, אלא שמפעם לפעם הפסיק את דבריו וחזקה שבנו בכורו יגלה את המראי-מקומות לדברים שאמר. בהזדמנות מסוימת פנה הלה אל רבי לוי יצחק ושאלו מדוע אינו אומר בעצמו את המקורות לדבריו? השיב לו רבי לוי יצחק: בני זה, בקיאותו חובקת עולם. וכאשר הוא מרצה את המראי מקומות – אני שומע מקורות חדשים שכשאר נשאתי את דברי לא כיוונתי בדעתי אליהם, ומתקיים בי באמת "ומתלמידי – זה בני – יותר מכולם".

לאחר שהיה הרבי בקיא וגאון בש"ס ופוסקים וגם בתורת הקבלה, ובשל הצורך להתמודד עם השלטונות לצרכי הציבור – הוחלט כי עליו לרכוש גם השכלה כללית. ההיתר התבסס על שתי האפשרויות המוזכרות בפרק ח' בספר התניא. או "כקדרום לחתוך בהן", או "שירדע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו".

כאן, בתקופה ובמעמד זה, היה צורך בשתייהן. מר ישראל אידלסון (לימים נודע כישראל בר יהודה) ששימש באותם ימים כמנהל הגימנסיה העירונית ביקטרינוסלב סיפר ברבות הימים לידירו את הסיפור הבא:

"יום אחד נגש אלי הרבי וסיפר לי כי אביו הרב קרא לו, ואמר: "כדאי לך בני ללמוד גם לימודי חול ולהתכונן לבחינות בגרות. משוכנעני כי תפיק מכך תועלת מרובה". ואולם תנאי אחד התנה האב עם בנו: מ"16 שעות לימודי הקודש ביממה – חלילה לך לגרוע בגלל לימוד החול אפילו דקה אחת. יכול אתה לעשות זאת רק על חשבון ששת השעות שנותרו לך לאכילה שינה ומנוחה. שאלתי אותו האם מתכוון הוא ברצינות לעבור את בחינות הבגרות, שצעירים בני גילו היו נאלצים להיערך להם במשך שש שנים בערך. השיב לי כי הוא מקווה לעבור זאת, אלא שביקש ממני לסייע בידו ולתת לו הכוונות כלליות. סייג נוסף אמר רבי לוי יצחק – הלימודים הכללים צריכים להיות בבית, ולא במסגרת רשמית כלשהיא. סייעתי בידו

ואף הפניתו למורים מתאימים שיכוונוהו. לא עברו ששה חודשים – והוא עמד בהצלחה מרובה בבחינות הבגרות".

בין לנינגרד ליקטרינוסלב

החל משנת תרפ"ג, אז נפגש הרבי לראשונה עם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, חילק הרבי את זמנו בין אביו לבין מי שעתיד להיות חותנו ורבו. באותה תקופה, כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הכניס את הרבי אל עבודת הקודש פנימה, והרבי לקח חלק פעיל בכל מה שהתרחש אצל כ"ק חותנו.

היו אלו ימי עליית הקומוניסטים לשלטון. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שדר באותה תקופה בעיר לנינגרד (היום – פטרבורג), לחם בהם ללא חת את מלחמתה של תורה, ובמקביל גם רבי לוי יצחק בעירו ניהל את מלחמת היהדות מול השלטון. הרבי היה הן כאן והן שם, הן אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ והן אצל אביו. קיבל את תורתו מהם ובמקביל לזה עסק במלחמתה של תורה הן לצד אביו והן לצד כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

כאשר טבעת סכנת המאסר סביב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הלכה והתהדקה, התבקש הרבי להפחית עד למינימום עד נסיעותיו לאביו ליקטרינוסלב. היה עליו להיות קרוב אל הרבי, להיות קרוב למאורעות, לכל צרה שלא תבוא.

את ראשיתה של שנת תרפ"ז, שנת המאסר, עשה הרבי בבית אביו, ולאחר מכן – שב הרבי ללנינגרד, למוקד הפעילות. לאחר המאסר והגאולה ב"ב תמוז, כאשר הוחלט כי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ייצא מרוסיה, וברשימת האישים הקרובים שהוא לוקח איתו הופיע גם שמו של הרבי – נסע הרבי למפגש האחרון עם אביו.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ יצא מרוסיה בסוף חודש תשרי תרפ"ח, והרבי נסע לעשות את חגי תשרי במחיצת הוריו. ניתן לשער, שהרגשות אצל רבי לוי יצחק והרבנית חנה היו מעורבים. מחד – שמחה ונחת על העתיד המזהיר הנשקף לבנם בכורם, ומאידך – צער וכאב הפרידה מן הבן היקר והאהוב. אותו חג שמחת תורה של שנת תרפ"ח בבית מדרשו של רבי לוי יצחק היה גדול ועצום, כאשר בנו בכורו של הרבי, חביבו וחביב הקהילה כולה, החדיר בכל כוחו שמחה רבה, שמחת תורה אמיתית, בנפשות כל הנוכחים, כמי שמטעינים מטען גדוש העשוי לשמש צידה לדרך ארוכה בת שנים רבות.

היה האב הגדול רוקד בהתלהבות וספר התורה בידו, ומולו מכרכר ומפזז בכל עוז בנו הרבי, הממשיך בכרכורו ופיוזו לכובוד התורה, לכובוד

ישראל, ולכובוד הקב"ה נותן התורה והבוחר בעמו ישראל – גם כשאביו חדל מריקודו מחמת עייפותו. כמעט כל שעות היממה המשיך הרבי לרקוד, ושילב בשמחה זו את כל בני העיר, גדולים וקטנים, והשמחה גרפה אתה גם אנשים זרים.

כעבור שנים שיחזרה הרבנית חנה את זכרונותיה בפני נ. בן יוחנן:

"אף אחד מלבד בעלי ואנכי לא ידע כי בננו עומד לצאת לדרכו הרחוקה... באותו שמחת תורה התוועדו הרבה מאוד, רקדו ללא שיעור, כדי להסתיר כביכול את רגשותינו האמיתיים. התאמצנו בכל כוחותינו להיות שמחים ורעננים יותר מתמיד... הבטתי בעיני בננו וראיתי הן כמה כואב לו הדבר שעליו לעזוב אותנו... אולם הן גם אמרו, כביכול, אמא, אל תדאגי...".

היו אלו ימים גדולים לרבי ולאביו, משל אמר להם ליבם – ששוב לא יתראו פנים אל פנים. הבן השתדל לקבל ככל האפשר יותר ויותר מאביו, מורו ומדריכו מיום לידתו ועד עתה, והאב התאמץ להנחיל לבנו עוד ועוד ממורשת אבותיו הגנוזה אצלו.

ביום חמישי שלאחר שמחת תורה יצא הרבי מבית הוריו כשהוא נוסע ברכבת ללנינגרד, משם ייצא את גבולות המדינה. מעתה ואילך הקשר ביניהם יתקיים באמצעות הנייר. באמצעות מכתבים וחבילות שהרבי שיגר להוריו, ומכתבים שרבי לוי יצחק והרבנית חנה ישגרו לבנם.

חתונה ללא חתן

המכתב הראשון שיש בידינו, מרבי לוי יצחק לבנו הרבי, הוא מערב חג הפסח אחר חצות היום, של שנת תרפ"ח.

מכתב זה, וכן כל אותם עשרות מכתבים שכתב רבי לוי יצחק אל הרבי במהלך השנים – פותחים באיחולים לרגל אותו יום או מאורע, אם זה איחולים לקראת חג מסויים, כראש השנה, חג הפסח, או חג השבועות וכדומה, ואם זה מכתב לרגל מאורע בחייו הפרטיים של הרבי, כיום הולדתו, יום השנה לנישואיו וכדומה. כל מכתב כזה, פותח במילים ספורות העוסקות באותו מאורע אישי או יום חג ומועד, ומיד מבאר רבי לוי יצחק את תוכן הדברים על פי תורת הנסתר, כשהוא בולל נגלה שבתורה עם הנסתר שבה למקשה אחת.

סדר רובם של המכתבים הוא, שהמכתב פותח בנושא הפרטי המדובר בו, ומיד לאחר שורה או שניים, כשרבי לוי יצחק מתחיל לבאר את הנושא על פי קבלה, הוא פותח סוגריים, כאילו אומר –

כאן נצא מהנושא כפי שהוא נראה על פי שטחיות, ונרד לעמקם של דברים. והוא מרחיב ומעמיק את הנושא, ובסיום הביאור – ולעיתים הביאור מסתיים אחרי עשרה דפים או יותר – הוא סוגר את הסוגריים, וחוזר לנושא הפרטי בו הוא פתח.

בי"ד כסלו תרפ"ט הרבי נשא לאשה את הרבנית חיה מושקא, בתו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ. החתונה התקיימה בעיר וורשא, ואילו רבי לוי יצחק והרבנית חנה – נותרו מעברו השני של מסך הברזל, בדניפרופטרובסק.

כשבוע לפני החתונה, ביום ו' כסלו, שלח רבי לוי יצחק לבנו שני מכתבים באותו היום, מכתבים המלאים הן ב"אותיות של קבלה" על משמעות יום הנישואין, והן בשפע של ברכות הנובעות מלב מתגעגע. את אחד המכתבים הללו מסיים רבי לוי יצחק במילים: "אביך אשר נפשו קשורה בנפשך...".

למחרת היום, בז' כסלו, שולח רבי לוי יצחק מכתב לרבי ובו הוא כותב לו: "בני החתן יחיה, קנה בעד הסכום אשר כתבתי לך, בשביל הכלה שלך תחיה, מתנה טובה ומהודרה, מתנה אשר מוכשרה ומוצאת חן בעיניכם, ואמור לכלה תחיה בשמנו, כי תשא את המתנה בחיים ובשלום, בגילה ושמחה, זי זאל דאס פארניצין געזונדער פרייליכער הייט (שתשתמש בזה בבריאות וכטוב לבב), עמך יחד, מתוך הרחבה עושר ואושר בגוף ונפש, כחפץ אבותיך, האוהבים אתכם ומצפים לראות מכם אך טוב וחסד כל הימים".

באותם הימים שולח לו אביו מכתב נוסף ובו שורה של הוראות פרטיות מה לעשות בימי ההכנה לחתונה: מה עליו ללמוד, מה לומר ב"מי שברך" בעת שיעלה לתורה, כוונות הטבילה במקווה ביום נישואיו, סדר התפלה ליום הנישואין, מה ללבוש בעת החופה, מה עליו לחשוב בעת החופה ועוד.

את המכתב הזה הוא מסיים במילים: "נא מחמד נפשי עשה ככה, ויוטב לך כל הימים, כחפץ אוהבך אהבת נצח וכלי מצרים, חפץ באשרך והצלחתך תמיד כל הימים".

ביום החתונה עצמו, ביום י"ד בכסלו, שיגר רבי לוי יצחק מברק לבנו הפותח במילים "ממעמקי תעלומות לכבי הנני מברכך בני אהובי מחמדי ליום חתונתך עם בת גילך חיה מושקא יחיו למזל טוב, השם אלוקי אבותינו הקדושים אשר בזכותם אנו חיים, יפרוש עליכם סוכת שלומו ויהיה הבנין שלכם עדי עד ... אביך אשר הוא איתך עמך ממש". דודו של הרבי, רבי שמואל שניאורסון זצ"ל, כותב לרבי על מברק זה:

"ודע יקירי שבעת כתבו הטעלעג' [המברק] הגדולה, המתחלת "ממעמקי תעלומות לבבי וכו'" ביום חתונתך, ושאינני כתבתיה אחר כך באותיות לאטין ושלחתיה - היה כתובה בדמי לבבו ממש ובדמעות זולגות ואת כל לבו שפך במילים הללו, והלוואי יהיה כן כמו שנאמרה באמת. הנני מודיעך זה כדי שיהיה לך לזכרון ואל תחשבנה כשאר הטעלעג' אם שמורה היא איתך, כי גם אני לא אשכח את הרגעים האלו ולא יסורו ממני כל הימים. כל אהבת האב והאדם הגדול והרגשות היותר פנימיות מהיחידה שבנפש נשפכו בהטעלעג' הזו..."

גם רבי לוי יצחק במכתבו אל הרבי כמה ימים לאחר החתונה, הוא חוזר ומתייחס למברק זה, וכך הוא כותב לרבי:

"חפצי מאוד שהדיפעש [מברק] שלי, שיש בו מאה ואחד תיבות, יהיה שמור אצלך, כי נכתב מקירות לבי ומעומק נפשי (מוסגר לך פה העתק ממנו, כי כתבנו בלה"ק), ותשמרנו לאורך ימים ושנים טובים ונעימים..."

אני דבק בחינוכי

בשיחת כ"ף מנחם אב תשל"ט, בהתייחסו לכך שגורמים שונים תקפו את דעתו, בנוגע לסכנה שבמסירת שטחים מארץ ישראל, אמר הרבי:

"השם יתברך עזר לי (לא על ידי בחירת ורצוני) ונולדתי כבכור אצל אאמו"ר, שהתמנה לרב ראשי ביקטרינוסלב (כיום - דניפרופטרובסק).

"באותם ימים במדינה ההיא נאלצו לנהל ויכוחים או להשיב על שאלות, ולספוג נזיפות וכיו"ב - ולשם כך היה צורך בדיעת השפה הרוסית. כיון שהייתי בנו בכורו של הרב הראשי, ושלטתי בשפה, נפל הדבר בחלקי.

"ואם כן מורגל אני כבר מאותם ימים, לפני 60-65 שנה, שאין להמתין ל"כיבודים" - ואינני מתכוון לשבת ולשתוק בעניני פיקוח נפש. אסור לי לנהוג כן, ולא לכך חינוכני וגדלוני.

"אני דבק בחינוכי - כשאשר מדובר בעניינים הכרוכים בפיקוח נפש, אין להבליג, תהא תגובתו של "פלוני בן פלוני" אשר תהיה".

ומכתב נוסף בו רבי לוי יצחק מבקש מהרבי שיכתוב לו בפרטיות מכל הדיבורים והשיחות של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחתונה "ובפרט מהנוגעים אליך".

מעניינת במיוחד היא "חגיגת החתונה" שהתקיימה בביתם של הוריו של הרבי, ללא החתן והכלה. דברי חתונה זו מתוארים באריכות בספרים ימי מלך ותולדות לוי יצחק, ובעוד מקומות רבים. להלן תיאור אותנטי שכותב לרבי יומיים אחר החתונה, דודו, רבי שמואל שניאורסאהן זצ"ל (במכתבו הנזכר לעיל):

"ביום השבת קודש אחר התפילה היה כמובן קידושא רבא וסעודה גדולה, ואם כי מספר הקרואים היה מעט אבל הבאים היו מרובים. לכבוד היום ולכבוד הזוג החדש, נאמרו דרשות, ועל כולם דרוש דרש אביכם שיחיה בדמעות שמחה וגיל וממעמקי לבבו, וממש נראה בעינינו אשר אצלנו יושבים החתן והכלה ואין כאן ריחוק מקום כלל ואתנו עמנו הייתם. דברו באי כוח מהבתי מדרש והביעו רגשות לבם והשמחה עמוקה שלהם. גם אני הח"מ דיבר מה שדיבר..."

"הסעודה נמשכה עד השעה השמינית בלילה, וכמעט כל הבאים נשארו עד אחר הסעודה. באמצע הסעודה כטוב לבנו עשינו ריקודים ומחולות כדבעי למהוי, ועוד יתר מכדבעי למהוי. הריקודים היו לא רק למטה אך גם למעלה - כי גם השולחן היה מקום לריקוד, ולא רק בהתפשטות הנפש אך גם בהתפשטות הגוף, כלומר בהפשטת הבגדים החיצוניים עד הטלית קטן. הכלל - יום הקריאה [העליה לתורה, השבת שלפני מועד החתונה] היה ברוב שמחה וגיל אמיתית ברוב פאר והדר, ואנכי הח"מ גם מעט יצאתי מכללי וד"ל.

"אחרי היום ההוא נגשנו להכנות להחתונה, וכל משך העת משבת קודש עד יום ג' ערב התעסקנו בזה. היה חתונה כפה אצלנו בפועל ממש. ואם כי החתן והכלה לא היו פה, ואפשר נגע זה להענין מעט, אבל באמת לפי ההכנות והשמחה היה דומה כאלו הייתם פה ממש, לא רק ברוח כי גם בגוף..."

"המשתה נפתח בשעה 7 בערב. הפתיחה נעשה על ידי אביכם שיחיה אשר בדמעות גיל הודיע להבאים מיום שמחתו ובקש להשתתף בשמחתו. ואם כי דחוק מעט ויש מקום להזיע, אבל בתור אוהבים ייטיבו להזיע אתו עמו יחד בערב הזה (וכן באמת עשו)..."

"הנאומים נמשכו עד השעה אחת עשרה בלילה. בתוך כך הובאו (על ידי מי אינו ידוע) מנגנים בכלי זמר והסעודה התחילה, והריקודים והמחולות אין

קץ ממש בלי הפסק וכה נמשך הדבר עד השעה השביעית בבוקר. הריקודים היו גם כן בהתפשטות הנפש והגוף, עד הטלית קטן, ואצל האנשים אשר אין להם טלית קטן - עד הכתונה, דווקא על השולחן ועל החלון והעיר דניפרופטרובסק צהלה ושמחה.

"היו ריקודים כלליים וריקודים פרטיים לנו לבדינו, ולהם, היינו להקראים לבדם, ולכולם יחד. הכלל - מי שלא ראה שמחה כזו לא ראה שמחה מימיו".

"שהנך מתענה בכל יום ויום עד עת המנחה"

במקביל למכתבי תורה וברכות, האבא גם מדרוך את בנו ממרחק.

במכתב מאותו חורף, כותב רבי לוי יצחק לרבי: "... שהנך מתענה בכל יום ויום עד עת המנחה ... איני מבין אותך כלל, מהו השיטה הזאת, מאין לקחת ומי למדך כאלה. כמדומה שלעת עתה רחוק אתה מגבורת שמשון, ולמה אתה עושה כאלה, אין זו דרך התורה, ולא דרך התשובה כלל וכלל, נצרך לשמור הבריאות בכך תוקף ועוז, והנני מצווה עליך במפגיע שכל תעשה כזאת בשום אופן... והשתדל ביותר לשמור את בריאותך..."

בדומה למכתב זה, גם שנים לאחר מכן, בשנת תרצ"ה כותב לו אביו (לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש, עמוד שכא): "ראה והשתדל לשמור את בריאותך שתהיה חזק ובריא אולם, שגם זה, ועוד יותר, מצוה גדולה ביותר. ואם חיזוק הבריאות הוא לתורת ה' ועבודתו, אין לך מעלה יתירה מזה, כי הכל נתעלה לטוב .. ולזאת אדרבה, אל תחמיר בחומרות וסייגים בזה, חזק כוחותיך ובריאותך בכוונה כללית לשם שמים..."

תורה שבכתב

מכאן ואילך, לאורך כעשר שנים, עד למאסרו של רבי לוי יצחק בתחילת חודש ניסן תרצ"ט, התקיימה התכתבות עניפה בין הרבי ואביו, התכתבות בנגלה ונסתר שבתורה, המעורים זה בזה גם יחד למקשה אחת. בספר "לקוטי לוי יצחק - אגרות קודש" מודפסים מאות עמודים צפופים, של מכתביו של רבי לוי יצחק אל בנו הגדול.

בשנים האחרונות, כאשר התפרסמו חוברות ה"רשימות" של הרבי, רשימות המקיפות את התורה כולה, אנו נוכחים לראות שהרבי היה שולח העתק מאותן רשימות אל אביו הגדול, ורבי לוי יצחק היה משיב עליהן.

על פי רוב רבי לוי יצחק משבחן, עיתים הוא מעיר עליהן את הערותיו, ועיתים טוען שלדעתו הביאור הינו שונה במעט.

לדוגמא כותב הוא לרבי: "וע"ד הערותיך על מכתבי נהנתי מהם מאוד, ואם חכם בני ישמח לבי גם אני..." (עמוד רנח); "טוב הדבר שאמרת, ועיינ שבת... וייתן לך השי"ת כח ועצמה והצלחה שתחדש לאמתתה של תורה... והיה לי לענג מה שהיית במסיבה בשמחה ואמרת דברים טובים ונכונים, וטהור ידיים יוסף אומץ גם על להבא" (עמוד ש).

ומאידך, על ה"רשימה" בענין המשכן וכליו ("רשימות" חוברות קה-קט) העוסקת בחנוכת המשכן וכלי המשכן, אותה שלח הרבי לאביו - משיב לו רבי לוי יצחק (עמוד שפח) במכתב בן עשרה דפים, והוא פותח את דבריו וכותב לו: "... מה שכתבת שמחיצת חצר המשכן מקלעים של פשתן רומזת על האמונה בה' אחד, שדבר זה הוא המבדיל בין חצר המשכן שבכל אחד ואחד לרה"ר שבעוה"ז כו', לרעתי הרמז אינו עולה יפה, כי..."

מעניין לציין את מכתבו של רבי לוי יצחק לרבי (עמוד שז-זח) בו הוא כותב לרבי כך: "עתה בדבר מכתבך בהחידושי תורה שחננך ה'... אפס בדבר אשר כתבת אתה, והנך שואל להודיעך דעתי בלי כחל ושרק. להוי ידוע לך כי המאמר בכללותו טוב מאוד, שיש בו חריפות ובקיאיות בנגלה ובנסתר, ושכל ישר ועמוק בהבנת התורה בנגלה ובנסתר, ותורה לא-ל בעד זה שחננך בינה דעה והשכל, להבין ולהשכיל בתורתו ית', והמאמר הוא הפלא. חזק והתחזק והוסיף אומץ, וה' יהיה בעוזך כי תשכיל לאמתתה של תורה, ותצלח ותעלה מעלה מעלה -

"אמנם בני מחמדי, עצתי אמונה לך, כי תראה בכל ענין כמו זה, להוסיף פלפלין ומלח, היינו לראות שיהיו הדברים יותר ויותר מיוסדים על פי חכמת האמת, על פי קבלה, שהוא אמתתה של תורה, והוא הטל והמאור שבתורה, כי אז יהיו הדברים בהירים ומאירים יותר, וכל הענינים יעלו אז כפתור ופרח, היינו קיילעכדיק [מעוגלים] מכל צד ופנה שאז נראה וניכר היטב שהענין הוא אמיתי..."

"שהתחלת להניח תפלין דשמושא רבא..."

במקביל למשלוח חידושי תורה בין הבן לאביו - הרי שבשל המצוקה הכלכלית שהיתה באותם ימים ברוסיה, הרבי גם היה שולח להוריו מוצרים

בדין הקדש במחשבה - דוגמה להתכתבות תורנית בין הרבי לאביו

שור זה עולה הרי הוא עולה כדתני' בשבועות פ"ג מוצא שפתיך תשמור אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב עולות".

ובתרומות פ"ג מ"ח כותבת המשנה: "המתכוון לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה, עולה ואמר שלמים.. לא אמר כלום, עד שיהו פיו ולבו שווין". ובפירוש הר"ש שם (בסוף דבריו): "...בעיני פיו ולבו שווין, דכתיב מוצא שפתיך, וכתיב לבטא בשפתים וכתיב כל נדיב לב - בעיני גומר בלבו ומבטא בשפתיו. ודוקא כששפתיו ולבו מכחישין זה את זה, אבל לא מכחישין זה את זה - מהני בתרומה וקדשים, כדרדשינן בפרק שבועות שתיים, שאני גומר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו".

ובפני משה (על משנה זו בתלמוד ירושלמי): "עד שהיו פיו ולבו שווין - שלא יהו מכחישין זה את זה, ואם לא היה מוציא בשפתיו כלל וחישב בלבו על התרומה הרי זה תרומה, דכתיב ונחשב לכם תרומתכם במחשבה בלבד תהיה תרומה, וכן בהקדש אם לא הוציא בשפתיו מה שהוא נגד מחשבתו הוי הקדש, דגלי רחמנא כל נדיב לב, דאפי' גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו מהני. ודוקא בשבועות ובנדריים הוא דבעינן עד שיוציא בשפתיו, דחולין מקדשים לא גמרינן, הכי הויא מסקנא דמילתא". מסתבר שהרבי שלח לאביו מכתב נוסף (מכתבי הרבי לאביו לא מופיעים בספר זה), בו פירט את מראי המקומות התומכות בשיטתו, ובי"א טבת תרצ"ד אביו משיב לו במכתב נוסף (עמוד דש-שה):

..וע"ד קושייתך עור הפעם על האמור בלקו"ת שאין קרבן קדוש אלא ע"י אמירה בפה, מהאמור בשבועות שגמר בלבו סגי, ולא נחא לך בתירוץ שהוא רק לענין חיוב המוטל על האדם די במחשבה. אבל לקדושת הבהמה - צריך להיות אמירה בפה, כי הרי משה קדשים לתרומה, ופשוט שתרומה קדושה ע"י מחשבה, וכמ"ש ברמב"ם פ"ד הלכה ט"ז להדיא - הנה מה שלדידך הוא להדיא ברמב"ם - לדידי אינו כלל להדיא..."

רבי לוי יצחק ממשיך ומביא מראי מקומות התומכים בשיטתו, תוך שהוא מתייחס למראי המקומות שהרבי ציין לעצמו בשולי הגליון (וכפי המסתבר כתב במכתב לאביו) ומבארם על פי דרכו.

גם על שולי מכתב זה מציין הרבי וכותב: "לעיין בהציונים אצלי במחברת ע"ד מחשבה". וכפי הנראה הרבי מציין ל"מחברת" שלו, ל"רשימה" חוברת קנ"א, שם הרבי עוסק תחת הכותרת "כי לא מחשבותי מחשבותיכם" במהותה של מחשבה והשפעתה בהלכה, ומביא שם מראי מקומות רבים לדיני מחשבה בתרומה, מחשבה בפיגול ועוד.

להלן קטע ממכתבו של רבי לוי יצחק אל הרבי מחורף תרצ"ד (לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש, עמוד שא):

"... במכתבך הקשית על המבואר בלקוטי-תורה שקרבן צריך להקדישו בפה, והקשית משבועות דכ"ו: גמר בלבו מנין, ת"ל כל נדיב לבו. והיה קשה לך מהאמור במעילה ד"ח ברש"י "בפה". ונכנסת לדחוק שהכוונה ברש"י הוא למעט שאין צריך מעשה, אבל גם מחשבה מועלת.

אתפלא עליך איך הקשית כזאת, מה שייכות ענין שהיא הקרבן קדוש בפה דוקא, להאמור בשבועות.

האמור בשבועות הוא לענין החיוב על האדם, שלא צריך שיאמר בפה דוקא הרי עלי עולה, או הרי זה עולה. אלא גם אם גמר בלבו הרי עלי עולה - מחוייב להביא עולה. ואם חשב שבהמה זו תהיה עולה - מחוייב להביא בהמה זו לעולה (ומוטל עליו גם כן המצות עשה להביאם ברגל שפגע בו תחלה, ואם לא הביא עבר על מצות עשה, וכשעברו ג' רגלים עבר על לא תעשה דבל תאחר), הנה זהו רק חיוב על האדם, אבל גוף הבהמה אין בה שום קדושה עדיין במה שחשב בלבו בלבד, ואין בה איסור גיזה ועבודה, ואין בה מעילה כלל,

ורק אם אמר בפה הרי זו עולה, אז נעשית הבהמה לקרבן שיש בה קדושה ואסורה בגיזה ועבודה ומועלין בה,

ובכל הקרבנות כן הוא, שכ"ז שלא אמר בפה שתהיה בהמה זו (או עוף זה, או שתי הלחם וכדומה) עולה או שלמים וחטאת ואשם וכדומה, אין בה שום קדושה כלל (מלבד בכור, שאם שמצוה להקדישו בפה, אך אם לא הקדישו (אפילו במחשבה בלבו ג"כ) יש בו ג"כ קדושה, ואסור בגיזה ועבודה ומועלין בו, מפני שהוא קדוש מרחם, וכאמור ברמב"ם הלכות בכורות פ"א הל"ד יעו"ש),

והוא האמור ברש"י ותוס' שם ושאר מפרשים "בפה" למעוטי מחשבה, והוא האמור בלקו"ת שקרבן הוא קדוש בפה דוקא, ואם לא הקדישו בפה - אין בהקרבן שום קדושה עדיין וד"ל. וכנראה בחפזון כתבת זאת".

בשולי הגליון מציין הרבי מראי מקומות שאותם מציין לכאורה כחזוק לדעתו:

"גם הקרבן קדוש כמוכח הסוגיא קידושין מ"א ושם ברש"י. ותרומות פ"ג מ"ח בר"ש, פני משה ועוד".

בקיודשין לגבי "קדשים" כותבת הגמרא: "מה להנך שכן ישנן במחשבה", ומפרש רש"י שם: "שכן ישנן במחשבה - קדשים נמי איתנהו במחשבה (וכן נמי פסול קדשים ופיגול ע"י מחשבה הם באים) גמר בלבו לומר

"מיד עם קבלת המברק, הורינו להבריק אליו בחזרה את כתובתנו, ושם קיבלנו כעבור כמה שבועות מברק נוסף. ומיד כשהבחנו בחתימה המתנוססת עליו - "מענדל", "מוסיא" - אורו עינינו במדה רבה.

"אולם רק את מלות החתימה יכולנו להבין. אשר לשאר כל תוכנו של המברק - לא ידענו את השפה האנגלית כדי שנוכל להבין מה נאמר בו... "החיפושים אחרי מי שיכול לקרוא עבורנו את המברק, נמשכו שבוע שלם, והיה עלי ללכת לשם כך ארבעה קילומטרים, רגלי כמובן, עד שמצאנו מורה בבית ספר, שהצליח, בקושי רב ומתוך מאמץ, לקרוא עבורי את המברק.

"סוף סוף הצטלצל באזננו קול ביתי, קול קרוב, שכה חסר לנו.

"כעבור זמן קיבלנו כבר שתי חבילות מזון, מבחינה זו הוקל מצבנו..."

גם רבי לוי יצחק הצליח באותם ימים לשגר גלוית דואר אל הרבי, גלויה בה הוא מתאר את מצבם הכלכלי. כמובן שבאותם ימים, מברק שכזה היה נבדק בשבע עיניים, והוא היה אמור להכתב בשפה הכי פחות מאשימה.

גלויה זה נשלחה בדואר "רשום" ו"אקספרס". זו גלויה העוסקת בפיקוח נפש של ממש. אך משך זמן המשלוח של הגלויה - לפי החותמות שעליה - ארך יותר מחודשיים ימים.

בגלויה זו כותב רבי לוי יצחק לרבי: "... אני גר כאן כמעט 4 שנים, ואמא הגיעה לפני שנתיים לחג הפסח.. כל הרכוש שלנו - שמיכות וכדומה - נשאר בבית, ואנחנו נשארו בלי כלום, ללא כל אמצעי קיום. אנחנו ב"ה חיים, אבל הבריאות שלנו לקויה, חלשה מאוד, ולעיתים קרובות אנו חולים. וכמה היה חפצנו להיות לעת זקנה ליד הילדים. אנחנו כאן בין זרים, ומכרים - אין. אני מבקש מכם שמיד עם קבלת מכתב זה, לכתוב לנו על בריאותכם ואיך אתם חיים, ולשלוח לנו חבילה עם בגדים ולבנים חמים, ובד לתפירה לבגד עבורי, וכן נעליים מדה 43, ולאמא מדה 38, כמו כן מזון: שמן וכדומה. בלי סבלנות מחכים למכתב מכם..."

במשך כל השנים, הרבי, וגם חותנו הרבי הריי"צ, נקטו במאמצים רבים ובשתדלנות רבה בניסיון לסייע לרבי לוי יצחק ולחצו מן המיצר, אך למרבה הצער כל המאמצים לא עלו יפה.

בסיסיים למחיתם. בהקשר זה מעניין להעתיק את מכתבו של רבי לוי יצחק מאותם ימים, משנת תרצ"ז (עמוד שפז), בו הוא כותב לרבי:

"ת"ח בעד המנעלים שנתקבלו במועד חג הפסח". וכאן רבי לוי יצחק פותח סוגריים, כמוזכר לעיל, ובהם הוא מוצא את הקשר על פי קבלה בין נעליים לחג הפסח: "שכתוב בו ונעליכם ברגליכם, וכן לע"ל והדרוך בנעלים", וכך הוא ממשיך ומבאר במספר שורות נוספות את הקשר בין נעליים לחג הפסח -

ולאחרי שהוא מסיים במכתבו את הביאור על פי קבלה, הוא סוגר את הסוגריים, ומציין "פרט שולי": "המה [כלומר: המנעלים] טובים..."

אחרי הביאור על משמעות הנעליים וחג הפסח על פי קבלה, הוא גם לא שוכח לציין לרבי, שהנעליים טובות...

מעיון במכתביו של רבי לוי יצחק לרבי, ניתן גם ללמוד מעט על מאורעות חייו של הרבי. במכתבו משנת תרצ"ז (עמוד תכ) כותב רבי לוי יצחק, כנראה במענה למכתב של הרבי אודות דירה שהם עברו להתגורר בה: "כשהדירה היא בת שני חדרים כדירתכם זאת, פרודור וטרקלין, או קיטון וטרקלין" - וכאן הוא עובר לבאר על פי קבלה את משמעות הדברים.

וכן מכתב אחר (עמוד תכב) במענה למכתב של הרבי: "הנך כותב שהתחלת להניח תפלין דשמושא רבא.. ויהיה ה' בעורך להרגיש המוחין שבתפלין הללו ג"כ".

הנתק

בחודש ניסן תרצ"ט אסר השלטון הקומוניסטי את רבי לוי יצחק, והקשר בינו לבין הרבי נותק. כך חלפו להם שנים ארוכות של נתק, עד שהקשר חודש בדרכים לא דרכים, כאשר רבי לוי יצחק שהה במקום גלותו בכפר נידח בשם ציאילי, בערבות קאזאחסטן.

בזיכרונותיה של הרבנית (חוברת טז) היא כותבת על מצוקת הקיום שהיתה להם באותו מקום, ועל נקודת אור שהבליחה אל חשכת אותם ימים אפלים. וכך היא מספרת:

"יום אחד הגיע אלינו מברק מטשקנט, ובו נאמר שבמשרדי הקהילה שבעיר (הכוונה לקהילה היהודית שבמוסקבה, שהשתכנה זמנית בטשקנט) נמצא מברק מבנו בכורנו, ובו הוא שואל היכן נמצאים הוריו ואחי אביו.

הכנת גליון מציינותיך, הדפסתו והפצתו

לעילוי נשמת

החסיד ר' שלום דובנער
בן הרה"ח אברהם לויק ז"ל
נלב"ע ביום הולדתו כ"ו כסלו תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת בנו שמואל ורעייתו טליה
וצאצאיהם:
מוריה, אפרת, שלומית,
ריעות ושלום שלמה

סלון

לעילוי נשמת

הרב החסיד
מוה"ר ר' צבי הירש
ב"ר יהודה ע"ה
חיטריק

נלב"ע ביום זאת חנוכה
ב' טבת התשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת יוסף יצחק ואסתר פיקוסקי
וילדיהם שיחיו
תל אביב

לעילוי נשמת

הרה"ג הרה"ח
הר"ר יחזקאל
ב"ר ישראל הכהן ע"ה
דערען

נפטר יום ה',
ט"ז מנחם-אב ה'תשל"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת בני משפחתו שיחיו

עריכה: משה שילת, מנחם מענדל ברונפמן, אליהו קירשנבאום
עיצוב: סטודיו ולדמן תמונת השער: באדיבות ארכיון ליובאוויטש

יז"ל ע"י: תורת חב"ד לבני הישיבות

טל' 03-9604637 פקס' 153546175766 דואר אלקטרוני: toratchabad@neto.net.il